

אוניברסיטת בר-אילן

סמכות רבנית מול סמכות משפטית:

מניעיהם של מתדיינים בציבור הדתי-לאומי בבחירת ערכאה שיפוטית בסכסוכים אזרחיים

לילך אמיתי-אפלטון

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בתכנית הבין-תחומית ללימודי ניהול ויישוב סכסוכים ומשא ומתן,
אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נכתבה בהנחיית פרופ' אפרים תבורי ועו"ד חנן מנדל, מהתוכנית הבין-

תחומית לניהול ויישוב סכסוכים ומשא ומתן, אוניברסיטת בר-אילן.

תודות

תודה לבורא עולם על שזיכני לברך על המוגמר,

תודה לבעלי, להורי ולמשפחתי על התמיכה ללא סייג,

תודה לעו"ד חנן מנדל על הליווי המקצועי, הסבלני והאנושי לאורך הדרך,

תודה לפרופ' אפרים תבורי על ההכוונה המקצועית ועל ההערות המחכימות.

תוכן העניינים

א	1. תקציר
1	2. מבוא
2	3. חוק וחברה במערכת המשפטית
2	מגוון סכסוכים המרכיבים חברה
3	מהשקפה חברתית לפרשנות חקיקתית
4	סמכויות שיפוט מתחרות
6	4. מערכת המשפט העברי ומערכת המשפט הישראלית
6	ראשיתו של המשפט העברי כמצוות עשה דאורייתא
7	התהוותה של מערכת המשפט העברי לאורך הדורות
9	מעמדו של המשפט העברי במערכת המשפט הישראלית
10	פולמוס "ערכאות של גויים"
14	5. סמכותה של מערכת השיפוט היהודית-תורנית במדינת ישראל
14	מעמדם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים
15	בית דין רבני כבורר
16	הקמתם של בתי הדין הרבניים-הפרטיים
17	בתי הדין הרבניים-ממלכתיים והרבניים-פרטיים כמערכות שפיטה דתיות-מקבילות
19	6. מאבק בין דין דתי לדין חילוני
19	הכרה מתוך הכרח
20	בין הדיין למתדיין – פער, קרע, עוינות
21	חיכוך ומאבק בדבר הסמכות השיפוטית העליונה
22	בין הפטיש לסדן – הציבור הדתי-לאומי כבעל נאמנות כפולה
25	7. שאלות המחקר
25	הצגת השאלות ומרכיביהן
26	8. שיטות המחקר
26	נבדקי המחקר
28	כלי המחקר

30	הליך המחקר
32	9. ממצאים
32	הצגת הממצאים
44	ניתוח הממצאים
48	10. דיון
48	סיכום ומסקנות
52	השוואה למחקרים קודמים
54	11. ביבליוגרפיה
58	12. נספחים
58	נספח מספר 1 - שאלון
62	נספח מספר 2 - ראיונות
69	נספח מספר 3 - טבלת נתונים (אקסל)
80	נספח מספר 4 - טבלת נתונים איכותניים
I	תקציר (אנגלית)

1. תקציר

מחקר זה חקר את נושא הסמכות המשפטית של בתי הדין הדתיים-פרטיים מול בתי המשפט האזרחיים. מטרת המחקר הייתה לזהות ולבחון את מניעיהם של מתדיינים מהציבור הדתי-לאומי, בבחירת ערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי או בבית משפט אזרחי והאם ישנה אידיאולוגיה סדורה הנובעת מהמניעים שהתגלו.

לאחר חקר ראשוני של מהות הסמכות המשפטית והנהגתה בפועל, הן במערכת המשפטית-ממלכתית והן במערכת ההתדיינות בבתי הדין הדתיים-פרטיים, נבחנו מניעיהם של בעלי דין בציבור הדתי-לאומי. מניעים המשפיעים על בחירתם בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין-פרטי. בחינת המניעים נעשתה באמצעות ניתוחם של הראיונות אשר שימשו ככלי המחקר.

הממצא הראשוני והמתבקש, היה הנתון המעיד כי ב- 81% מהראיונות נבחר בית הדין הרבני-פרטי כאפשרות העדיפה להתדיינות בסכסוכים אזרחיים על פני בית המשפט האזרחי. מנתון זה נגזרו המניעים לבחירת הערכאה השיפוטית אשר הביאו אותנו להבנתה של האידיאולוגיה הסדורה הנובעת מעצם הבחירה המובהקת של מרבית המרואיינים בבית הדין הרבני-פרטי דווקא.

המניעים המרכזיים אשר הביאו 78% מהמרואיינים להעיד כי בעת סכסוך אזרחי בחרו/יבחרו בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי הינם: **יעילות המערכת ומעמדו הדתי של בית הדין**. כפי שיפורט בהמשך, יעילות המערכת כוללת בתוכה מניע נוסף, והוא: הבעת רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית המאפשרת במקרים מסויימים שימוש בכלים של גישור ו/או פשרה. מעמדו הדתי של בית הדין כולל בתוכו שני מניעים נוספים, שהם: הבעת רצון להתדיין על פי חוקי התורה וקיומו של לחץ חברתי.

מחקר זה ככלל ומגוון הממצאים בו כפרט, מציגים תמונה ברורה יותר על הקונפליקט בו נתון האדם המשתייך לציבור הדתי-לאומי. הקונפליקט הספציפי לעניין הבחירה בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי או בבית משפט אזרחי מעיד על קונפליקט נרחב ועמוק יותר – קונפליקט שבין הבחירה בדת לבין הבחירה במוסדות המדינה הממלכתית, קונפליקט שבין אדם שהוא גם דתי וגם ממלכתי.

מחקר זה הביא את תחושותיו ולבטיו של האדם הדתי-לאומי, האדם המאמין והממלכתי, באופן שמתואר ומסוכם בצורה ייחודית וממצה בספר "איש האמונה" של הרב יוסף

דב סולוביצ'יק (סולוביציק, תשנ"ב) – "דיאלקטיקה של הנפש". האדם המאמין ככלל, נתון ויהיה נתון לנצח במאבק נפשי ואמוני מתמיד, מאבק המעיד על אמונתו החיה והמשמעותית. האדם הדתי-לאומי כפרט, לנצח יהיה נתון במאבק נפשי ואמוני מתמיד בין אמונתו הדתית והלכתית לבין השתייכותו ואהבתו הממלכתית.

בספרו כותב הרב כי הדרישה להיות אדם א' ואדם ב' כאחד מביאה למתח מובנה בחייו של האדם, ומכיוון שהאדם חי בדיאלקטיקה מתמדת, תנודה מתמשכת בין שני מצבי הקיום, הוא לעולם לא יוכל להשיג בשלמות את מטרתו של אף אחד משני סוגי האדם – משמע, יאלץ להתמודד ולהמשיך לנסות לאזן בין שני הדרכים, כאשר במקרים מסויימים יאלץ לבחור באחת מהן, מה שמביא לחוסר השלמות בשתי הדרכים המרכיבות את חייו, או שמא "חוסר השלמות" הזו היא שלמות האדם האמיתית.

2. מבוא

במחקר זה, חקרתי את נושא הסמכות המשפטית, כאשר המטרה הייתה להשוות בין המניעים של המתדיינים מקרב הציבור הדתי – לאומי בבחירתו בבתי הדין הדתיים-פרטיים (ראה פרק 6) ובבתי המשפט האזרחיים. לאחר חקר ראשוני של מהות הסמכות המשפטית והנהגתה בפועל, הן במערכת המשפטית-ממלכתית והן במערכת ההתדיינות בבתי הדין הדתיים-פרטיים, נבחנו מניעיהם של בעלי דין בציבור הדתי-לאומי (ראה הגדרה בפרק 8), בבחירתם בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין-פרטי, בהתייחס לסכסוכים אזרחיים. ההתייחסות במחקר לסכסוכים אזרחיים בלבד, הינה משום שבענייני משפחה מסויימים הייחודיים לבית הדין הרבני-ממלכתי ולהבדיל במקרים פליליים הייחודיים לבית המשפט, אין לבעלי הדין אפשרות בחירה לגבי הערכאה השיפוטית.

בסכסוכים אזרחיים, ההתדיינות בבתי הדין הדתיים-פרטיים מותנית בהסכמת שני הצדדים ועל כן ראוי לחקור מהם המניעים לבחור ולהסכים להשפט תחת סמכות משפטית רבנית. ייחדתי את נושא המחקר לסכסוכים בהם שני הצדדים לסכסוך נמנים עם המגזר הדתי-לאומי, כאשר על התביעה הנידונה אין חובת התדיינות בבית משפט. נושא זה, מסקרן לחוקרו שכן בעלי דין המשתייכים למגזר הדתי-לאומי והנאמנים הן לתורה והן למדינה, קרוב לוודאי מודעים למחלוקת המפורסמת בדבר ערכאות אזרחיות, כאשר יש המתירים להתדיין בבתי משפט אזרחיים מתוקף היותם נבחרים על ידי "סמכות מלך" (אלון, תשנ"ח: 1605) ויש האוסרים זאת מכל וכל ורואים בכך איסור תורה מובהק (אריאל, תשמ"ה).

שלב נוסף במחקר היה בחינת ההבדלים בין המניעים השונים שהועלו בראיונות (ראה נספח 5 – כרך ב'), תוך ניסיון למפות את אותם המניעים ולדלות מהם מידע ותובנות לגבי מהות הבחירה בערכאה השיפוטית. המטרה היא לבדוק האם בחירת ערכאה שיפוטית בבית דין דתי-פרטי או בבית משפט, בסכסוכים אזרחיים שאינם מחוייבים בהתדיינות בבית המשפט, משקפת אידיאולוגיה סדורה בנושא הסמכות השיפוטית. במידה ואכן מונעת הבחירה השיפוטית מאידיאולוגיה סדורה, חשוב לעמוד ולבחון מהן מקורותיה, מרכיביה והשפעותיה של אותה האידיאולוגיה, הן על הפרט והן על הכלל.

3. חוק וחברה במערכת המשפטית

בפרק זה אציג רקע תאורטי כללי המתייחס לקשר שבין חוק וחברה ולהשפעות הנובעות מקשר זה.

מגוון סכסוכים המרכיבים חברה

כל חברה באשר היא מורכבת ממגוון סכסוכים הנוצרים מעצם השוני הטבוע בבני האדם החברים בה מבחינה אישיותית, מחשבתית והשקפתית. הנחת יסוד זו, יש בה כדי לעמוד על השורש הגורם לסכסוכים השונים המרכיבים חברה. אם כך הדבר, הרי שעצם השוני הטבעי המבדיל בין איש לרעהו, הן בדמותו והן במחשבתו, הינו הגורם הראשוני והמהותי היוצר סכסוכים בחברה.

סכסוכים בחברה, הן בין-אישיים והן בין קבוצות, היו קיימים מאז ראשית בריאת האדם. ספר בראשית, המגולל את ראשית בריאת העולם והאדם, שופע בסכסוכים שונים, סכסוכים אשר יוצרים קבוצות-חברות מגוונות שהשפעתן נתונה עד ימנו אנו. הסכסוך הראשון והמפורסם המוזכר בתורה הינו בין קין והבל, שני אחים, ילדיהם של אדם וחוה. לעניות דעתי אין יותר סימבולי מכך כדי להעיד לדורות כי הסכסוכים הקשים והמורכבים ביותר מתקיימים בין אלו הקרובים לנו ביותר. קין והבל הינם רק הפתיח לאשר יחוה העולם, בהקשר לסכסוכים, בהמשך הדרך – יצחק וישמעאל, יעקב ועשיו, יעקב ולבן, רחל ולאה וכו'.

אין זה מקרה, כי העדות לסכסוכים-הראשונים-המורכבים בחברה האנושית-הראשונית-המתגבשת, הינם בין בני משפחה. זוהי אם כן עדות למספר עקרונות בעניינם של סכסוכים, אשר הם: סכסוכים מגוונים היו קיימים מאז ומעולם ובכל חברה שהיא, הקשים והמורכבים מבין הסכסוכים תחילתם דווקא בין בעלי קרבה כלשהי, בלא מעט מן הסכסוכים נוצר קרע המביא לכדי התפצלות שסופה היווצרות קבוצה-חברה חלופית-נוספת.

כאמור, קיומו של סכסוך כזה או אחר יש בכוחו ליצור קבוצה נוספת, שונה. היווצרותן של מגוון קבוצות אשר לעיתים קרובות מרכיבות אותה חברת-על, דורשת, בין השאר, יצירתה של מערכת חוקים קבועה ומוסכמת. מערכת חוקים שכזו, יש בכוחה כדי לנהל את מגוון הסכסוכים הנוצרים בחברה באופן המאגד ומארגן את אותה החברה (Unger, 1976).

יצירתה של מערכת חוקים מעידה על עובדת היותה של החברה כמורכבת ממגוון סכסוכים, הן בפועל והן בפוטנציאל, סכסוכים אשר קשורים לחוק ובעצם יוצרים את החוק (Vago, 1997). יצירתה של כל מערכת חוקים מקורה בשאיפה למנוע ולנהל סכסוכים, על כן אותם הסכסוכים, הן בפועל – כאלה שהתקיימו בעבר או מתקיימים בהווה, והן בפוטנציאל – כאלה שעל סמך ניסיון העבר יתכן כי יתקיימו בעתיד, הם בעצם היוצרים את החוק המשקף את "סודותיה הפנימיים" (Unger, 1976) של אותה חברה.

בחברה המודרנית, אשר בה קיים לאינדיבידואל – למחשבותיו, השקפותיו ורצונותיו – מקום מרכזי המאפשר והמעודד ביטוי ומיצוי עצמי כמעט ללא גבולות, אך טבעי כי מספר הסכסוכים תלך ותגבר. בחברה שמרנית, בהשוואה לאמור לעיל, בה ניתן לפרט מקום פחות מרכזי, הסכסוכים אשר יבואו לידי ביטוי מרכזי בחברה יהיו ברובם המכריע קשורים ומנוהלים על ידי בני האליטה השלטת (Gaimani, 2000). אם כך, בחברה המודרנית נהיה עדים וחשופים למספר רב יותר של סכסוכים, בדגש על מספר הסכסוכים ולא דווקא על מורכבותם.

ריבוי מספר הסכסוכים בחברה המודרנית נובע כאמור ממקומו של הפרט בחברה. מיקום זה, מביא את הפרט בחברה המודרנית לעמוד ביותר מצבים בהם הוא מתנגד לשינוי מאשר מצבים של קבלת שינוי כזה או אחר בחברה (Vago, 1997). התנגדות זו באה בעקבות האפשרות לביטויין של מגוון דעות ושאיפתו של הפרט להגיע למצב החברתי הרצוי לפי ראות עיניו וצרכיו.

מהשקפה חברתית לפרשנות חקיקתית

שתי דוקטורינות עיקריות של סדר חברתי, כוללות השקפה על הטבע מחד והאופן בו מיישמים בפועל את הכללים מאידך (Unger, 1976). השקפה על הטבע, כלומר, השקפה חברתית מבוססת ומאורגנת, אשר ברובה נסמכת על ניסיון וידע היסטורי רב שנים, יש בכוחה כדי ליצור כללים מוגדרים התואמים את אותה ההשקפה. אותם הכללים המדוברים, הינם בעצם החוקים שנוצרו, חוקקו במערכת חוקים מוסדרת, בהתאם לאותה השקפה חברתית רחבה. קיומן של מגוון חברות, המכילות מגוון פרטים והיוצרות מגוון של סכסוכים, יוצר איפוא מערכות חוקים שונות המתאימות והמשקפות את מורכבותה של אותה חברה. השקפות חברתיות

המצויות והמובילות בחברה מסויימת, הן אשר יביאו בסופו של דבר לפרשנות החקיקתית שתבוא לידי ביטוי במערכת חוקים קבועה ומוסדרת של אותה חברה.

המערכת המשפטית אמורה אם כן להוות שילוב מורכב וייחודי בין השקפה חברתית לבין פרשנות החקיקה ויישומה בפועל. זאת על מנת, לפעול לפתרון כלל הסכסוכים הבאים לידי ביטוי באותה החברה (Unger, 1976: 47), כאשר הדרך לפתרון אותם הסכסוכים מעידה על ייחודיותה של אותה החברה, אמונותיה וצרכיה.

ניהולם ופתרונם של מגוון הסכסוכים בחברה מעידים וקשורים באופן ישיר לאותה השקפה חברתית שנדונה לעיל. בסופו של דבר, לאחר שלל התיאוריות החברתיות המשקפות את אותה חברה (Vago, 1997: 94) והבאות לידי ביטוי במערכת חוקיה, ישנו צורך מהותי ביישומן של התיאוריות הללו בפועל. יישומן בפועל בא לידי ביטוי במערכת האכיפה ובאופייה, כאשר על פיה נוכל ללמוד נדבך נוסף וחשוב בדבר ההשקפה החברתית וכוחה בפועל בסדר החברתי של אותה חברה.

החוקים המרכיבים את המערכת המשפטית בכל חברה, אומנם שופכים אור על ערכיה ואופייה של אותה חברה, אך מטרתם העיקרית הינה ניהול חיים חברתיים. ניהולם של אותם חיים חברתיים נעשה באמצעות ניהול וניסיון לפתור את מגוון הסכסוכים הקיימים בחברה והבאים לידי ביטוי בפועל, במציאות היום יומית. השוני הטבעי הקיים בין חברה לחברה ישפיע ישירות על אופייו של החוק (Unger, 1976), ומכאן על יישומו בפועל. יישומו של החוק בפועל, במציאות המרכיבה את חייה של אותה חברה, מטרתו להביא לכדי סדר חברתי המנוהל על ידי אותה מערכת חוקים ייחודית לאותה החברה.

סמכויות שיפוט מתחרות

השוני הקיים בין חברה לחברה בניהול הסדר החברתי הנהוג בה בעזרת מערכת ערכיה ומתוכן חוקיה, הינו עובדה גמורה במציאות האנושית. הכח של אותה חברה לנהל מציאות של סדר חברתי טמון באותה מערכת חוקים מאורגנת המאגדת את כלל הפרטים באותה חברה. מערכת אכיפה שמטרתה יישומן בפועל של אותם חוקים, הינה מערכת בעלת חשיבות על בחברה (Chugier, 1976), זאת על מנת לקיים ולשמר את אותו הסדר החברתי.

בכל חברה, בעיקר בחברה המודרנית, ישנם מגוון פרטים בעלי השקפות ורצונות שונים המרכיבים את אותה החברה, כאשר מגוון זה הינו דבר טבעי ולרוב אף מבורך. במציאות בה מגוון הפרטים באותה חברה מסויימת, למרות הגיוון הרב, יכירו במערכת החוקים הראשית באותה חברה כמערכת-על המוסכמת עליהם (Cotterrell, 2006), הן מתוך השקפה והן מתוך הכרת, אזי קיומו של הסדר חברתי, לפחות ברובם של הרבדים החברתיים, די מובטח.

בחברה מסויימת, בה חלק מן הפרטים מרכיבים תת-חברה שונה ואינם מקבלים כמובן מאליו את מערכת החוקים המונהגת באותה חברת-על, קיומו וניהולו של הסדר חברתי יהפוך למורכב הרבה יותר. במצבים מעין אלה, תיתכן היווצרותו של קונפליקט המעמת בין תפישת סמכויות שונות של החוק ובכך משקף, אותו העימות, דרכים שונות של השקפה וסדר חברתי (4). "סמכויות שיפוט מתחרות" (Echt, 1967) מעידות על קיומן של מגוון השקפות עולם באותה החברה, השקפות הנובעות מאמונה ומקבלה של נורמות משפטיות מסוימות. אם כן, במערכת משפטית הכוללת בתוכה מגוון רחב של אוכלוסייה, יתכן וניווכח בהתנגשויות כאלה ואחרות בנוגע לסמכות השיפוטית ולעיתים אף לניסיון למצוא לה אלטרנטיבה שיפוטית, שלרוב תגיע בדמותה של מערכת שפיטה פרטית המשקפת את אמונותיה וצרכיה של קבוצה מסויימת (הלפרין-קדרי, תש"ס).

קיומה של מערכת שפיטה פרטית בתוך חברת-על מסויימת, חברה שלרוב תגיע בדמותה של מדינה, תהיה לרוב תלויה ברצון ו/או בתמיכתה של חברת העל. קיומה של מערכת שפיטה פרטית מהווה פרדוקס עבור חברת העל, שכן לקיום זה יתרונות מחד וחסרונות מאידך (שטרן, 2006). היתרונות כוללים בין השאר הפגנת כבוד כלפי ערכים של פלורליזם ואיפשוורם בפועל, מניעתם של פעולות התנגדות כלפי חברת העל, פיחות העומס על מערכת המשפט ו/או האכיפה הכללית וכו'. החסרונות לקיומה של אותה מערכת שפיטה, יהיו בדמותם של חוסר אחידות משפטית ו/או אכיפתי, מתן פתח לקיומן של שלל מערכות שפיטה פרטיות אשר יביאו לכדי פגיעה בסדר החברתי, מתן לגיטימציה למערכות שפיטה שלא דווקא תואמות את ערכי היסוד המשפיים והמנהלים את אותה החברה וכו'.

כל חברה באשר היא, מגלה באמצעות חוקיה את הסודות הפנימיים ביותר השופכים אור על ערכיה, השקפותיה ומוסדותיה, סודות אשר מתוכן ניתן להבין על האופן בו אותה חברה מאגדת את חבריה תחת אותה הגדרת על (Unger, 1976). כאשר חברה נאלצת להתמודד עם מגוון תת-חברות בתוכה, חברות בלתי נפרדות מעצם קיומה, יתכן ונדרש למאבק, שינוי או הפרדה, במקרה בו ההתמודדות תגיע לקצה היכולות להכלה ולשילוב בחברת העל.

אותן "סמכויות שיפוט מתחרות", כהגדרתו של אריאל הכט (1967), מעמידות אם כן את החברה, המדינה בפני אתגר לא פשוט. אתגר זה בכוחו להביא את הסדר החברתי באותה חברה מסוימת לכדי שני קצוות – קיומה של חברה פלורליסטית במקרה הטוב או קיומה של חברה מפורדת ומפוררת במקרה הפחות טוב. למרות קיומם והשפעתם של מגוון מחקרים ומעורבות סוציולוגית בחיי החברה המודרנית (Vago, 1997), השפעה שמטרתה לגרום לשינוי שיטיב עם החברה, עדין אין בידינו הוכחה ניצחת בדבר הטובה או חוסר הטובה לאותה חברה בהקשר לקיומו של פלורליזם שיפוטי מעין זה.

4. מערכת המשפט העברי ומערכת המשפט הישראלית

בפרק זה אציג סקירה של מערכת המשפט העברי - מהותה ומשמעותה, זאת בכדי להבין את מקומו של המשפט העברי במערכת המשפט הישראלית ומכאן את הצגת הקונפליקט האפשרי שבין שתי מערכות אלה.

ראשיתו של המשפט העברי כמצוות עשה דאורייתא

המשפט הינו דבר יסודי בעצם תפיסת מושג האלקות של היהדות (הרצוג, תשמ"ו). הקב"ה הוא שופט כל הארץ וכל האדם, כמעין שופט עליון על כל השופטים בארץ, הלא הם שלוחיו. לפי מסורת חז"ל, מצינו כי הקב"ה הוא אלקי המשפט והשופטים מכונים, לא פחות ולא יותר, בשם "אלהים" (מסכת סנהדרין ב, ב). עצם כינויים של השופטים, בשר ודם ככל האדם, בשם "אלהים" בא להעיד על מקום כבוד ראשוני ובעל מעלה שאין כדוגמתה, בדבר מקומו של המשפט. דבר זה בא ללמדנו על המשמעות הרבה והייחודית שנותן הקב"ה למשפט האמת והצדק, ובנוסף על הכבוד הרם לאותם שליחים המקיימים אותו, השופטים.

מקומו של המשפט בעולם היהדות הינו מרכזי ומשמעותי ביותר, מאז ועד עולם. כדברי המשנה במסכת אבות (א, יח), הרי שהמשפט הינו אחד משלושת עמודי התווך של העולם. שני עמודי התווך הנוספים המצויינים במשנה הינם "האמת והשלום", פעולות ישירות ונגזרות ששואף המשפט להביא אל הפועל דרך הפסיקה המשפטית. בכל דור ודור היו קיימים לעם ישראל שופטים נאמני תורת ה', אך הראשון והמרכזי שביניהם הינו משה רבנו, שפועלו המשפטי נגזר מציווי אלקי שקיבל בהר סיני, דרך התורה שבכתב שבה מצוות עשה בעניין עשיית משפט.

"מצוות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך (דברים טז, יח). שופטים אלו הדיינים הקבועים בבית דין ובעלי דינין באים לפניהם" (משנה תורה להרמב"ם). מצווה זו הינה הבסיס הראשוני לציווי האלקי בדבר החובה להפעיל מערכת חוקים ארצית והחובה לציית לה. מינויים של הדיינים, שכולם בעלי **הסמכה רבנית**, לבתי הדין הרבניים, יש בהם משום קיום המצווה כפי שהוזכרה בתורה (מירון, תשמ"א : צו).

בפרשת יתרו אנו עדים לכך שמשה רבנו, אדון הנביאים, היה יושב מן הבוקר עד הליל ושופט בין בני ישראל שהיו מגיעים אליו לשם עשיית משפט וצדק. השינוי מגיע כאשר יתרו, חותן

משה, מציע לו לשנות ממנהגו זה ולבנות בעצם מערכת משפט מסודרת הכוללת היררכיה שיפוטית, אשר משה רבנו בראשה. מאז, פועלים באופן מסודר בתי דין בעם ישראל, כאשר בתוכם מתקיימת גם כן היררכיה שיפוטית (אב בית דין ומתחתיו דיינים / בית דין עירוני ובית דין הגדול) הפוסקים על פי תורת ה' שעברה אלינו במסורה על ידי משה רבנו.

התהוותה של מערכת המשפט העברי לאורך הדורות

למרות התחלת קיומה של ההיררכיה השיפוטית שהגיעה בפרשת יתרו, עדין מצינו כי בתקופת המקרא, "שתי הפונקציות ההנהגתיות בעם ישראל – ההנהגה הרוחנית וההנהגה השלטונית – התממשו באינדיבידואל בודד" (שטרן, 2000). מאז משה רבנו, השליט הרוחני והמדיני האידיאלי לעם ישראל ועד סוף תקופת השופטים, ניתן לראות כיצד ההנהגה הרוחנית והמדינית מצויים בידיו של אדם בודד הפועל מתוך בחירה-שליחות אלקית (הרצוג, תשמ"ו) על מנת לקיים בפועל את אותו ציווי אלקי של מצוות עשה דאורייתא (ראה לעיל).

מאז תקופת המלכים ניתן לראות בשינוי משמעותי בשיטת ההנהגה, בהתייחס להיקפה ובקיפונה בפועל בכל אורחות חייו של עם ישראל. משיטת הנהגה מדינית ושיפוטית המונהגת בידי יחיד נבחר, אל שיטת הנהגה היררכית המופרדת לשתי הנהגות מרכזיות – הנהגה רוחנית והנהגה שלטונית (שטרן, 2000). יתכן, כי מציאות חיים של עם ישראל בארצו היא אשר הביאה לכדי הפרדה הנהגתית זו.

התהוותו של עם ישראל כעם עצמאי בארצו, זימנה אין ספור התמודדויות משפטיות-הלכתיות בין אדם למקום, בין אדם לאדם ובין אדם לארצו. על מנת ליישם בפועל את אותו ציווי אלקי לבנות מערכת חוקים וכללים (מירון, תשמ"א) שמטרתם להתמודד בדרך הלכתית עם אותם הצרכים שנוצרו בפועל, היה צורך בהפרדת ההנהגות הללו. לעניות דעתי, לא משום הגבלת כוחה של הנהגה זו או אחרת, אלא להפך, על מנת לחזק את כוחן ורלוונטיות כל אחת מהן.

ככל שעבר זמן ועם ישראל ביסס את מעמדו כעם, מגוון השאלות המשפטיות-הלכתיות שנוצרו מכורח המציאות המשתנה תדיר, דרשו מערכת רחבה ואיכותית שתנווט ותכריע. ההלכה, מערכת חוקים דתית המקיפה את מגוון תחומי חייו של עם ישראל אז ושל היהודים המאמינים כיום, הינה מערכת הנאמנה לחלוטין לתורה שבכתב ולתורה שבעל-פה (אלון, תשנ"ח). הייחודיות

המופלאה שבהלכה, היא התחדשותה המתמדת בהתאם למציאות החיים המשתנה, וזאת מבלי לפגוע במסורה.

התפתחותו של המשפט העברי, כמרכיב עיקרי בהלכה ובהסטוריה היהודית, מתחלקת לשתי תקופות עיקריות – מתקופת המקרא עד חתימת התלמוד, ומחתימת התלמוד עד ימינו אנו (אלון, תשנ"ח). הסיבה לחלוקה זו, לעניין ההלכה, הינה שעד חתימת התלמוד פסיקת ההלכה הגיעה לאחר עיון בתורה שבכתב כמקור עיקרי ומוביל, ואילו לאחר חתימת התלמוד, פסיקת ההלכה הגיעה לאחר עיון ושימוש באוצר הספרים החדש (משנה, ברייתות, מדרשי הלכה וגמרא) כמקור עיקרי ומנחה בפסיקה בפועל.

ההלכה, שהיא בסיס ההדרכה לחיים יהודיים על פי ציווי התורה, נדרשת לחידושים תמידיים על מנת לענות על צרכיו היום יומיים של היהודי המאמין, הן צרכים פרטיים והן צרכים לאומיים (שטרן, 2000). על כן, ההלכה הינה מערכת חוקים הנדרשת לכלול את כלל תחומי החיים. לאורך הדורות נתווספו אין ספור הלכות, שלהן קדמו מגוון דיונים ופולמוסים, אשר יחד יצרו מעין ספר חוקים יהודי ומגוון אשר ממשיך להתחדש מידי יום ביומו, בהתאם למציאות חיינו המשתנה.

ביסוסו של המשפט העברי לאורך הדורות, תוך התייחסות והתבססות על ההלכה המתפתחת, התקיים על ידי מסגרת שפיטה רבנית ממוסדת. ממש רבנו עד אחרון הנביאים, ממלכי ישראל ועד אנשי כנסת גדולה והסנהדרין בראשה, היתה קיימת הנהגה הלכתית ומשפטית לעם ישראל בארץ ובתפוצות (מירון, תשמ"א). לאחר חורבן בית שני והגלות האחרונה המשיכו לקיים בקהילות היהודיות המפוזרות מערכת הנהגה קהילתית-הלכתית-חברתית שעסקה לרוב גם בעשיית משפט על פי מסורת המשפט העברי, תוך התייחסות לחוקי המשפט המקומיים (Berkovitz, 2011).

בתי הדין כללו לאורך הדורות תלמידי חכמים בקיאים בתורה ובהלכה, שסיפקו לעם ישראל, בארץ ובתפוצות, מענה משפטי לכלל הנושאים הקונפליקטואלים שהועלו בפניהם (הרצוג, תשמ"ו). לעיתים קרובות, כאשר באו בעלי דין בתפוצות להתדיין בערכאות אזרחיות של אותה המדינה, במקרים בהם הסכסוך היה דתי או קהילתי, הם היו מוחזרים לעשיית דין אצל בית הדין היהודי, מה שמעיד אף על הכרת השלטונות בבתי הדין הרבניים ובסמכותם (Gaimani, 2000).

מעמדו של המשפט העברי במערכת המשפט הישראלית

עם ישראל יצר וקיים מערכת משפט ענפה ומפוארת שבה שותפים מגוון דמויות הנהגתיות ודתיות לאורך מאות של דורות (אלון, תשנ"ח). מערכת משפט זו, מערכת המשפט העברי, כוללת בתוכה אין ספור פסיקות הלכתיות הנובעות ממגוון פולמוסים והכרעות שהביאה איתה המציאות המשתנה של עם ישראל בארצו וגולה.

לפני קום המדינה, עת ההתעוררות הלאומית של התנועה הציונית, קמה לה תנועה של משפטנים ומשכילים יהודים שראו בהשבת החברה היהודית למשפט העברי כחלק בלתי נפרד מההתעוררות הלאומית (אלון, תשנ"ח). המשפט העברי, שנוצר כאמור לאורך מאות של דורות ובמהותו משקף את אחדותו וייחודיותו של העם היהודי, אך ראוי שיהיה חלק מאותה מדינה שעתידה לקום ויהווה בסיס איתן ומשמעותי במערכת המשפט ובחוקים בפועל.

מדינת ישראל, בעת הקמתה, הוגדרה כמדינה יהודית-דמוקרטית. כבר בעצם הגדרה זו ניתן לזהות את ראשיתו של הקונפליקט לכאורה (שטרן, 2004). היהדות מטבעה הינה דת מסורתית הכוללת חוקים, גדרים ומנהגים היוצרים מערכת הלכתית ותרבותית המבוססת על רצף והמשכיות (הכהן, תשס"ה), כאשר הדמוקרטיה מייצגת ליברליות מערבית שלא פעם מסתייגת ושוללת מסורתיות הנוגדת לעקרונותיה. כל שאיפה וניסיון בפועל לבסס או לשלב את חוקי המשפט העברי במערכת משפט דמוקרטית, יגררו אחריהם אין ספור פולמוסים ומאבקים המייצגים את בסיסו של מאבק השקפתי בדבר מה קודם בחשיבותו למה – הלכה או דמוקרטיה. הניסיון לשלב את המשפט העברי ולעגנו במערכת החוקים של מדינת ישראל, גרם אפוא לפולמוס רב שלא נפסק עד ימינו אנו. פולמוס זה נובע מגישות אידיאולוגיות שונות אשר כל אחת מהן מונחית על ידי זרם שונה ביהדות. בהגדרה "מדינה יהודית-דמוקרטית", ישנו זרם הרואה ב"יהודית" כקודמת וישנו זרם הרואה ב"דמוקרטית" כקודמת. לפי פרופסור שטרן (2006), ישנם הנמנים עם שני הזרמים גם יחד, אך עדין יודו גם הם כי סביב הגדרה זו נארגים לא מעט מן המתחים שבין דת למדינה.

מדינת ישראל הינה כאמור מדינה יהודית, אך מערכת המשפט שבה איננה מונחית ופועלת על פי חוקי התורה המפורשים במקורות יהודיים והכוללים בין השאר ספרי הלכה, מוסר ומחשבה. בחוק יסודות המשפט (התש"ם - 1980) מופיעה הפניה לחוקי המשפט העברי ("מורשת ישראל") בעת "לאקונה", כלומר מחסור במידע ובתקדימים משפטיים, כאשר סביב הפניה זו ישנו פולמוס נרחב בדבר מקומו של המשפט העברי במערכת המשפט הישראלית, כפי שמתבטא במספר

פסקי דין (כדוגמת פסקי הדין: הנדלס נ. בנק קופת עם, קניג נ. כהן וכו') המשקפים את אותו הפולמוס בהתכתבויותיהם של השופטים מנחם אלון ואהרן ברק. ההפניה למשפט העברי בעת "לאקונה", מעידה בבירור על מקומו של המשפט העברי בעיני המחוקק ומערכת המשפט הישראלית. כאשר נאמר כי השופט בבית המשפט הישראלי, יפנה אל המקורות במשפט העברי רק במידה וישנו חוסר במידע ובתקדימים משפטיים, אזי יבין כל בר דעת כי מקום חיוני ומרכזי לא ניתן למערכת המשפט העברי. אם כן, לפי חוק יסודות המשפט (התש"ם – 1980) ולפי ההתנהלות המשפטית והחקיקתית בפועל, המשפט העברי איננו מרכזי או חיוני במערכת עשיית הצדק במדינת ישראל.

פולמוס "ערכאות של גויים"

מכאן, נגיע למושג רווח במקורות היהודיים-הלכתיים-משפטיים, מושג שמקורו בברייתא המופיעה בתלמוד (גיטין, פח), והוא: "ערכאות של גויים" (בתרגום מארמית). סביב מושג זה ישנה ספרות יהודית-הלכתית נרחבת, כאשר נמצא כי רובם המוחלט של פוסקי ישראל בכל הדורות ובראשם הרמב"ם, שדבריו צוטטו לעיל, אוסרים מכל וכל הליכה מרצון להתדיינות במערכת משפט המנוהלת על ידי גויים וההולכת בדרכי השפיטה של הגויים (רלב"ג, תשס"ה). מערכת המשפט הישראלית איננה כאמור מנוהלת על ידי דיינים-רבנים המונחים ופוסקים על פי חוקי התורה, ומכאן נוצרה לה המחלוקת האם מערכת המשפט הישראלית נכללת תחת ההגדרה ההלכתית "ערכאות גויים" או לאו. סוגיה זו הינה סבוכה ומורכבת ביותר, הן מהצד ההלכתי-השקפתי והן בדבר הפסיקה ההלכתית, כפי שניתן לראות בכתביו של הרב שאול ישראלי (תשכ"ו) המעידים על המורכבות והשתלשלותה. אותם אלה המתירים התדיינות בבתי המשפט האזרחיים ואינם רואים בהם כנכללים תחת הקטגוריה "ערכאות גויים" (אלון, תשנ"ח), מאמינים כי עצם הבחירה ועצם ההליך המשפטי בפועל מותרים הלכתית והמנעות מהתדיינות שכזו הינה משוללת בסיס. לעומת זאת, מתוך דבריהם ופסיקותיהם של אותם אלה הרואים בהתדיינות בבתי המשפט האזרחיים איסור תורה מוחלט, ניתן להבין כי יהודי - דתי ההולך בדרך התורה והנשמע לפסיקה הרבנית, אמור להמציא בדילמה בדבר ההליכה להשפט בבתי המשפט הממלכתיים במדינת ישראל, ואף יותר מכך. תחילה, נסקור את גישתם של המתנגדים להתדיינות בבתי משפט אזרחיים, הרואים בבתי המשפט "ערכאות של גויים" ובעצם מהותם איסור מוחלט, לעניין עשיית דין בין מתדיינים

יהודים. ניתן להבחין בין שלושה סוגי הנמקות לעניין ערכאות גויים, שהן: **מקצועיות, דתיות ולאומיות** (ברנד, 2010). רוב מוחלט של הפסיקות ההלכתיות הבאות כנגד התדיינות בערכאה אזרחית, מוכיחות את טענתן באמצעות אחת משלושת ההנמקות לעיל.

במאמרו, מביא ברנד (2010) את דרשת רבי שמעון בר יוחאי לפסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א), כבסיס והוכחה לכך שהתורה ציוותה כי על הדיינים להיות "כשירין", כלומר ראויים **ומקצועיים** דים בכדי להנהיג ולהוביל את מערכת המשפט היהודית. הרשב"א (בבא בתרא מח, ע"א, ד"ה "גט מעושה") בחידושו טוען כי אחת מן הסיבות להיותם של הדיינים הגויים פסולים הינה משום העדר מומחיות-מקצועיות בתחום המשפט, פן נוסף המדגיש את הנימוק הראשון לעיל.

כבר מהציווי האלקי הראשון למינוי שופטים (דברים טז, יח) למען עשיית משפט וצדק, ניתן לזהות את פן ה**דתיות**. עצם הציווי, שהוא מצוות עשה דאורייתא מעמידה את עשיית המשפט במקום דתי רם מעלה, הנזקק על פי כך לאנשי דת רמי מעלה ובקיאים בתורה אשר יובילו אותו בפסיקה בפועל. ואכן, משה רבנו, בעקבות הציווי האלקי ועצתו של יתרו חתנו, מעמיד דיינים (ראה פרק 4) שמן הסתם דרגתם הדתית היוותה שיקול עיקרי. אי לכך, הרי שהתדיינות בפני ערכאות אזרחיות שאינן על פי חוקי התורה ואשר מנוהלות על ידי אלה שעל פי רוב אינם רואים בחוקי התורה כבסיס לפסיקה המשפטית ובכלל, הרי יש בכך כמעין כפירה בציווי האלקי – הדתי ובכל אשר נגזר מעימו.

עצם קיומו ויישומו בפועל של המשפט העברי במדינת היהודים "אינו רק בעל ערך דתי כי אם בעל משמעות **לאומית** מובהקת" (אלון, תשנ"ח). יישומה של מערכת משפט יהודית אותנטית, המסתמכת על מקורותיה ההלכתיים והתרבותיים משכבר הימים, הינה הכרזת עצמאות לאומית גרידא. כדי להגיע להכרזת עצמאות לאומית מלאה יש לחזור למערכת המשפט העברי, "מערכת משפט מפוארת שיסודותיה הונחו בשחר קיום האומה ובה עמלו מאות דורות, שיכללו וקישטו, וגם כיום כוחה עימה לחדש נעוריה וליצור יצירות המתאימות להשקפות הדור ולצורכי הזמן" (דיקשטיין, תשכ"ד : 68).

בהמשך לשלוש ההנמקות שלעיל, רוב רובה של הפסיקה ההלכתית בדורות קודמים ובדורנו, אוסרת התדיינות בפני בתי משפט אזרחיים משום איסור "ערכאות של גויים" (שרמן, תשס"ד). רוב הפוסקים הבולטים בדורנו, רואים את ההתדיינות לכתחילה במערכת המשפט הישראלית – אזרחית כאיסור תורה מוחלט. יש רבנים הרואים בהתדיינות לפני בית משפט אזרחי

– ישראלי אף חמורה בחומרתה דווקא משום שהדיינים המשמשים בו הינם יהודים אשר באופן מוצהר אינם פוסקים על פי דין תורה (אריאל, תשמ"ה).

במקרים מסויימים, על פי המתנגדים להתדיינות בבתי המשפט האזרחיים, ישנם היתרים לפנות לערכאות בבית משפט ממלכתי, אך זה מותנה באישור מפורש, וכאן ישנה מחלוקת בין חכמי האחרונים, האם הצורך הוא באישור מפורש מבית הדין או מספיקה גם פסיקתו הנקודתית של רב פוסק (וייס, תש"ע). הרב שרמן (תשס"ד: קמז), כותב במאמרו כי תופעה זו, של יהודים שומרי תורה ומצוות הבוחרים לפנות לערכאות אזרחיות, הינה תופעה הולכת ומתגברת שמקורה בבורות וטעות בכל הנוגע למעמדם של בתי הדין הרבניים, כאשר פנייה שכזו לערכאות הינה התעלמות מההלכות החמורות האוסרות על פניה לערכאות מסוג זה. גם כאשר ישנם היתרים להתדיינות כזו או אחרת בערכאות האזרחיות, עדין אין להצדיק ולהשריש תופעה זו, הנוגדת את מסורת ישראל (בלידשטיין, תשמ"ו-תשמ"ח).

כתגובה לכל האמור לעיל, ישנם דווקא רבנים המתירים התדיינות בבית משפט אזרחי – ישראלי, על ידי הסתמכותם על מקורות הלכתיים בדמותם של המושגים: "דינא דמלכותא דינא" (בבא קמא קיג, א) ו"ערכאות שבסוריא" (סנהדרין כג, א). ראוי לציין כי לצד שני המושגים ההלכתיים הללו, המתירים התדיינות אזרחית, מצויים איסורים ו/או הגבלות הלכתיות שמחן ניתן להסיק כי כל התדיינות שאיננה על פי חוקי התורה איננה האידיאל היהודי ואיננה מותרת לכתחילה (כדוגמת פסיקתו של מרן הבית יוסף בחו"מ סימן ח, הלכה א והגהתו של הרמ"א שם). "דינא דמלכותא דינא", בתרגום מארמית משמעו כי "דין המלכות דין הוא". כלומר, הדין הנוהג באותה מדינה – מלכות, הינו הדין המחייב את כלל האזרחים והתושבים החיים במדינה, כולל היהודים שבהם. הרב הירשנזון (הירשנזון, 2012) פסק כי "דין הוא דין המלכות, וצריך ללכת בעקבותיו ומועיל הוא גם בישראל, אפילו אם שני בעלי הדין הם ישראלים". פסק זה מתיר התדיינות של שני בעלי דין יהודים בהתדיינות אזרחית מתוקף היותה של התדיינות זו מוכללת כחלק בלתי נפרד של אותה מלכות – מדינה, במקרה שלנו מדינת ישראל.

"ערכאות שבסוריא" (סנהדרין כג, א), הינו ביטוי הלכתי למצב חברתי ופנים קהילתי שהיה קיים בקהילות יהודיות בגולה, מצב אשר בו יהודים מתוך הקהילה בחרו התדיינות שאיננה מנוהלת על ידי בית דין ובו דיינים הבקיאים ו/או המנהלים את ההתדיינות על פי חוקי התורה בהכרח (כהן, תשנ"ז). התדיינות שכזו מקבלת תוקף מבחינה הלכתית כאשר הדיינים הינם אנשים נבונים הבקיאים בחוקים ובכללי התרבות הנהוגים בחברה, כדבריו של המאירי בפירושו על מסכת סנהדרין (ס, טו): "ערכאות שבסוריא: שלא היו בקיין בדין תורה, אלא שדן לאומד דעת

ובחוקים ונימוסין". בנוסף, כאשר בית דין שכזה שואב את כוחו מכח הקהל, משמע הקהילה, אין לערער על כוחו וסמכותו של בית דין זה שהפך להיות קבוע בעירו (שלזינגר, תשס"ו).

אסכם עם דבריו של הרב, פרופסור למשפטים ומי שהיה שופט בבית המשפט העליון, מנחם אלון (אלון, תשנ"ח), אשר טען כי כל המנעות מהתדיינות בפני בית משפט ישראלי תמוהה וחסרת בסיס שכן מאז ביטולה של האוטונומיה היהודית השיפוטית הלכה ורבתה הפנייה לבתי המשפט בכל מרחבי הגולה וחכמי ההלכה השלימו עם תופעה זו. עוד מוסיף אלון כי "יותר מתמוה הוא, איפוא, להעלות טענה של איסור 'ההליכה לערכאות' בקשר לבתי משפט יהודיים של המדינה העברית דווקא, אשר בה המשפט העברי הוא בן בית או לפחות אורח מצוי".

5. סמכותה של מערכת השיפוט היהודית-תורנית במדינת ישראל

בפרק זה אציג את מעמדם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים ואת מהות הקמתם של בתי הדין הרבניים-פרטיים, זאת בדגש על הפיכתם לשתי מערכות שפיטה דתיות-מקבילות.

מעמדם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים

במדינת ישראל, הוכר מעמדם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים על פי חוק (דיכובסקי, תשמ"ו-תשמ"ח). בישראל, בשונה ממדינות אחרות, דיני המשפחה נידונים לפי מערכת חוקים משלבת, מערכת אזרחית ומערכת דתית, כאשר עיקר סמכותו של בית הדין הינה בענייני נישואין ולהבדיל גירושין (דיכובסקי, תשמ"ט).

ההכרה החוקית במעמדם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים, בייחוד בנושא הלכתי רגיש במיוחד כמו נישואין וגירושין, הינה ביטוי להכרה של המדינה בחשיבותו ובנחיצותו של בית הדין הרבני במדינה המוגדרת יהודית (פרימר, תשנ"א). מנגד, הצמצום במעמדו של בית הדין הרבני והגבלת סמכותו (דייקן, תשכ"ד) דווקא לנושאים ספציפיים אלו, הינו עדות להעדפתה של מדינת ישראל לקיים מערכת משפט המוגדרת בראש ובראשונה דמוקרטית-מערבית-ליברלית שאינה מונחית על פי המשפט העברי בכלל ודין תורה בפרט.

למרות הגבלת סמכותו לנושאי שיפוט מסוימים, יתרונותיו של בית הדין הרבני הממלכתי בישראל, בהשוואה לבתי הדין הרבניים הפרטיים המצויים בארץ ובתפוצות הינם: קביעות, סמכות, ואי תלות (מירון, תשמ"א). קביעות משמעה כי בית הדין הרבני הממלכתי הינו בית דין קבוע של כלל האוכלוסייה בישראל מאחר והקמתו נעשתה באמצעות המוסדות הממלכתיים. סמכות, הינה לעניין אכיפת פסקי הדין באמצעות הגורמים הממלכתיים (הוצאה לפועל, משטרה וכו'). אי תלות, הינה הביטוי למעמדו של בית הדין כרשות שיפוטית ממלכתית שפסיקתה אינה תלויה במתדיינים או ברשויות השלטון האחרות.

בעיני המדינה ומרבית תושביה מעמדו של בית הדין הרבני-ממלכתי מסתכם ומצטמצם לתחומי שיפוט מסויימים בלבד שנקבעו ויוחדו לו על פי חוק (דייקן תשכ"ד). בעיני בית הדין הרבני-ממלכתי עצמו, מעמדו הינו בראש ובראשונה מתוקף ציווי דאורייתא וקיום הלכה למעשה (שלזינגר, תשס"ו), מה שאומר כי בעיני עצמו רשאי הוא לפסוק בכל עניין המגיע אליו.

בית דין רבני כבורר

תחילת הפרק לעיל הסתיימה בהצגת הקונפליקט לעניין סמכות השפיטה של בית הדין הרבני-ממלכתי בעיני המדינה ובעיני בית הדין עצמו. כאמור, לבתי הדין הרבניים-ממלכתיים אכן קיימים סמכויות שפיטה מתוקף חוק (דיכובסקי, תשמ"ו-תשמ"ח), אך כל נושא אחר, שאינו מוגדר בחוק זה והמתדיין תחת ידיהם, נעשה בעצם מתוקף היותם משמשים כבורר. סמכותם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים לדון בדיני ממונות ובנושאים אחרים (שאינם ניתנו לו על פי חוק כפי שצוין בסעיף לעיל) נידונה בכמה מקומות. יש הטוענים שמכוח סעיף 15(ד)(4) לחוק יסוד השפיטה, בתי הדין הרבניים מוסמכים לדון גם בעניינים אלה, אך עמדת בג"צ שונה היא, והיא טוענת כי חוק שיפוט בתי הדין הרבניים, אינו מסמיך את בתי הדין לדון בדרך כלל בדיני ממונות (כלומר סכסוכים אזרחיים), ואין תוקף לפסק דינם בדיני ממונות אלא מכוח **חוק הבוררות**, ולא מכוח סמכותם כבית דין (בריס, תשס"ד). זוהי אם כן הוכחה נוספת להגבלת סמכותו של בית הדין הרבני הממלכתי לעניין היקף סמכויות השפיטה וטיב אכיפתן. הגבלת מעמדו וסמכותו של בית הדין הרבני החלה מאז החורבן והפסקתה של האוטונומיה היהודית השיפוטית (אלון, תשנ"ח). מאז קיימו היהודים בגולה מגוון מערכות משפט חלופיות בדמותם של בתי דין, שנוהלו הן על ידי תלמידי חכמים והן על ידי אנשים מומחים ומקובלים על ידי הקהילה (ראה פירוט בסוף פרק 4 לעניין אלה המתירים התדיינות בבתי משפט אזרחי). בתי דין אלה פעלו כבוררים במגוון סכסוכים שהתעוררו בקהילה, לעיתים בגיבוי חוקי וסמכותי מלא (Gaimani, 2000) של המדינה ולעיתים לאו (Chigier, 1967). אם כן, מעמדו של בית הדין הרבני-ממלכתי כבורר במגוון תחומי סכסוך איננו חדש, אך בית הדין הרבני באשר הוא ובייחוד במדינה יהודית לא יוכל לקבל בלב שלם לעולם את העובדה שמגוון סמכויות שיפוט אינן נתונות בידו. מלבד ההבטים ההלכתיים וההסטוריים הקשורים בכך ושפורטו לעיל, בית הדין הרבני מאמין כי "הסמכות של המקור היא החשובה" (Morlin and Palombella, 2010) – המקור הוא כמובן הקב"ה והתורה והסמכות הינם חכמי ישראל הפוסקים על פי דין תורה והשואבים את סמכותם מן המקור.

הקמתם של בתי הדין הרבניים-הפרטיים

הגבלת תוקף פסיקתו של בית הדין הרבני-ממלכתי בסכסוכים אזרחיים שלא יועדו לו על פי חוק, הביאה להיווצרותם של מגוון בתי דין רבניים-פרטיים השואפים לפסוק בדרך התורה, כאשר סמכות פסיקתם הינה מכוח חוק הבוררות. סמכותו של בית הדין הרבני-פרטי (כמו גם בית הדין הרבני-ממלכתי בבואו לשפוט ולפסוק בסכסוכים אזרחיים) מגיעה מתוקף רצונם והסכמתם של שני בעלי הדין להשפט בפני בית דין.

בחירה רצונית של שני הצדדים לבוא לדין יהודי-תורני-הלכתי היא המעניקה לאותו בית דין לשפוט במקרה שהובא בפניהם, כאשר מבחינה משפטית בית הדין נמצא במעמד של בורר (ליפשיץ וספיר, 2006). אי הסכמה של אחד הצדדים, מונעת אם כן אפשרות להתדיינות בבית דין ובעת תביעה תחייב התייצבות למשפט בבית דין אזרחי.

מצב בו שני בעלי דין בוחרים להגיע להשפט בפני בית דין רבני-פרטי דווקא, הינו עדות לתהליך חברתי, דתי ואידיאולוגי המתקיים בציבור הולך וגדל של שומרי מסורת. קיומם של בתי דין רבניים-פרטיים תלוי בעצם הבחירה של ציבור מסויים להשפט תחתם, מתוך רצון להשפט תחת מערכת משפט תורנית המונחית והפוסקת על פי דין תורה.

במאמרו, פורס אדם חפרי-וינוגרדוב (2011) את התפתחותם של בתי הדין הרבניים-פרטיים במדינת ישראל, המכונים גם בשם "בתי דין למונות". תחילתם, היתה במספר יישובים כחלק מפעילותה של המועצה הדתית המקומית, כאשר עם השנים גדלה ורחבה פעילותם ואשר בראשם עומדים רבנים המכהנים כרבני העיר/היישוב/הקהילה. בשנים האחרונות הוקמו בתי דין ציוניים-דתיים שדיניהם אינם ממלאים בהכרח תפקיד רבני רשמי מטעם המדינה, רשת בתי הדין "ארץ חמדה - גזית" הינה הבולטת שבהם.

התפתחותם והתרחבות פועלם של בתי הדין הרבניים-פרטיים מצביעים על היותם חלופה רלוונטית לבתי המשפט האזרחיים בתחום שיפוטם המרכזי שהוא דיני ממונות (חפרי – וינוגרדוב, 2011 : 54). הרלוונטיות המדוברת מגיעה משני כיוונים, הן מהפן ההלכתי והן מהפן הפרוצדוראלי. הפן ההלכתי רלוונטי עבור אלה המשתייכים לציבור הדתי והמעוניינים להשפט על פי דין תורה ועל ידי רבנים בקיאים ויראי ה', במטרה לקיים את הציווי דאורייתא (ראה פרק 4) כהלכתו. הפן הפרוצדוראלי רלוונטי עבור כל מתדיין יהודי באשר הוא, שכן ההתדיינות בפני בית הדין הרבני-פרטי, המתקיימת כהליך בוררות, עדיפה על פני בית משפט אזרחי מבחינת זמן ועלות כספית (בורנובסקי ולחמן, תשנ"ב).

השאלה העיקרית העולה לנוכח האמור לעיל הינה בדבר סיבת הקמתם של בתי הדין הרבניים-פרטיים. מדוע היה קיים צורך להקים ולהפעיל בתי דין רבניים-פרטיים בזמן שקיימים בתי דין רבניים-ממלכתיים אשר יכולים אף הם לשפוט באותם סכסוכים אזרחיים מתוקף חוק הבוררות? מדוע לגרום לפיצול נוסף במערכת המשפט במדינת ישראל המכילה גם ככה מערכת משפט אזרחית ובית דין רבני-ממלכתי?

בתי הדין הרבניים-ממלכתיים והרבניים-פרטיים כמערכות שפיטה דתיות-מקבילות

בהתייחס לשאלות שהוצגו בסוף הפרק לעיל, ניתן לומר כי נוצרו להן שתי מערכות שפיטה דתיות נפרדות אך מקבילות, בתי הדין הרבניים-ממלכתיים ובתי הדין הדתיים-פרטיים. הסיבה להיווצרותן של שתי מערכות שפיטה אלה, או ליתר דיוק, היווצרותה של מערכת שפיטה בדמותו של בית הדין הרבני-פרטי, נעוצה בדבר מעמדו וטיבו של בית הדין הרבני-ממלכתי דווקא, כפי שנתפס בעיניי חלק נכבד מהציבור בישראל.

תחת ידיו של בית הדין הרבני - ממלכתי יצאו במהלך השנים מספר פסקי דין המתעלמים מן המציאות חברתית והתרבותית הרווחת בישראל, בייחוד בהתייחס לאפליית נשים (שיפמן, תשנ"ה), מה שגרם לכך שציבור נרחב במדינת ישראל רואה בבית הדין הרבני - ממלכתי גוף רבני מנוכר וחסר רלוונטיות למציאות העכשווית. בעקבות כך, במטרה להביא לתיקון תדמיתו של דין התורה, החלה מגמה של הקמת גופי שפיטה רבניים-פרטיים אשר יהוו חלופה הלכתית ואיכותית השואפת לעלות שוב את קרנו של בית הדין ועולם המשפט התורני (חפרי – וינוגרדוב, 2011).

הן בתי הדין הרבניים-ממלכתיים והן בתי הדין הדתיים-פרטיים (כדוגמת בתי הדין "בד"צ בני ברק" בראשותו של הרה"ג נ. קרליץ, "ארץ חמדה – גזית" בראשות הרה"ג ז.ג. גולדברג וכו') הדנים בסכסוכים אזרחיים על פי דרך פסיקה תורנית, שואבים את תוקף סמכות פסיקתם מכוח חוק הבוררות. נקודה זו בעיקרה מעמידה את שתי מערכות השפיטה הללו, הן הרבנית – ממלכתית והן הרבנית – פרטית, כמערכות שפיטה דתיות – מקבילות.

הקבלתן של שתי מערכות השפיטה הללו, לעניין סכסוכים אזרחיים, נובעת לא רק מתוקף חוק הבוררות על פיו שופטות שתיהן, אלא מרצון פנימי עמוק הקיים בשתייהן גם יחד – הרצון לשפוט על פי דין תורה ולהכיל עד כמה שניתן את המשפט העברי והתורני בפסקי הדין בפועל.

הדרך בה נעשה הדבר שונה זה לעומת זה, יתכן ומכך הסיבה לעלייתו והאדרתו של בית הדין הרבני-פרטי לעומת דשדושו ונפילת פארו של בית הדין הרבני – ממלכתי.

6. מאבק בין דין דתי לדין חילוני

בפרק זה אציג רקע לפער הקיים בין בתי הדין הרבניים-ממלכתיים לבין חלק מהציבור הישראלי, פער המשקף מאבק בין דין דתי לבין דין חילוני ומכאן את הצגת מקומו של הציבור הדתי-לאומי בהתייחס לסוגיה זו ובכלל.

הכרה מתוך הכרח

כלל הציבור היהודי במדינת ישראל, בעת צורך בעריכת נישואין, גירושין והתדיינות בענייני משפחה מסויימים, הרי הוא מחוייב לבוא לדין בפני בית הדין הרבני-ממלכתי מתוקף סמכויות שניתנו לו על פי חוק (דיכובסקי, תשמ"ט). אם כן, ההכרה הראשונית של הציבור היהודי הישראלי בבית הדין הרבני, בנושאים הדיוניים שצויינו לעיל, הינה הכרה מתוך הכרח, שכן החוק הוא המפנה את אותו הציבור להתדיינות בבית דין בנושאים האמורים, ללא אפשרות בחירה, כפי שמופיע בחוק שיפוט בתי הדין הרבניים (רוזן-צבי, תשנ"ה).

ההכרח השיפוטי אשר מביא את רוב הציבור להכרות עם בתי הדין הרבניים-ממלכתיים, בנושאים השמורים לו על פי חוק, הינו גורם משמעותי בתפיסת מעמדו של בית הדין הרבני-ממלכתי בענייני הציבור. תפיסת מעמדו של בית דין זה מגיעה בשני מישורים עיקריים: כמייצגה של הדת היהודית וכמיישם חוקי הדת בפועל. כל אדם במדינת ישראל אשר מופנה על ידי המדינה להתדיינות בבית הדין הרבני בכדי להסדיר ענייני נישואין, גירושין ומשפחה, מסיק מיד כי אלו נושאי שיפוט הכרחיים ומהותיים בראי היהדות, ועל כן ה"הכרח האישי" שלו להגיע אליהם להתדיינות בנושאים האמורים.

הכרח, מטבעו, תמיד מתקשר כדבר השולל או המגביל את הבחירה החופשית. במקרה הנדון, אכן נשללת בחירתו של האדם היהודי במדינת ישראל בבואו לבחור את הערכאה השיפוטית בנושאים ייחודיים השמורים לבית הדין הרבני-ממלכתי. יהודי המאמין והמכיר בערכם ובחשיבותם של הנושאים הללו בעולם היהדות, רואה ב"הכרח התדיינותי" זה כזכות גדולה או לכל הפחות מכיר בחשיבותו ונחיצותו הרבה. יהודי שאינו מכיר ו/או מקבל את ערכי היהדות הדתיים וההלכתיים, רואה ב"הכרח התדיינותי" זה ככפייה דתית בחסות המדינה.

כך, בידיעה כי לא מעט מן הנכנסים לשעריו אינם מקבלים בלב שלם את מעמדו וסמכויותיו, ניצב לו בית הדין הרבני-ממלכתי ועוסק במלאכתו אשר ניתנה לו על פי חוק. ההכרח

ההתדיינותי שדובר לעיל, אומנם מביא מתדיינים רבים להזקק לבית הדין הרבני, אך אין בכוחו של הכרח זה בכדי לחזק ולהעלות את קרנו של בית הדין הרבני-ממלכתי בעייני הציבור, כי אם ההפך הוא הנכון.

בין הדיין למתדיין – פער, קרע, עוינות

הכרתו של רוב הציבור היהודי במדינת ישראל עם בתי הדין הרבניים-ממלכתיים, הינה כאמור, מתוך הכרח. מצד אחד הכרח ראוי ונחוץ במדינה יהודית, מצד שני הכרח זה עלול להתפרש ככפיה דתית. מה נכון יותר או פחות, יהיה קשה לטעון האופן חד משמעי והדעות תדיר תהיינה חלוקות. מה שכן ניתן לומר כמעט בוודאות, עובדתית, כשל בית הדין ביחסי הציבור הגרועים שעשה לעצמו במהלך השנים, תודות לפסיקותיו ודרך התנהלותו (שיפמן, תשנ"ה). רוזן-צבי (תשנ"ה : 174), טוען כי חזונו של הציבור הדתי להפיכת בתי הדין לחביבים ועדיפים על קהל היעד היהודי-ישראלי, הינו חזון שנכשל. הסיבה לכך טמונה לדעתו בראש ובראשונה משום שההלכה היהודית והדרך בה מכריעים על פיה סכסוכים, רחוקה מן המציאות העכשווית, הצרכים והרצונות הנלווים לה. התוצאה בפועל הינה בחירתם של רוב ציבור המתדיינים לפנות לערכאות אזרחיות, כמובן בנושאים שאינם יחודיים על פי חוק לבית הדין הרבני-ממלכתי.

בניגוד לרוזן-צבי (תשנ"ה : 174) שדבריו מופיעים לעיל, אפשר דווקא לטעון ואף להוכיח כי ההלכה היהודית שמרה באופן מופלא על רלוונטיות שלה לאורך הדורות, על ידי שיתוף ובקרה הדדית שהתקיימה בין המנהיגות ההלכתית לבין המנהיגות הציבורית (שטרן, 2000 : 13). לפי שטרן (2000), שתי המנהיגויות הללו, הן ההלכתית והן הציבורית, פועלות בשיתוף פעולה והדדיות המביאים להתפתחותה של ההלכה, תורת מים חיים, ובכך מוכיחים כי אין יותר רלוונטי מעימה לחייו של היהודי, הן בתקופת עבר והן בתקופה המודרנית.

הטענה כי רלוונטיות ההלכה תלויה בין השאר בשיתוף הפעולה מחד וההפרדה מאידך של ההנהגה ההלכתית וההנהגה הציבורית, כפי שהוצג לעיל, דורשת התייחסות נוספת בהקשר לימנו אנו. מאז הפיכתו של עם ישראל לעם, מנהיגיו, הן הציבוריים והן הדתיים-הלכתיים, היו אנשים נבחרים אשר דת משה וישראל היתה לאמונתם ולאורח חייהם בפועל. יתכן, כי עובדה זו אפשרה בעבר שיתוף פעולה בין שתי ההנהגות הללו, שכן בסיס אמונתם ואורח חייהם הדתי היה ברובו

זהה. כיום, הפער הקיים, הן באמונה והן באורח החיים, בין ההנהגה הציבורית להנהגה ההלכתית ובין ההנהגה ההלכתית לציבור נרחב במדינת ישראל, הינו פער משמעותי ביותר. הפער הקיים בין הדיינים המשמשים בבתי הדין הרבניים, השקפותיהם ואורח חייהם, לבין הציבור היהודי-ישראלי שאינו שומר תורה ומצוות, הינו פער רחב ומהותי (רוזן צבי, תשנ"ה: 182). פער זה, מעמיד את הצדדים הללו, הדיין והמתדיין היהודי שאינו שומר תורה ומצוות, בשני צידי מתרס קיצוניים. גישתו הדתית-אמונית הסדורה של הדיין מתנגשת אל מול גישתו החילונית מתירנית של הציבור שאינו דתי, ובכך בעצם נוצרת תחושת עוינות וחוסר קבלה של ציבור שאינו דתי בבואו להתדיין בבתי הדין הרבניים, כאמור בנושאים השמורים לבית דין על פי חוק.

מפגש בין דת יהודית-מסורתית ובין מדינה ליברלית-מערבית, הינו כר פורה לקיומם של קשיים, מתח ומאבק תדיר (שטרן, 2004). המפגש בין הדין ההלכתי לבין הדין הדמוקרטי-ליברלי במדינת ישראל מביא לכדי אותם הדברים. הדיין בבית הדין הרבני-ממלכתי רואה עצמו כשליח של מערכת המשפט העברי והתורני על פיו חייב לדון כל יהודי. בפועל, מרבית היהודים אינם שומרי תורה ומצוות ונעדרים מחויבות אישית כלפי המשפט הדתי-הלכתי. מנקודת מפגש זו מתחיל הקושי ומתעצם.

חיכוך ומאבק בדבר הסמכות השיפוטית העליונה

בתי הדין ובתי המשפט, למרות כפיפותם של בתי הדין לחוק האזרחי הנקבע על ידי בתי המשפט ולמרות תיחום סמכויות של בית הדין, מצויים במצב של חיכוך ומאבק (חפרי-וינוגרדוב, תש"ע), בין שברצונם ובין שלא. חיכוך ומאבק אלה, מקורם בניגודיות הקיימת בעניין ההכרה בסמכות השיפוטית.

בתי הדין הרבניים בישראל, לעומת בתי המשפט והיושבים בהם, הינם בעלי מחויבות הן לממלכתיות והן לשיפוט הרבני הנתון לנו מדורי דורות (דיכובסקי, תשנ"ט), כאשר ברור כי עבור דיין-רב הסמכות האלקית היא העליונה והקובעת ומכאן עדיפות ברורה לדרך הפסיקה היהודית-הלכתית (רביצקי, 2004). בית דין המאמין כי הוא שואב את כל סמכותו מדין תורה וכי המערכת האזרחית תפקידה לספק לו כלים לאכיפת פסקיו (שיפמן, תשנ"ה), הרי אך ברור כי השקפות מעין

אלה ומצבים הבאים מתוכן לכדי ביטוי, מביאים לכדי עימות חריף וחזיתי בין שתי רשויות השיפוט הללו, הדתית מחד והאזרחית מאידך.

בית הדין הרבני, הן הממלכתי והן הפרטי, מתייחס למציאות השיפוטית על פי דרך התורה והפסיקה ההלכתית (אליאש, תשמ"א-תשמ"ג) ומתוך כך הוא שופט את כלל קהל היעד המגיע אליו, על פי מערכת הערכים הדתית הלכתית. בלא מעט מקרים ישנה התנגשות בין הערכים הדתיים לערכים האזרחיים המודרניים הנהוגים במדינה דמוקרטית ופלורליסטית, מה שמביא את בית הדין לצאת נחרצות נגד ערכים אלה (רוזן-צבי, תשנ"ה), הסותרים את דרך התורה ועל כן ניתן להבין כי אופן ותוצאת פסק הדין הרבני מושפע ישירות מהשקפה זו.

גישה זו של בית הדין הרבני, המתנגשת לא פעם עם הפסיקה האזרחית של בית המשפט, מביאה את בית המשפט לפעול באופן תמידי לצמצום סמכויותיו של בית הדין הרבני (דיכובסקי, תשס"ד), שכן הם נוגדים את השקפות ודרך פסיקה בהן הוא דוגל ועל פיהן הוא מונחה. צמצום ועקיפת סמכויותיו של בית הדין מתקיים אף כנגד תחום ייחודיותו ומעמדו התקיף על פי חוק, התחום המשפחתי הכולל כאמור נישואין וגירושין (שיפמן, תש"ן).

מאחורי כל אחד מהגופים הללו, בית הדין הרבני-ממלכתי ובית המשפט האזרחי, ניצבים להם שלל תומכים ושלל תאוריות וסימוכין. אמרות המציגות מצב בו "במדינת ישראל היהדות והדמוקרטיה קיימות זו לצד זו כאילו שודכו יחד על ידי המחוקק" (Cohn, 2011), הופכות את אט לרחוקות מן המציאות הישראלית. בעינייהם של השופטים, הדיינים וכלל הציבור, אלו הן אמרות אידיאליות שאינן משקפות את המציאות המתוחה בין שתי "סמכויות השיפוט המתחרות" (Eecht, 1967) הללו, כאשר בית המשפט האזרחי ישאף לקדם ככל האפשר ערכים דמוקרטיים על חשבון הלכתיים, ואילו בית הדין הרבני ישאף להפך הגמור – קידומו של המשפט העברי וההלכתי ככל האפשר, גם על חשבון ערכים דמוקרטיים-ליברליים.

בין הפטיש לסדן – הציבור הדתי-לאומי כבעל נאמנות כפולה

על המפה הדתית, מצויים להם שני קטבים לעניין היחס למדינה, והם: חרדיות מחד וציונות דתית מאידך. החרדיות מתנגדת למדינה, לציונות ולכל הנגזר מעימה, כאשר הנימוקים המובאים על ידיה הינם נימוקים דתיים. הציונות הדתית תומכת במדינה ובנגזריה, כאשר אף היא

מנמקת תמיכה זו על ידי נימוקים דתיים (אברהם, תשס"ה). נקודת המוצא הראשונה המביאה את הציבור הדתי-לאומי-ציוני להכיר במדינה, לתמוך במוסדותיה ולהזדהות עם סמליה, הינה נקודת מוצא אמונית-דתית.

נקודת המוצא הראשונה שהוצגה לעיל, משפיעה על השתלבותו בפועל של הציבור הדתי-לאומי במדינת ישראל. מן הרגע בו קיים יחס חיובי למדינה, יחס הרואה בה התגשמות לאומית ודתית, השאיפה הנגזרת מכך באופן ישיר הינה שאיפה להשתלבות חברתית (פרידמן ורדזינר, 2006) שמטרתה השורשית הינה תרומה למדינה ולהתפתחותה. מכאן ניתן להסיק, כי נקודת המוצא השניה של הציבור הדתי לאומי, הינה השאיפה להשתלב בכלל תחומי התעסוקה במדינה, כאשר המטרה היא הן תרומה למדינה והן השפעה על אופייה.

שתי נקודות המוצא הללו, הראשונה אשר רואה במדינת ישראל התגשמות חזון דתי והשניה אשר שואפת להשתלב בה על מנת לתרום ולהשפיע, מובילות את המשתייכים לציבור הדתי לאומי לכדי מעורבות דתית וחברתית במדינה. מעורבות חברתית, הכוללת בתוכה גם השתלבות במקצועות מובילים (כגון: עורכי דין, רואי חשבון, מהנדסים וכו') מביאה באופן ישיר גם למעורבות כלכלית, שכן השתלבות רבה במקצועות אלה מציבה חלקים נרחבים מהציבור הדתי-לאומי תחת ההגדרה של ה"מעמד הבינוני החדש" (ליאון, 2009), משמע ציבור מוביל מבחינה כלכלית וחברתית.

עד כאן, ראינו כיצד הציבור הדתי-לאומי משתלב - מוביל ומובל, משפיע ומושפע - מבחינה חברתית וכלכלית בתוך המציאות הקיימת במדינת ישראל. אך זהו אינו המאפיין העיקרי של ציבור זה, הציבור הציוני-לאומי שאינו דתי פועל ברובו באותה הדרך. הייחודיות של הציבור הדתי לאומי הינה מהפך הדתי, שכן זהו ציבור המוגדר דתי והמקיים אורח חיים יהודי דתי. כפי שנאמר לעיל, ציבור זה רואה את ההשתלבות במדינה היהודית כאידיאל וכזכות, אך האם כה פשוט הדבר? האם לא קיימות סתירות אמוניות ודתיות בבואו להשתלב במדינה יהודית המנוהלת באופן חילוני-ליברלי?

במדינת ישראל מתקיים מפגש בין דת יהודית מסורתית לבין מדינה ליברלית-מערבית, מפגש זה מעורר קשיים עקרוניים המאופיינים במתח כרוני וחריף (שטרן, 2004). המשתייכים לציבור הדתי-לאומי, מצויים אם כן בין הפטיש לסדן, בין המחוייבות לדת ולהלכה לבין המחוייבות למדינה היהודית-החילונית. נכון הדבר כי ציבור זה תופס את מחוייבותו למדינה כזכות וכחובה מתוך טיעונים דתיים, אך כיצד ינהג כאשר מחוייבותו למדינה מתנגשת עם

אידיאלים דתיים והלכתיים הנסתרים על ידי המדינה עצמה, מדינה אשר רואה עצמה

כדמוקרטית-ליברלית-מערבית בראש?

אדם המגדיר עצמו כממשיך לציבור הדתי-לאומי, מעיד בעצם על אמונה והזדהות עם

תפיסתה של הציונות-הדתית, תפיסה המתאפיינת בכמה פרמטרים עיקריים, והם: יחס חיובי כלפי חידושים שונים, כלפי העולם החיצון ורעיונותיו, אך בעיקר יחס חיובי כלפי המדינה וחידוש הלאומיות היהודית של עם ישראל בארצו (אברהם, תשס"ה). הזדהות עם תפיסה שכזו, מעמידה את האדם הדתי-לאומי בתפקיד של "מגשר תמידי", כלומר במעמד של זה אשר באופן רצוני או לא מתבקש לגשר ולאזן תדיר בין מחויבותו הדתית למחויבותו הלאומית, כאשר התנגשויות תאורטיות ומעשיות נלוות כל העת.

בחזרה לקונפליקט המוכר בדבר ההתדיינות בערכאה אזרחית או דתית-פרטית, כפי שנכתב בפרקים לעיל, מסקרן ונחוץ איפוא, הן חברתית והן מחקרית, לבדוק את מקרי ההתדיינות בהם שני בעלי הדין נמנים עם הציבור הדתי-לאומי ולעמוד על המניעים שהביאו אותם לבחירה בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין דתי-פרטי. מקרי ההתדיינות מעין אלה, בהם שני בעלי הדין נמנים עם הציבור הדתי-לאומי, ציבור המביע נאמנות הן לתורה והן למדינה (אברהם, תשס"ה), יתכן ויכולים לשפוך אור על מהות הבחירה בסוג ההתדיינות והאם שמא בחירה זו חובה בתוכה אידיאולוגיה סדורה בדבר ההתדיינות כזו או אחרת.

7. שאלות המחקר

להלן אציג את שאלות המחקר ומרכיביהן :

בהתאם לפרקים לעיל בכלל ולפסקת הסיכום בפרק הקודם (פרק 6 לעיל) בפרט, יוצגו שתי שאלות המחקר :

1. מהם המניעים המביאים שני בעלי דין הנמנים עם הציבור הדתי-לאומי, במסגרת סכסוך אזרחי, לבחירה בערכאה שיפוטית בבית דין דתי-פרטי או בבית משפט?
2. האם המניעים שהועלו ונותחו מתוך שאלת המחקר הראשונה, מעידים על אידיאולוגיה סדורה בדבר הבחירה בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין דתי-פרטי? אם כן, מהי אותה אידיאולוגיה ומהו הקשר בין מרכיביה לבין השפעותיה.

ההנחה היא, כי על מנת שאוכל לזהות קיומה של אידיאולוגיה כזו או אחרת נדרש תהליך מסויים של שיח עם המרואיין, תהליך שמורכב משני חלקים - "פשט ודרש" - המבוססים על שתי שאלות המחקר לעיל. החלק הראשון, ה"פשט", המתקיים באמצעות שאלת המחקר הראשונה, הינו שיח שמטרתו זיהוי נרחב ומגוון של מניעים באשר הם. החלק השני, ה"דרש", המתקיים באמצעות שאלת המחקר השניה, הינו העלאת דרגת השיח עם המרואיין. המניעים שנחשפו בחלק הראשון מאפשרים למרואיין ולמראיין להתקדם שלב קדימה לכדי אמירות וחידוד מניעים שיתכן שיעידו על אידיאולוגיה מסויימת.

זיהוי המניעים בשאלת המחקר הראשונה ולאחריהם זיהוי וניתוח קיומה או אי קיומה של אידיאולוגיה סדורה בדבר הבחירה בערכאה השיפוטית, יש בכוחם לתרום לידע המחקרי בתחום ניהול ויישוב סכסוכים ומשא ומתן בפרט ובידע המחקרי בכלל. חשיפה מחקרית ואמינה למניעים ולאידאולוגיה בהקשר לבחירה בערכאה השיפוטית, עתידים לסייע בהבנה ובניתוח עומק של רובד משמעותי בציבור הדתי, אשר חש מחוייבות ונאמנות הן לתורה והן למדינה ומוסדותיה (ברנד, 2010), ואשר מחוייבות ונאמנות "כפולות" אלה יתכן ומעמידות אותו בקונפליקט פנימי, משפטי ולעיתים אף אמוני.

8. שיטות המחקר

בפרק זה אציג נתונים על נבדקי המחקר, את כלי המחקר ואת ההליך המתאר מחקר זה.

נבדקי המחקר

המחקר כלל 50 נבדקים המשתייכים לקהילה הדתית-לאומית. לעניין מחקר זה, אגדיר אדם כמשתייך למגזר הדתי-לאומי אדם אשר מגדיר עצמו כמשתייך לקהילה דתית לאומית. הגדרה זו, כוללת בתוכה הן הגדרה עצמית לשמירת תורה ומצוות והן הגדרה עצמית כאדם "ממלכתי" (דון-יחיא, תשס"ה), כלומר אזרח ישראלי המקבל עליו את שלטון המדינה, מכיר במוסדותיה ונוטל חלק בחובות האזרחיות המוטלות עליו.

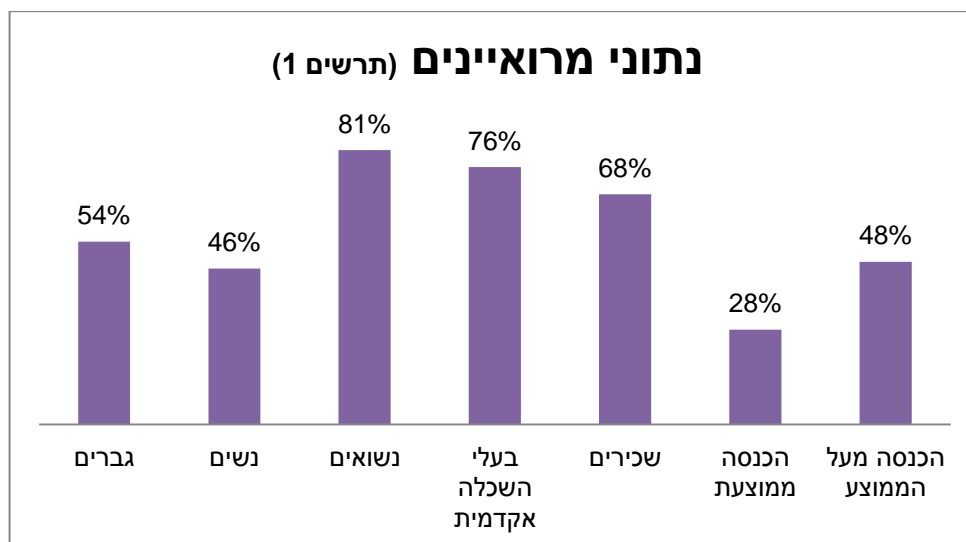
נבדקי המחקר כללו אך ורק נבדקים אשר משתייכים לקהילה דתית-לאומית, זאת על מנת להשיב על שאלת המחקר, המבקשת להשוות בין בעלי דין המשתייכים לציבור הדתי-לאומי בלבד. במידה ונערך ראיון אשר בסופו הגדיר עצמו המרואיין כמשתייך לציבור שאיננו "דתי-לאומי", לא נכלל הראיון כחלק מ-50 הראיונות שנאספו למחקר (אלא התקיים ראיון נוסף שנכלל במקומו).

מתוך מיפוי הנתונים (ראה נספח 3), נמצא כי: נערכו 51 ראיונות כאשר 2 ראיונות נעשו עם אותו אדם (אשר היה מעורב בשני סכסוכים במהלך חייו שהובילו אותו להתדיינות בבית משפט אזרחי בפעם אחת ובבית דין רבני-פרטי בפעם הנוספת). רוב מוחלט של המרואיינים, 80% מהמרואיינים, נבחר על ידי, כאשר רק 20% מהמרואיינים הגיעו מיוזמתם. חשוב להדגיש כי 66% מהמרואיינים אינם מצויים כעת (בעת הראיון) או היו מצויים בעבר בסכסוך אזרחי ועל כן תשובותיהם ניתנו באופן תאורטי, כלומר מה היתה בחירתם במידה והיו מצויים בסכסוך אזרחי בפועל.

כלל המרואיינים, גברים (54%) ונשים (46%), משתייכים כאמור לציבור הדתי לאומי, על-פי הגדרתם. טווח הגילאים נע בין 22 ל-62 (גברים: 26-62; נשים: 22-60), 81% מהם נשואים (גברים: 44%; נשים: 36%), בעלי השכלה אקדמית (76%), ושכירים (68%). 28% הם בעלי הכנסה ממוצעת ו-48% בעלי הכנסה מעל הממוצע במשק (9,048 שקלים, נכון לפברואר 2013). לעניין המוצא, ניתן היה לזהות מגוון עדתי ללא הבדלים בבחירה בין עדה זו לאחרת: 32% מהמרואיינים

הינם ממוצא אשכנזי, 36% מעדות המזרח ו- 32% מהמרואיינים העידו כי מוצאם מעורב, דהיינו גם ממוצא מזרחי וגם ממוצא אשכנזי.

להלן תרשים כללי לנתוני המרואיינים שהוצגו לעיל ולאחריו טבלה מפורטת בהתייחס למגדר:

תאור נבדקים על פי חלוקה למגדר

גברים	נשים	טווח גילאים	
26-62	22-60	מצב משפחתי	
44%	36%	נשוי	מצב משפחתי
8%	6%	רווק	
2%	2%	גרזש	
-	2%	אלמן	
4%	20%	מתחת לממוצע	הכנסה
12%	16%	ממוצע	
38%	10%	מעל הממוצע	
-	-	יסודית	השכלה
14%	6%	תיכונית	
36%	40%	אקדמית	
18%	14%	אשכנז	מוצא
24%	12%	מזרח	
12%	20%	מעורב	
18%	8%	עצמאי	תעסוקה
36%	32%	שכיר	
-	6%	מובטל	

כלי המחקר

כלי המחקר העיקרי ששימש בעריכת מחקר זה הינו ראיון (ראה נספחים 1 ו-2).

הבחירה בעריכת ראיון לשם ביצוע המחקר, נובעת מההנחה כי זהו כלי המחקר המתאים ביותר במקרה זה, משתי סיבות עיקריות:

- א. הראיון נערך באופן אישי, פנים אל מול פנים, וללא ציון פרטים מזהים (מלבד שאלות רקע כלליות שסייעו במיפוי סטטיסטי של הנחקרים), ובכך שואף לאפשר מקסימום של פתיחות ונוחות בהבעת דעות ועמדות אישיות.
- ב. ראיון אישי, המתקיים פנים אל מול פנים, מאפשר לקלוט ולזהות מגוון רחב של נתונים שמתוכם יהיה ניתן למיין, להשוות, למפות ולנתח את שלל המידע שהועלה בהתאם לשאלות המחקר.

השאלון המנחה לראיון – הן מבחינת מבנה והן מבחינת תוכן, בנוי באופן שיאפשר מתן מענה מיטבי על שאלות המחקר. הדרך ליצירת השאלון ארכה זמן רב, כללה שינויים/עדכונים רבים וראיונות ניסיון, עד לרגע שבו נוצר הפורמט האחרון והעדכני שעל פיו נערכו הראיונות למחקר זה (נספח 1). לפני יצירת השאלון הסופי קיימתי מספר ראיונות ניסיון, אשר לא נכללו בסך הראיונות למחקר זה, כאשר קיומם סייע לי לתרגל כיצד לראיין באופן מיטבי במטרה לקבל מענה אמין ואיכותי על השאלות.

השאלון המנחה בנוי מפתיחה, גוף וסיום. הפתיחה כוללת רקע קצר בו אני מציגה בפני המרואיין את עצמי, מהו נושא המחקר והתחייבות לחיסיון. סיום הראיון כולל מספר שאלות לשם מיפוי סטטיסטי של כלל המרואיינים, כגון: גיל, מין, מוצא, השכלה, גובה הכנסה וכו'. חשוב לציין, כי בכדי למנוע תחושות של חשדנות, אי נוחות וחדירה לפרטיות, השאלות לשם המיפוי הסטטיסטי, אשר מכילות מן הסתם שאלות אישיות, נשמרו לסוף הראיון. בחירה זו הביאה לכדי כך שבמקרים רבים (בערך 50%), קיימתי ראיונות לשווא, שכן אם בחלק האחרון של הראיון העיד המרואיין על עצמו כי איננו נמנה עם הציבור הדתי-לאומי, נפסל הראיון מלהכלל במחקר זה. גוף המחקר מכיל את השאלות המנחות לראיון עצמו והוא נחלק לשניים. החלק הראשון הינו עבור מרואיינים המצויים בסכסוך בפועל והשאלות בו נגזרות מהמרכיבים הבאים: הגדרת סוג הסכסוך (כסכסוך אזרחי), הגדרת שלב הסכסוך, הבחירה בהליך השיפוטי והגורמים לבחירה

בהליך השיפוטי. החלק השני הינו עבור מרואיינים שאינם מצויים בסכסוך בפועל והשאלות בו הינן תאורטיות ונגזרות מהמרכיבים הבאים: הבחירה בהליך השיפוטי והגורמים לבחירה בהליך השיפוטי.

לאחר עריכתם של הראיונות נדרשתי לאיתור נתונים וארגונים לכדי תרשימים וקטגוריות אשר יסייעו בהבנתם ובניתוחם. מחקר זה, המצוי תחת קטגוריית המחקר האיכותני, הופך את מלאכת ניתוח הנתונים למשימה מורכבת הדורשת תשומת לב לאמירות שונות ומגוונות אשר חובות בתוכן קשר מסויים אותו צריך לאתר כדי לענות על שאלת המחקר.

במקרים רבים התלבטתי רבות האם אמירה כזו או אחרת תיכלל תחת קטגוריה כזו או אחרת, שכן נדרשת הבחנה דקה באיתור המילים ו"המשמעות שמאחריהן", משמעות החובה כוונה שאינה נאמרת תמיד בפירוש כי אם בעקיפין. עצם עריכת המחקר בעזרת כלי הראיון, הוא אשר סייע לי לדלות אמירות שונות ומגוונות מהמרואיינים, אמירות שהגיעו תוך כדי שיח פתוח המאפשר ומזמן הבעת דעות בעל פה וללא צורך כל צורך להגדיש תשומת לב יתרה ל"מילה הכתובה" ולהשלכותיה.

ניתוח הנתונים התבצע בעזרת שני מסמכים בהם ריכזתי את שלל הנתונים שעלו מתוך הראיונות. המסמך הראשון, הקרוי "טבלת נתונים" (ראה נספח 3), הינו מסמך "אקסל" המארגן וממפה את מגוון הנתונים אותם ניתן לכמת מספרית (מגדר, השכלה, הכנסה, ציון הערכאה שנבחרה, התייעצות עם רב/עו"ד/בן משפחה וכו'). גם במחקר זה, למרות היותו איכותני, ישנה חשיבות רבה להצגת מספרים כמותיים אשר איפשרו הצגת תמונה ברורה יותר לעניין סיווג הנבדקים ועצם הבחירה בהליך השיפוטי. איסוף הנתונים וארגונם בטבלה מעין זו סייע לי רבות בהבנת הבסיס של האוכלוסייה אותה חקרתי ואיפשר לי לזהות, להבין ולבסס את מגוון הנתונים שנאספו בצורת המחקר האיכותני.

הנתונים שנאספו על דרך המחקר האיכותני, כלומר נדלו מתוך מגוון אמירות שהופיעו בראיונות ואשר סווגו תחת מספר קטגוריות נבחרות שמטרתן להוביל למענה על שאלת המחקר, מופיעים במסמך השני, הקרוי "טבלת נתונים איכותניים" (ראה נספח 4). מטרתו של מסמך זה הינה איסוף וניתוח נתונים בדרך איכותנית, דרך אשר כללה שני שלבים. השלב הראשון הינו הגדרת מספר קטגוריות לסיווג נתונים העולים מתוך הראיונות והמביאים לכדי מענה על שאלת המחקר. השלב השני הינו איסוף מגוון הנתונים (מילים ואמירות) תחת אותן הקטגוריות שנבחרו. הקטגוריות נבחרו בהתאם לשני מרכיבים עיקריים: המרכיב הראשון הינו יצירת קטגוריות אשר יכילו נתונים שיאפשרו מענה על שאלות המחקר. מרכיב שני הינו יצירת קטגוריה

שנותנת ביטוי לאמירות מרכזיות וחוזרות שעלו בראיונות, זאת מתוך השערה כי אמירות מסוג זה יכולות להוביל להבנה עמוקה של מגוון נתונים נוספים שיש להם קשר ישיר או עקיף לשאלות המחקר.

שש הקטגוריות שנבחרו הינן: הבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה, בחירה לנהל סכסוך בהליך משפטי הנתפס כמהיר וזול יחסית, בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים, הסתייגות מהתדיינות בבית משפט אזרחי, קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי והסתייגות מהתדיינות בבית דין רבני-פרטי.

הליך המחקר

הליך המחקר היה מורכב אם כן, בהמשך לאמור לעיל, ממספר שלבים עיקריים:

א. בניית שאלון התואם לשאלות המחקר (ראה פרק 7 לעיל).

ב. איתור נבדקי המחקר (ראה פרק 8.1 לעיל) במטרה לקיים את הראיונות על פי הקריטריונים שהוצגו בשאלות המחקר, איתור שהתבצע כך:

- הגעה פיזית למקומות בהם יש סיכוי סביר למצוא אנשים המשתייכים לציבור הדתי לאומי (על פי ההגדרה שהוצגה בפרק 8.1), כגון: שכונה / יישוב בעלי צביון דתי-לאומי, כנסים המיועדים לציבור זה וכו'.

בפועל, הראיונות נערכו בחודשים יוני ויולי של שנת 2013. לצורך קיומם ובכדי לאפשר למחקר להיות אמין ככל הניתן, הגעתי למקומות רבים ומגוונים: קניון גבעת שמואל, תחנת הרכבת בקרית גת, רחבת בנייני האומה, רציף בתחנה מרכזית ירושלים, מרכז מסחרי באפרת, תחנה מרכזית בבאר שבע, רחבת הכניסה בבית החולים שערי צדק, שכונת גבעת מרדכי בירושלים. לפני הפניה לאנשים ותחילת הראיונות, בחרתי מקום (בדרך כלל ספסל) מעט צדדי ושקט שיאפשר תחושה נוחה עד כמה שניתן בשאיפה לקיומו ראיון מיטבי.

- תליית שלט המזמין אנשים להשתתף בראיון, ואשר תוכנו:

סכסוך

אשמח אם תקדישי/י זמן קצר להשיב על מספר שאלות בנושא סכסוך.

כל פרטיך ישארו כמובן חסויים לחלוטין.

תודה, לילך.

המטרה בתליית השלט הינה גיוס אנשים שיגיעו מרצונם להשתתף במחקר מבלי שידעו לכתחילה את נושא המחקר, החובה השוואה בין בתי דין רבניים-פרטיים לבתי משפט אזרחיים. יתכן כי הצגת הנושא בשלט המוצג – בתי דין מול בתי משפט – יביא אנשים מסויימים בעלי אינטרס ליטול חלק במחקר ובכך לפגום באמינותו.

בפועל, עשרים אחוזים מהמרואיינים הגיעו להתראיין מיוזמתם, לאחר התבוננות בשלט התלוי. מעניין לציין כי כלל המרואיינים שהגיעו מיוזמתם הגדירו עצמם כמשתייכים לציבור הדתי-לאומי, כאשר כמחציתם בחרו בהתיידנות בבית דין רבני פרטי וכמחציתם בערכאה אזרחית. - פניה אישית למועמד לראיון שעובר בנקודת המפגש שנבחרה, בבקשה להקדיש מספר דקות לראיון. השתדלתי לבחור אנשים באופן אקראי מבלי לתת תשומת לב לפרטים מזהים כאלה ואחרים, זאת בכדי לאפשר למחקר להיות אמין ככל הניתן ולשלול בחירה יזומה של אנשים מסויימים אשר יכולים להשפיע על תוצאות המחקר ואמינותו. הסיבה כי כ-50 ראיונות שקיימתי אינם נכללו במחקר משום שבסוף הראיון התגלה כי המרואייין אינו מגדיר עצמו כדתי-לאומי, מעידה על בחירה אקראית של מרואיינים.

סה"כ פניתי למאות (להערכתי לפחות 300) אנשים אשר כמאה מהם הסכימו לשתף פעולה

ולהתראיין ורק כמחציתם נכללו בסופו של דבר בסך הראיונות ששימשו למחקר.

ג. ביצוע הראיונות בפועל.

ד. ארגון תמלילי הראיונות בקובץ ממחושב (ראה נספח 5 – כרך ב').

ה. מלאכת מיפוי וניתוח כלל הנתונים שנאמרו ונחשפו בראיונות (ראה נספחים 3 ו-4) עד אשר

ניתן היה לעמת ולאמת את אותם הנתונים עם שאלות המחקר (כפי שיוצג בפרקי הממצאים

והדיון), מתוך שאיפה כי ינתן תוקף מקצועי ואקדמי עבור מחקר זה.

9. ממצאים

בפרק זה אציג תחילה את הממצאים שעלו מתוך הראיונות ולאחר מכן אנתח את הממצאים הללו בעזרת כלים וחלוקה לקטגוריות, כפי שיוצג בהמשך.

הצגת הממצאים

הראיון – שאלות המחקר ושאלות נלוות

כדי לענות על שאלות המחקר - מהם המניעים המביאים שני בעלי דין הנמנים עם הציבור הדתי-לאומי, במסגרת סכסוך אזרחי, לבחירה בערכאה שיפוטית בבית דין דתי-פרטי או בבית משפט, ואם אפשר להצביע על אידיאולוגיה סדורה בדבר הבחירה בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין (ראה פרק 7 – שאלות המחקר) - המרואיינים נשאלו: האם בחרו או היו בוחרים לנהל סכסוך אזרחי – בבית משפט אזרחי או בבית דין לממונות ובשל אילו סיבות (למשל, ניסיון קודם, יעילות המערכת המשפטית הנבחרת או המעמד שאותו מסמלת בעיניהם מערכת זו), האם התלבטו או היו מתלבטים בקשר לתהליך הבחירה ועם מי היו מתייעצים בנושא, האם ידוע להם כי בית הדין הרבני פרטי פועל לעיתים להשגת פשרה או בתהליך של גישור, ובמקרה של תשובה חיובית, מהי גישתם בנושא (פירוט השאלות והניסוח המדויק שלהן מופיע בנספח 1).

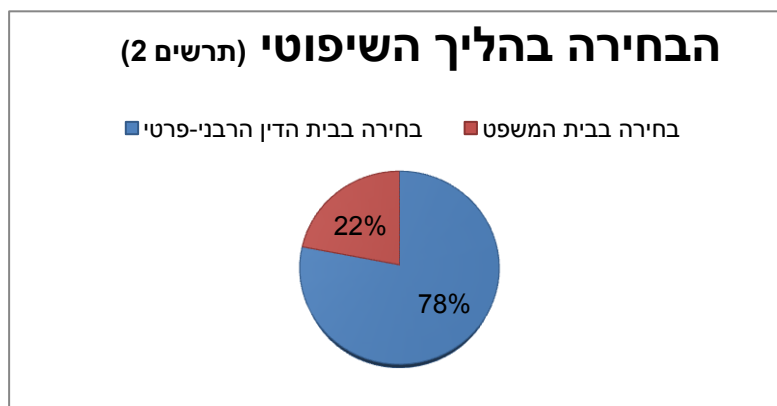
מעבר לתשובות הישירות לשאלות שנשאלו, טבלת הנתונים השניה (ראה נספח 4), כוללת שישה קריטריונים שעל פיהם מופו והוצגו הנתונים באופן איכותני, אשר כלל התייחסות וניתוח אמירות ומילים אשר מעידות באופן ישיר או עקיף על התאמה לקטגוריה כזו או אחרת.

הקריטריונים הללו נבחרו לאחר זיהוי נתונים משמעותי בראיונות, הן מבחינת מספר האמירות ו/או המילים והן מבחינת חשיבותם למחקר.

שש הקטגוריות שנבחרו הינן: הבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה (אמירות בנושא הופיעו ב- 60% מהראיונות), בחירה לנהל סכסוך בהליך משפטי הנתפס כמהיר וזול יחסית (46% מהראיונות), בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים (44%), הסתייגות מהתדיינות בבית משפט אזרחי (40%), קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי (14%) והסתייגות מהתדיינות בבית דין רבני-פרטי (12%). ניתוח ההיגדים על-פי הקטגוריות השונות שופך אור על הגורמים לבחירתם של המרואיינים, לעיתים אף יותר מאשר התשובות הישירות שנתנו (ראה בהמשך).

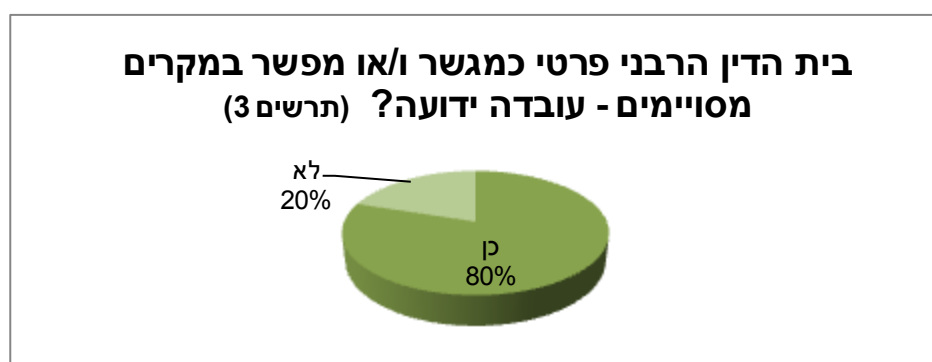
הבחירה בהליך השיפוט

איסוף הנתונים המשיבים ישירות על השאלה הראשונה – "היכן היית בוחר לנהל את הסכסוך – בבית משפט אזרחי או בבית דין לממונות (בית דין פרטי)?" העלה את התוצאות הבאות: ב- 78% מהראיונות היתה בחירה בהליך שיפוטי בבית דין רבני פרטי וב- 22% מהראיונות נבחר הליך שיפוטי בבית משפט אזרחי (ראה תרשים 2 להלן). יש לציין כי 66% מהראיונות נעשו עם מרואיינים שלא היו מעורבים בסכסוך בפועל, על כן יתכן כי בחירתם בהליך השיפוטי הינה בחירה תיאורטית בלבד: לו היו מעורבים בסכסוך אזרחי, היכן היו בוחרים לנהל אותו – בבית הדין או בבית המשפט.

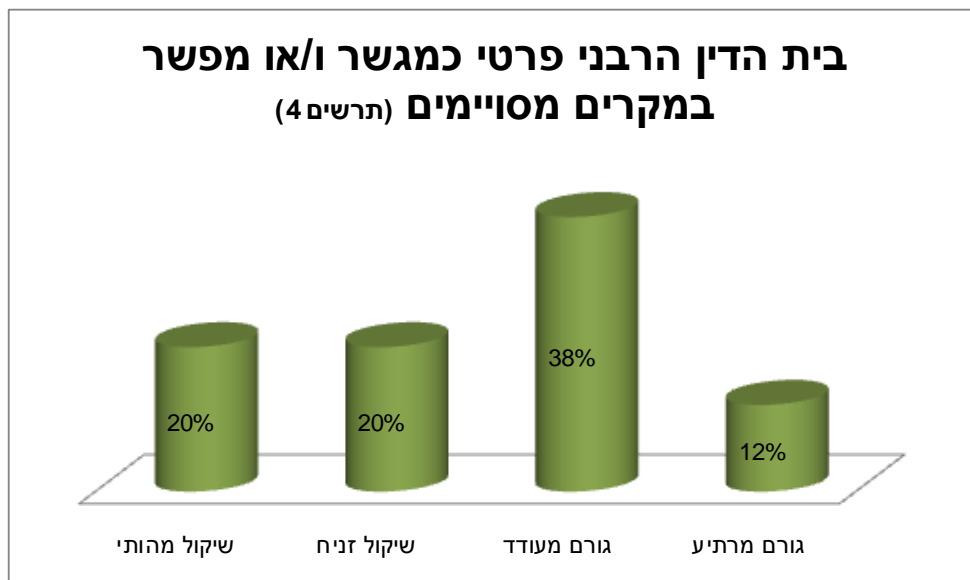

גישור ופשרה

לשאלה "האם ידוע לך כי בתי הדין הרבניים-פרטיים פועלים במקרים מסוימים בכלים של גישור/פשרה?" ענו רוב מוחלט של המרואיינים, כ-80%, בחיוב: הם היו מודעים לעובדה כי במקרים מסוימים בית הדין הרבני-פרטי נוקט כלים של גישור ו/או פשרה (ראה תרשים 3 להלן). אפשר להניח שהמרואיינים – והציבור שאליו הם משתייכים – חשוף לפעולות בתי הדין הרבניים ומתעניין בנעשה שם.

בעייני 38% אחוזים מהנשאלים נתפסה אפשרות הגישור כגורם מעודד בבחירת ההליך השיפוטי בבית הדין הרבני-פרטי, 20% מהמרואיינים רואים בעובדת היותו של בית הדין הרבני-פרטי מגשר ומפשר גורם מהותי, 20% נוספים רואים בה גורם זניח ורק 12% טוענים כי עבורם עובדה זו היא גורם מרתיע שימנע מהם לבחור את בית הדין הרבני-פרטי מלדון בעניינם (ראה תרשים 4 להלן).

אותם 38% מהמרואיינים שתפסו עובדה זו כגורם מעודד בבחירת ההליך השיפוטי בבית הדין הרבני פרטי הסבירו כי גורם זה היה שיקול מכריע בבחירתם: "במקרה שלנו זה בדיוק מה שרצינו, גישור" (נספח 5: ראיון מספר 41). מרואיינים מסוימים תלו באפשרות הגישור את הסיבה לפנייתם לבית הדין הרבני-פרטי דווקא: "לכן (בגלל הגישור/פשרה) גם החלטנו ללכת לשם. שה"כ אנחנו חברים טובים ולאף אחד מאיתנו לא היה רצון להתחיל התכתשות בלתי נגמרת בבית משפטי" (נספח 5: ראיון מספר 42א). "לכן הלכנו דווקא לשם" (נספח 5: ראיון מספר 35). אמירות כגון: "גישה שמבינה אנשים ושכל סכסוך לא משנה מהו יש לו שני צדדים" (נספח 5: ראיון מספר 46), "כל השיח והדיאלוג הזה נותנים לך תחושה שמישהו באמת מקשיב לך ומנסה לפתור את המצב בדרך שבאמת תתאים לכל הצדדים ותפגע בכל אחד מהם כמה שפחות" (נספח 5: ראיון מספר 39), מעידות בראש ובראשונה על ההבנה כי לכל סכסוך ישנו צד נוסף ועל הרצון לנהל ולפתור את הסכסוך באמצעות שיח ודיאלוג.

נראה כי אצל חלק מהמרואיינים קיים חשש מהסתבכות בדיונים משפטיים ארוכים לאורך שנים, כאשר אפשרות הגישור בבית הדין הרבני-פרטי נראתה כמקצרת תהליכים, גם אם התוצאה כרוכה בוותורים: "אין לי שום עניין למרוח סכסוך כזה במשך שנים, אם אפשר, הגישור או איך שתקראי לזה יסיימו את זה מהר ויתנו לי את מה שאני רוצה, או לפחות חלק גדול מזה, אז אין לי שום בעיה עם זה אלא להפך" (נספח 5: ראיון מספר 43).

בנוסף, היו שהביעו תחושה כי הדיונים בבית הדין הרבני-פרטי והאפשרות לגישור ימנעו סכסוכים עתידיים רציניים אפשריים עם הצד השני: "לכן גם החלטנו ללכת לשם (לבית הדין הרבני-פרטי, בגלל הגישור/פשרה). סה"כ אנחנו חברים טובים ולאף אחד מאיתנו לא היה רצון להתחיל התכתשות בלתי נגמרת בבית משפט" (נספח 5: ראיון מספר 42א), וכן: "זה השכנים שלנו ואני צריך לראות את הפרצוף שלהם כל בוקר ולכן חכם יותר לעשות את זה **בדרך כמה שפחות כואבת** ומהירה" (נספח 5: ראיון מספר 34).

כמה מהנשאלים שפנו לבית משפט ציינו גם הם את רצונם ללכת להתדיין בבית הדין הרבני-פרטי דווקא כי אפשרות הגישור קסמה להם. כך, למשל, טענה מרואיינת אחת: "אם זה היה תלוי בי אין ספק שהייתי רוצה משהו יותר נעים, כמו בית דין ממוני או מגשר" (נספח 5: ראיון מספר 46). מרואייני נוסף סיפר כי היה בוחר באפשרות זו אם היה הדבר היה בידו: "אני די רציתי ללכת כן לבית דין לממונות או לבורר או למגשר. הבעיה היא שצריך שניים לטנגו, במקרה שלנו יותר משניים, מה שרק מגביר את התסבוכת. אני חושב שכולנו היינו יוצאים נשכרים אם היינו הולכים להליך קצת יותר גמיש וחוסכים מעצמנו את הסאגה המתישה הזו של בית משפט" (נספח 5: ראיון מספר 47).

בחלק גדול מאותן האמירות המביעות רצון לניהול סכסוך בדרך של גישור/פשרה, נוסף הגורם של פתרון זול ומהיר יחסית, כגורם קשור ומשפיע, לעיתים אף באותו המשפט. "הניסיון להגיע לפשרה וגישור לפעמים יכולים לעזור לכל הצדדים, גם מבחינה ערכית וגם מבחינה פרקטית, של הזמן שלי, הריצות שלי והכסף שלי כמובן" (נספח 5: ראיון מספר 9), "בסופו של דבר אנשים מחפשים לסיים כל מאבק בדרך כמה שיותר טובה ומהירה" (נספח 5: ראיון מספר 3) – אמירות אלה מעידות כי יעילותה של דרך הגישור והפשרה נתפסת כקשורה ליעילות מבחינת זמן ותקציב.

שנים עשר אחוזים מהמרואיינים טוענים כי ניסיונות הגישור בבית הדין הרבני-פרטי הם גורם מרתיע שימנע מהם לבחור את בית הדין הרבני-פרטי לדון בעניינם. לדעתם, אין מקום לניסיונות גישור ופשרה כשנעשתה עבירה על חוק במדינת ישראל, ועל העובר אותה להיענש בכל

חומרת הדין. בית דין רבני-פרטי אינו עומד בתנאים אלו: "אני לא רוצה שום גישור ושום פשרה. אני מוכן לשלם כמה שצריך ולחכות כמה זמן שצריך העיקר שהוא יקבל מה שמגיע לו" (נספח 5: ראיון מספר 48).

בעיני כמה מהם נתפס בית הדין הרבני-פרטי כלא רציני: "כן. וזה החיסרון הגדול שלהם (הניסיון לעשות גישור/פשרה). במקום לפסוק ממש כמו בית דין רציני, הם מחפשים איך לגרום לשני הצדדים לצאת מרוצים. אני בכל אופן ציפיתי מהם לקצת יותר "שיניים" (נספח 5: ראיון מספר 45). "כשבני אדם נקלעים לסכסוך אין להם זמן ורצון להתחיל בגינוני גישור, הם רוצים פסק דין רציני ואמיתי שמתבסס על העובדות היבשות שיש" (נספח 5: ראיון מספר 21).

גורמים נוספים בבחירת ההליך השיפוטי

מעבר להיותו של בית הדין הרבני גורם מפשר או מגשר, המרואיינים התבקשו לציין גורמים נוספים שדרבנו אותם להחליט על המיקום לקיום ההליך השיפוטי. האפשרויות לבחירה היו ניסיון קודם עם אחת ממערכות המשפט, יעילות ומהירות מערכת האכיפה של פסק הדין כשיקול מהותי או זניח, מעמדו הציבורי של בית המשפט כסמכות המשפטית במדינת ישראל ומעמדו הדתי של בית הדין, המנוהל על ידי רבנים ופוסקים (ראה תרשים 5 מטה). מעבר לאפשרויות שנתן הראיון לנשאלים, ההיגדים משש הקטגוריות הנבחרות (ראה לעיל) תרמו להבנת הסיבות שהביאו את המרואיינים לבחור בהליך המשפטי המועדף עליהם.

יעילות

יותר ממחצית המרואיינים (52%) העידו כי יעילות המערכת המשפטית היא שהנחתה אותם בבחירה בבית המשפט או בבית הדין. "יעילות" נתפסה הן כמהירות התהליך והן כעלותו, על-פי ניתוח ההיגדים והקטגוריות (ראה לעיל). יש שהבהירו כי גורם מרכזי בתהליך הבחירה היה "בעיקר היעילות והמהירות. החוסר צדק הזה ממש הפריע לנו ורצינו בעיקר לסדר אותו מהר" (נספח 5: ראיון מספר 41). "העובדה ששם זה מתנהל יותר ביעילות גם תורמת לבחירה בהם" (נספח 5: ראיון מספר 12).

כאמור, תחת הכותרת 'יעילות' כללו המרואיינים השונים מספר נושאים. חלקם התייחסו למהירות שבה מתנהל ההליך השיפוטי (ראה ראיון מספר 41 לעיל) "זריזות של התהליך" (נספח 5: ראיון מספר 3); "אני באופן אישי רציתי את הדירה ושכל העניין הזה יסתיים כמה שיותר מהר כי בינתיים הייתי בלי בית" (נספח 5: ראיון מספר 37); "ובגלל שהיה ברור לנו ששם יעשה צדק

מהיר" (נספח 5 : ראיון מספר 38); "שזה יתחיל ויסיים כמה שיותר מהר" (נספח 5 : ראיון מספר 34).

תגובות אלה ואחרות מצביעות על רצונם המהותי של בעלי הדין כי הדיון בעניינם וההכרעה בפסק הדין יתקיימו במהירות האפשרית. חלקם העדיף לזרוז את התהליך גם אם הם עצמם יינזקו בסופו של דבר : "אין לי ספק שבית משפט היה סוחב את זה שנים עד שיכול להיות שהייתי מקבלת איזשהו פיצוי אבל שום פיצוי לא עניין אותי באותו רגע, רק שזה יסתיים כבר" (נספח 5 : ראיון מספר 37).

רבים כרכו את מהירות התהליך השיפוטי עם עלותו. מערכת משפטית מהירה יותר תהיה בדרך כלל גם זולה יותר, והיא נתפסה בעיניהם כיעילה למטרותיהם : "וגם זה ששם יש הרבה פחות סחבת וכל העניין עולה שם יחסית זול" (נספח 5 : ראיון מספר 38), "היעילות שלהם בזמן ובכסף" (נספח 5 : ראיון מספר 14).

ניסיון קודם

חלק מהמרוואיינים העידו כי בחירתם בהליך השיפוטי מושפעת מניסיון קודם באחת ממערכות המשפט (8%). המרוואיינים המדוברים לא היו מעורבים אישית בסכסוך קודם אך היו להם בני משפחה או מכרים שלא היו מרוצים מהתנהלות בתי המשפט, במקרה שלהם, ולכן בחרו באפשרות בית הדין הרבני הפרטי : "ניסיון מר קודם שהיה לבעלי ולמשפחה בבית משפט ששם כל ההתנהלות פשוט מזוועה" (נספח 5 : ראיון מספר 39). "ניסיון קודם של אנשים שאני מכירה בבית משפט, מה שבטוח שלא הייתי מסכימה לעבור מה שהם עברו" (נספח 5 : ראיון מספר 45). אחרים ציינו כי עדות שמיעה המשבחת את התנהלות בית הדין השפיעה על בחירתם : "פסק דין אמין, מהיר ודיסקרטי. שמענו על בית הדין ברמת גן הרבה דברים טובים" (נספח 5 : ראיון מספר 35).

מעמד המערכת המשפטית

מעמד בית הדין הרבני

רוב הנשאלים (70%) ציינו כי העובדה שבית הדין הוא בעל מעמד דתי המנוהל על ידי רבנים ופוסקים על-פי דרך התורה היא הסיבה לבחירתם בו. מתוך ניתוח תשובותיהם (גם על-פי

הקטגוריות המוזכרות לעיל) נראה כי "המעמד הדתי" של בית הדין מקבל משמעויות שונות אצל מרואיינים שונים.

אמירות כגון "האמונה כי הם עושים דין תורה אמיתי" (נספח 5 : ראיון מספר 38), "הדרך של התורה שמובילה אותם" (נספח 5 : ראיון מספר 39), "זה שזה נעשה בבית דין רבני פרטי זה ציפור מבחינתנו, שזכינו לסדר את העניין הזה בדין תורה אצל גדולי תורה" (נספח 5 : ראיון מספר 41), מצביעות על כך שהנשאלים חשו רצון ואף זכות להישפט אצל רבנים האמונים על הפסיקה הרבנית.

יש הרואים בהתדיינות בבית דין רבני לא פחות מאשר הלכה פסוקה וחובה דתית: "שם **החובה שלי** להתדיין על פי התורה וההלכה" (נספח 5 : ראיון מספר 30). "יש לנו **חובה** לתרום ולחזק את התורה שלנו. מבחינתי לבחור בבית דין משמע לבחור בתורה ולהצהיר שאני יודעת למה עלי לשאוף ולהגיע, שזה מדינה עם רוח יהודית" (נספח 5 : ראיון מספר 31). היו שייחסו את בחירתם להתדיין בבית דין דתי לרצונם לכבד רבנים ופוסקים: "אני מאוד מכבד רבנים אז על הדרך בהחלט יוצא שאני נשכר מכאן ומכאן" (נספח 5 : ראיון מספר 44).

רבנים התייחסו לחיזוק "מעמדו" של בית הדין ("המעמד של בית הדין הפרטי כנציג התורה בעשיית צדק", ראיון מספר 11; "המעמד של הבית דין מבחינה תורנית וחברתית עבורנו", ראיון מספר 20) וראו בהתדיינות בבית דין רבני ערך עליון, שכן לדעתם עצם בחירתם בבית הדין הפרטי והעדפתו על פני בית המשפט האזרחי מחזקות את מערכת בתי הדין הרבניים הפרטיים, או כפי שכינו אותו כמה מהנשאלים "המפעל החשוב הזה" (נספח 5 : ראיונות מספר 40, 50). כך, למשל, בראיון מספר 11: "זה שזה דין תורה. אני חושבת שצריך לתת להם כח", ובראיון מספר 16: "המעמד של בית הדין הרבני בעיני והרצון שנחזור לעשות צדק על פי הדרך של התורה".

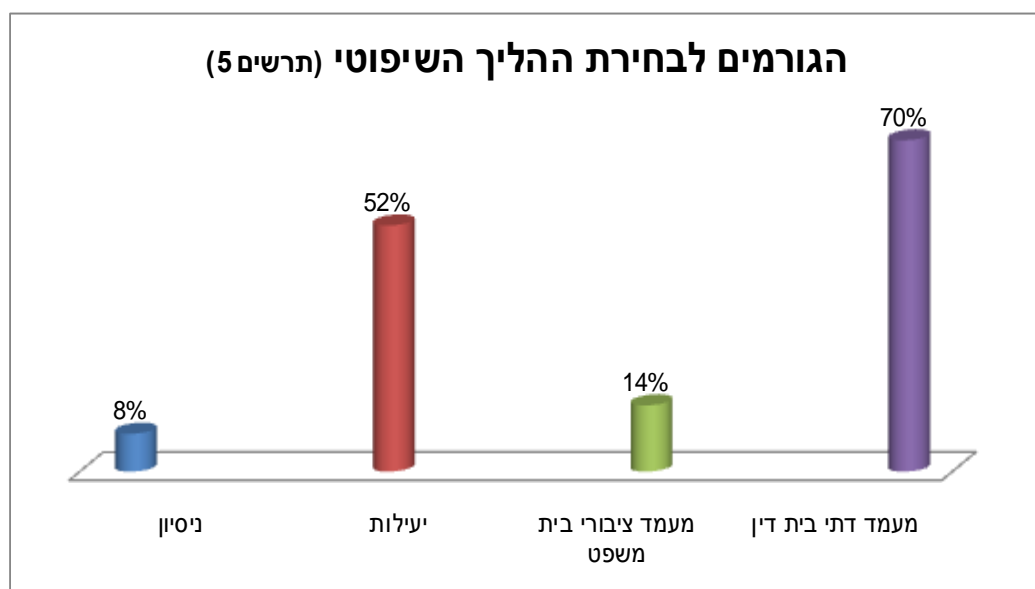
נראה כי לדעת חלק מהנשאלים, כשבית הדין הרבני מתחזק, הערכים הלאומיים של עם ומדינה יהודית זוכים למשנה חיזוק: "אני בעד הבתי דין לממונות בגלל **המשימה הלאומית שלהם**. הם שואפים להחזיר לתודעה של כולנו את המשפט התורני והיהודי ואני איתם בקטע הזה ומתפלל שזה באמת יצליח להם בקרוב" (נספח 5 : ראיון מספר 27). "יש לנו חובה לתרום ולחזק את התורה שלנו. מבחינתי לבחור בבית דין משמע לבחור בתורה ולהצהיר שאני יודעת למה עלי לשאוף ולהגיע, שזה מדינה עם רוח יהודית" (נספח 5 : ראיון מספר 31). "האמונה שלי ששם יעשה כלפי דין צדק באמת וגם שזה מחזק את עולם התורה ואת החיים היהודיים כאן בארץ" (נספח 5 : ראיון מספר 33).

היו שהתייחסו לפן החברתי דווקא, שגם הוא לדעתם קשור למיקום ההתדיינות. הם מציינים אותו כגורם משפיע: "החשיבות ההלכתית והחברתית שיש בכך שאני באה דווקא לבית דין" (נספח 5 : ראיון מספר 6), "כמובן שגם איך שבית הדין נתפס בעייני מבחינת החשיבות הדתית וגם החברתית שלו" (נספח 5 : ראיון מספר 18), "המעמד של הבית דין מבחינה תורנית וחברתית עברנו" (נספח 5 : ראיון מספר 20). ייתכן שהכוונה לחיזוק הסקטור הדתי-לאומי, שאליו משתייכים המרואיינים, ואפשר שהם רואים בכך חיזוק החברה הישראלית ככלל, לשיטתם.

מעמד בית המשפט

14% מהנשאלים העידו כי מעמדו הציבורי של בית המשפט הביא אותם לבחור בהליך שיפוטי בבית משפט אזרחי. בית המשפט הוא הסמכות המשפטית העליונה: "זה המקום הסופי שפוסק בסופו של דבר במדינה שלנו" (נספח 5 : ראיון מספר 22). נראה כי נשאלים אלה סבורים כי מתוקף מעמדו של בית המשפט כסמכות המשפטית העליונה במדינת ישראל, לפסיקותיו יש משנה תוקף: "אני מאמין שיש מקרים שבית משפט, ורק בית משפט בלבד, יכול לטפל בהם באמת. **בית משפט יש לו יכולת גם לאכוף** את מה שהוא אומר" (נספח 5 : ראיון מספר 48).

מתוקף מעמדו, יש מהנשאלים החשים כי במקרה של סכסוך רציני, הם היו מעדיפים שאדם שפגע בהם יישפט בבית משפט דווקא: "נראה לי שבתי הדין יותר בקטע של שלום ואחוה, אבל אם אני חושב רגע לעצמי, לא נראה לי שאני הייתי רוצה שמי שפגע בי יקבל הנחות אלא את מה שמגיע לוי" (נספח 5 : ראיון מספר 25); "לבית דין הייתי הולך אם זה היה אדם נורמלי. פה מדובר בפושע ואין שום סיבה שאני ילך למקום שיעשה לו הנחות" (נספח 5 : ראיון מספר 48). אחד מהמרואיינים אף סבור כי בתי הדין הרבניים-פרטיים פוגעים במעמדו של בית המשפט, שעליו יש לשמור: "אני חושב שיותר מידי מקומות של משפט יוצרים בלאגן וגם מרחיקים אותנו מהמטרה" (נספח 5 : ראיון מספר 24).

כאמור, היגדים שנאספו מתוך הראיונות מצביעים על גורמים נוספים שהובילו את הנשאלים לבחור כפי שבחרו, כפי שאציג להלן:

אמינות

ארבעים וארבעה אחוזים מהמרוואיינים הזכירו את סוגיית האמינות כמשמעותית בבחירתם מערכת משפטית. מעיון בתשובותיהם ניכר כי חשוב לבעל הדין לסמוך על השופט או על הדיין הדין את דינו: "קודם כל הרצון שלי שזה יעשה אצל אנשים ומערכת שאני **סומך עליהם**" (נספח 5: ראיון מספר 34). "אז אמינות ומהירות **בעיקר**" (נספח 5: ראיון מספר 35). מתוך המרוואיינים שהעלו נקודה זו של אמינות במערכת המשפטית, רובם (86%) ציינו את בתי הדין הרבניים כאמינים בעיניהם, ומיעוטם (14%) – את בתי המשפט.

בתי הדין הרבניים נתפסו כאמינים בגלל סיבות שונות. היו ששמעו על סכסוכים שנפתרו שם לשביעות רצון הצדדים: "פסק דין אמין, מהיר ודיסקרטי. שמענו על בית הדין ברמת גן הרבה דברים טובים ואני מאמינה בכל רב שיושב שם שיראת ה' עליו ושאיך מצב כזה של הטיית דין" (נספח 5: ראיון מספר 35). "גיסי היה מעורב בכמה סכסוכים שנפתרו יחסית מהיר **ובצורה מקצועית ואמינה** בבית הדין לממון" (נספח 5: ראיון מספר 37).

רבות מהתשובות מעידות כי תחושת האמינות של הציבור כלפי בית הדין הרבני נובעת מהיותם של הדיינים שם רבנים וגדולים בתורה, הפוסקים לפי ההלכה: "הרבנים שאני סומכת עליהם יותר מכל דבר ומבית משפט" (נספח 5: ראיון מספר 36). "אנשים באמת יראי ה' ועושים הכל כדי שזה יהיה באמת מהיר וצודק כלפי כל הצדדים" (נספח 5: ראיון מספר 39). "מי שמנהל את המקום שזה רבנים שאין לי ספק באמינותם" (נספח 5: ראיון מספר 7).

ראוי לציין כי כשהתחושה היא שהרב הפוסק פועל לפי ההלכה ויש בו אמון מלא, היה קל יותר למרוואיינים להשלים עם פסק דינו: "כמובן גם שאני מאוד סומכת על הרבנים ששם ואין לי ספק שהם עשו דין צדק אפילו שהפסק דין שלהם לא היה בדיוק כמו שציפיתי" (נספח 5: ראיון מספר 37).

כל אותם 14% מהמרוואיינים שהביעו אמון בבית המשפט, הזכירו את אותו גורם המשפיע עליהם להרגיש כך, והוא מעמדו הציבורי של בית המשפט כמערכת השיפוטית העליונה במדינת ישראל: "בית משפט של מדינת ישראל זה בסדר ויותר מבסדר עבורי" (נספח 5: ראיון מספר 49). "אני מאמינה בכל מה שקשור במדינה היפה הזו ובראש ובראשונה בבתי המשפט שלנו" (נספח 5:

ראיון מספר 23). "אני די סומך על בתי המשפט בגלל המעמד שלהם ובגלל שהם הגוף השולט פה במדינה" (נספח 5 : ראיון מספר 25).

מבחינת שלל התשובות המעלות את נושא האמינות, נראה כי חשוב לבעל הדין לחוש אמון במערכת המשפטית שבפניה הוא מתדיין – אם בשל מעמדה ההלכתי-תורני ואם בשל מעמדה הלאומי-אזרחי.

הסתייגות מבית משפט אזרחי

ארבעים אחוזים מהמרואיינים הביעו הסתייגות מהתדיינות בבית משפט אזרחי. בין הגורמים לתחושה היו ההתרשמות שבית המשפט "סוחב" או "מטרטר" את הפונים אליו (נספח 5 : ראיונות מספר 37, 41, 43), ניסיון מר קודם של מכרים ובני משפחה (נספח 5 : ראיון מספר 39), העלות הכספית הגבוהה (נספח 5 : ראיונות מספר 40, 41, 50), הריחוק שלהם מהיהדות (נספח 5 : ראיונות מספר 30, 31, 33), חוסר האמינות שלהם (נספח 5 : ראיונות מספר 30, 32), חוסר הגמישות והעצמת הסכסוך, או במילים אחרות, חוסר האפשרות של גישור (נספח 5 : ראיון מספר 4). שני מרואיינים שהיו מעורבים ביישוב סכסוכים בבית משפט הביעו אף הם הסתייגות מהתנהלותו: "כולנו היינו יוצאים נשכרים אם היינו הולכים להליך קצת יותר גמיש וחוסכים מעצמנו את הסאגה המתישה הזו של בית משפט" (נספח 5 : ראיון מספר 47). "תראי, עם התהליך בבית משפט, בית דין זו אופציה לא רעה בכלל... פחות נוח ויותר יקר" (נספח 5 : ראיון מספר 50).

לחץ חברתי

ארבעה עשר אחוזים מהנשאלים הזכירו, בדרך זו או אחרת, לחץ חברתי שחבר גם הוא לשלל הגורמים שהנחו אותם בבחירת ההליך השיפוטי. כל לחץ חברתי שהוזכר התייחס לבחירה בבית דין רבני פרטי דווקא. חלק מהמרואיינים התייחסו לעובדת השתייכותם לציבור הבוחר להיות כפוף לסמכות רבנית-תורנית: "שכל הזמן מדברים ומעודדים ללכת לבתי הדין לממונות" (נספח 5 : ראיון מספר 23), וחלקם לעובדה שבעלי הדין שלהם ירגישו כי הסמכות התורנית בבית הדין היא אוטוריטה חזקה שיש לסור למרותה, ועובדה זו תהיה בעזרם: "גם הידיעה שלא תהיה להם ברירה אלא לגשת לבית הדין הזה מפני שלא יהיה להם נעים לצאת כנגד הרבנים, עזרה לי מאוד לבחור דווקא בכיוון הזה" (נספח 5 : ראיון מספר 40). "היה ברור לנו שנלך לדין תורה אצל הבית דין של היישוב, גם בגללנו וגם בגלל השכנה שהיה ברור לנו שתקשיב לכל מה שהרבנים שם

יגידו.. היא לא תעז להמרות את פי הרב כי היא יודעת בדיוק מה יאמרו עליה אחרי זה" (נספח 5 : ראיון מספר 36).

רובם הזכירו את החשש מ"מה יאמרו" כגורם מדרבן להעדפת בין הדין על פני בית המשפט: "המזל שלנו שגם הוא אדם דתי אז ידענו שאם יזמנו אותו לדין תורה הוא יגיע כדי שלא ידברו עליו סתם בקהילה" (נספח 5 : ראיון מספר 39). "חבר משותף שלנו ושל הקבלן הזה הציע שנלך לבית דין לממונות, אני מיד הסכמתי והוא נראה לי הסכים כי די פחד מה יגידו עליו. את יודעת, יגידו עליו בחברה, זה שהוא לא בא לבית דין ומעדיף בית משפט" (נספח 5 : ראיון מספר 44).

מעניין לציין שכל אחד ממרואיינים אלה פנה או היה פונה לבית דין רבני פרטי, בהתאם להרגשתו כי הוא נתון ללחץ מצד הסקטור החברתי שאליו הוא משתייך. בנוסף, אפשר להעריך כי מלבד 14% אלה, מרואיינים רבים אחרים הושפעו עקיפות מהסובבים אותם. כאמור לעיל, 50% מהמרואיינים התייעצו או היו פונים להתייעץ עם רב, ואפשר להניח כי רב יבחר להפנות את הפונים אליו לבית דין רבני-פרטי. כלומר, אם אכן קיים לחץ חברתי בציבור הדתי לאומי בנוגע לקיום הליך משפטי בבית דין רבני או בבית משפט אזרחי, זהו לחץ המפנה את המתדיין הדתי לאומי לבית דין רבני פרטי.

נראה כי ההשתייכות לציבור הדתי לאומי, שהוא קהילה מאופיינת וסגורה יחסית לציבור החילוני הכללי, עשויה להשפיע, במידה כלשהי, גם על בחירת המיקום לקיום הליך משפטי. בהערת אגב יש להוסיף את דברי מרואיינת 36: "אפשר לקרוא לזה לחץ חברתי אבל לחץ חברתי טוב וחשוב" (שם). ככל חברה אחרת, בעלת חוקים וכללים משלה, בני הציבור הדתי לאומי נתונים ללחץ מעמיתיהם, אך זוהי השפעה חברתית הקשורה קשר הדוק לאמונותיהם ולערכים שעליה החברה שלהם בנויה ושבהם הם מאמינים (ראה לעיל בגורמים – מעמדו הדתי של בית הדין).

הסתייגות מבית דין רבני פרטי

שישה מרואיינים – 12% מכלל הנשאלים – הביעו הסתייגות מהתדיינות בבית דין רבני פרטי. ארבעה מתוכם שללו את אפשרות הגישור ואת הנטייה לפשרה, באומרים כי "במקום לפסוק ממש כמו בית דין רציני, הם מחפשים איך לגרום לשני הצדדים לצאת מרוצים" (נספח 5 : ראיון מספר 45) ו"כשבני אדם נקלעים לסכסוך אין להם זמן ורצון להתחיל בגינוני גישור, הם רוצים פסק דין רציני ואמיתי שמתבסס על העובדות היבשות שיש" (נספח 5 : ראיון מספר 21).

אחד מהם כינה את בתי הדין הרבניים כ"תחנת ביניים" (נספח 5 : ראיון מספר 22), חסרת כוח ממשי, ומרואיין נוסף רואה במערכת השיפוטית הרבנית כפוגעת במטרות הציבור הדתי לאומי כפי שהוא רואה אותן : "אני חושב שיותר מידי מקומות של משפט יוצרים בלאגן וגם מרחיקים אותנו מהמטרה. זאת אומרת שבמקום שננסה להשפיע על בתי המשפט, להכניס שם יותר משפט עברי ולהכניס יותר שופטים דתיים, אז אנחנו בורחים ומקימים לנו מערכת של בתי משפט דתיים שנקראים בתי דין לממונות" (נספח 5 : ראיון מספר 24).

גישה אישית

מעבר לרצון לפשר ולגשר, לפתור את הסכסוך כמה שיותר מהר ובאופן שלא יעצים אותו, עולה מבין השורות רצונם של המרואיינים להישמע על ידי הפועלים במערכת השיפוטית, ולערוך את הדיונים בנעימות : "אם זה היה תלוי בי אין ספק שהייתי רוצה משהו יותר נעים... יש להם גישה שמבינה אנשים ושכל סכסוך לא משנה מהו יש לו שני צדדים" (נספח 5 : ראיון מספר 46). "כל השיח והדיאלוג הזה נותנים לך תחושה שמישהו באמת מקשיב לך ומנסה לפתור את המצב בדרך שבאמת תתאים לכל הצדדים ותפגע בכל אחד מהם כמה שפחות" (נספח 5 : ראיון מספר 39). "אז דווקא הדרך שמונהגת בבתי דין הפרטיים, כזו שנותנת לשני הצדדים להתבטא ולנסות להביא לגישור או להסכם שיגמור את זה מהר" (נספח 5 : ראיון מספר 4). "תמיד יש את העניין של הניסיון להגיע לפשרה שמשאיר את שני הצדדים עם אפשרות לצאת בתחושת הישג" (נספח 5 : ראיון מספר 5).

כל המרואיינים שהזכירו גישה אישית ומכבדת הזכירו זאת בנוגע לבית דין רבני פרטי, הנתפס כנראה בעיניהם כאישי יותר. נראה שאפשרות הגישור שמציע בית הדין הרבני נקשרת ביחס אישי.

ניתוח הממצאים

ניתוח עמדת הרוב

מרבית המרואיינים, 78% מהם, בחרו כאמור בהתדיינות בבית דין רבני-פרטי. הסיבות לבחירה שצוינו לעיל – יעילות המערכת ומעמדו הדתי של בית הדין – כוללות עוד מספר סיבות שהתגלו מניתוח הנתונים האיכותני המוצג בנספח 4. מתוך ניתוח הנתונים המדובר אפשר להבחין כי תחת הגורם "יעילות", תחת הגורם "גישור" ותחת הגורם "מעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי", משתלבים מספר קריטריונים אשר מסבירים לעומק את הבחירה בכל גורם. הגורם הראשון - "יעילות", שהוזכר שוב ושוב כאחת הסיבות העיקריות לבחירה בהתדיינות בבית הדין הרבני-פרטי מכיל בתוכו שני גורמים נוספים. אחד מהם הוא הבחירה ו/או הרצון לנהל סכסוך במערכת משפטית המאפשרת עשיית דין בדרך של גישור ו/או פשרה. השני הוא הבחירה לנהל סכסוך בהליך משפטי הנתפס כמהיר וזול יחסית. שני הגורמים הללו יכולים להעיד על תפיסתה של המערכת כיעילה, הן משום היותו הליך הנתפס מהיר וזול יחסית והן משום היותו הליך המאפשר לנהל את הסכסוך בדרך גישור/דרך של פשרה המביאה לסיום יעיל יותר של הסכסוך: "אני חושבת שבסופו של דבר אנשים מחפשים לסיים כל מאבק בדרך כמה שיותר טובה ומהירה" (נספח 5: ראיון מספר 3). היו נשאלים שכרכו ישירות את הגישור עם מהירות: "אני חושב שזה [הגישור] מה שמביא אותם להגיע לפסק דין כל כך מהר. אין כמו דרך של גישור" (נספח 5: ראיון מספר 14).

הגורם השני – "מעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי", אשר הועלה אף הוא כאחד הגורמים העיקריים לבחירת ההליך השיפוטי בבית הדין, מכיל בתוכו את הגורמים הללו: בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים, קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי, הבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה והאמונה כי למעשיו של האינדיבידואל השפעה משמעותית על החברה. ארבעת הקריטריונים הללו מסבירים בעצם מה כולל מעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי, מעמד אשר כה משפיע על עצם הבחירה בהליך השיפוטי: תפיסת הרבנים כאישים אמינים, קיומו של לחץ חברתי הקיים בחיי קהילה בכלל ובחיי קהילה דתית בפרט, הרצון ללכת על פי חוקי התורה והערכים החברתיים-לאומיים של הציבור הדתי לאומי.

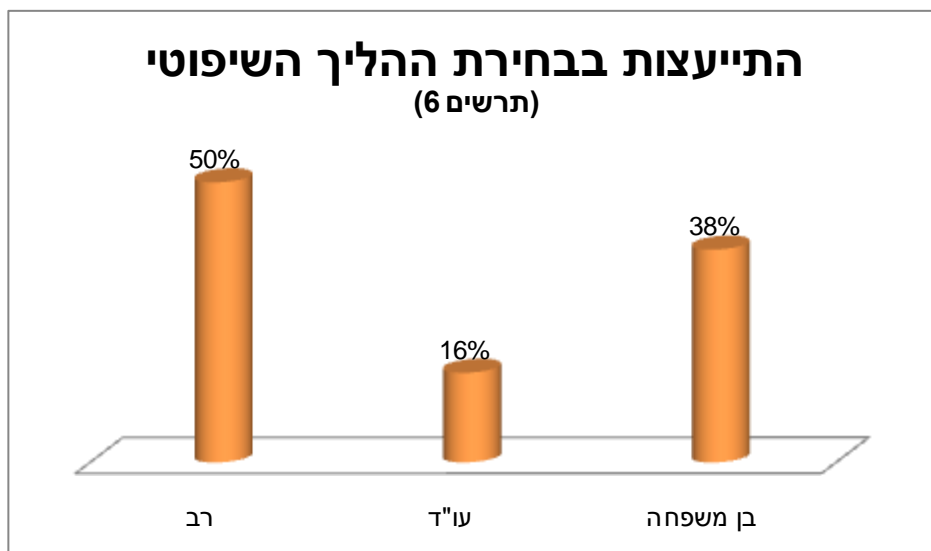
אמירות המעידות על בחירה ו/או רצון להתדיין במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים, הופיעו ב- 44% מהראיונות. רוב מוחלט מתוך אותן האמירות מתייחס

לאמון בבתי הדין הרבניים-פרטיים ואחוז קטן יותר מהן מקשר בין אמינות לבתי המשפט (86% מהאמירות לעומת 14%).

נתון זה יכול לנבוע משני גורמים עיקריים: הראשון הוא ירידה באמון הציבור בבתי המשפט באופן כללי, כפי שמפורסם ומדובר מפעם לפעם בכלי התקשורת. השני הוא תפיסת הציבור הדתי את רבניו כדמויות אמינות וממילא גם בתי הדין הפרטיים שבהם הם מכהנים. "אני לא אשקר שבית המשפט הוא לא הכי אמין בעיניי, אני הרבה יותר סומך על הרב שלנו מאשר על איזה שופט שלא באמת מעניין אותו מי אני ומה הצרה שלי" (נספח 5: ראיון מספר 34), "הרבנים שאני סומכת עליהם יותר מכל דבר ומבית משפט" (נספח 5: ראיון מספר 36) – שתי האמירות הללו, בנוסף לאמירות דומות, מעידות כי הבחירה במערכת משפטית מתוך אמון בה ובעומדים בראשה, מושפעת מהפן הדתי של המתדיין, התופס את רבניו כדמויות אמינות ומהפן החברתי הכולל, התופס את בתי המשפט כגוף לא אמין.

שני מניעים נוספים ומשפיעים, אשר התגלו בעקבות ניתוח הראיונות, הינם קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי ("והוא נראה לי הסכים כי די פחד מה יגידו עליו. את יודעת, יגידו עליו בחברה, זה שהוא לא בא לבית דין ומעדיף בית משפט", נספח 5: ראיון מספר 44), והבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה ("בקצרה זה דין תורה והחשיבות שלו לקיום שלנו כעם יהודי", נספח 5: ראיון מספר 8).

שני המניעים הללו יתכן כי קשורים ומשפיעים זה על זה. בטבלת ניתוח הנתונים (נספח 3) עולה כי 50% מהמראיינים התייעצו עם רב לגבי בחירת ההליך השיפוטי (ראה תרשים 6 להלן). ייתכן שנתון זה משפיע על אחוזי הבחירה הרבים כל כך, 78%, אשר בחרו בהליך משפטי בבית הדין הרבני-פרטי. אפשר להניח כי עצם ההתייעצות של אדם מאמין עם רב, דמות תורנית המונחית ומנחית על דרך התורה וההלכה, הביאה לכדי בחירה בדרך משפט תורנית.

בהנחה כי הנתון המופיע לעיל, המראה כי 50% מהמרואיינים התייעצו עם רב בעניין בחירת ההליך השיפוטי, מעיד על מגמה כללית בציבור הדתי לאומי, הרי זהו הסבר חלקי ל"לחץ החברתי" שהוצג לעיל והועלה כגורם משפיע בבחירת ההליך השיפוטי. אם מספר רב של אנשים בציבור הדתי-לאומי נוהג להתייעץ עם רב בעניין בחירת הליך שיפוטי ובהנחה כי מרבית הרבנים יעדיפו התדיינות בדרך התורה, הרי נוצר מצב שבו מספר רב של אנשים בוחר בדרך התדיינות תורנית ויתכן כי עצם הבחירה ופרסומה בציבור משפיעים על הקהילה והחברים בה. בנוסף, יש לקחת בחשבון את אופי הקהילה הדתית לאומית באופן כללי. כפי שנכתב בפרק 6 לעיל, הגדרתו של הציבור הדתי-לאומי כוללת הכרה ואמונה במוסדות המדינה, רצון להשתלב בעשייה הממלכתית והציונית וכו'. נראה, כי לפי תשובות המרואיינים, הם מעוניינים לחזק את מעמד התורה והרבנים מחד ("אני שמחה שפניתי לבית דין שפוסק על פי דבר תורה וחיזקתי את המפעל החשוב הזה", נספח 5 : ראיון מספר 40) **ולהשפיע על החברה והעם בדרך זו מאידך** ("החשיבות ההלכתית והחברתית שיש בכך שאני באה דווקא לבית דין", נספח 5 : ראיון מספר 6).

מעניין לציין שמשני צידי המתנס, הן אלה שבחרו בבית הדין הרבני הפרטי והן אלה שבחרו בבית המשפט, היו רבים אשר ראו בבחירתם גורם משפיע על החברה, מעמד המערכת המשפטית והעם בכללותו. ערכי הציבור הדתי לאומי משתקפים גם בבחירת מערכת משפטית.

ניתוח עמדת המיעוט לעומת עמדת הרוב

מיעוט הנשאלים (22%) העדיפו את בית המשפט על פני בית הדין. אחד מהם (נספח 5 : ראיון מספר 46) לא ענה על רוב השאלות הקשורות לנתוני האישיים, אך מבדיקת נתונייהם של שאר העשרה עולות מספר נקודות : כ-36% מתוכם גברים, כ-32% מתוכם ממוצא מזרחי, כ-23% מתוכם כתבו כי האדם שאיתו התייעצו לפני קבלת ההחלטה על סוג הערכאה היה עורך דין. האחרים לא ציינו עם מי, אם בכלל, התייעצו בנידון. אפשר שעובדה זו הייתה גורם מכריע בבחירת מקום ההתדיינות. נתון מעניין נוסף, מעיד כי כ-20% ממרואיינים אלה מצויים בעיצומו של הליך משפטי בבית המשפט (נספח 5 : ראיונות 45-49) ואדם אחד מתוכם מצוי לאחריו (נספח 5 : ראיון מספר 50).

אף אחד מהנשאלים שכתב כי התייעץ עם רב לא הגיע להתדיינות בבית משפט אזרחי. אפשר להניח כי רב יפנה את המתייעצים עימו לבית דין רבני, על-פי אמונתו. אפשר לראות רמז

להנחה זו בדברי אחד מהמרואיינים: "גם כל הזמן רבנים מעדיפים שילכו דווקא לשם אז כנראה שזה באמת עדיף, לפחות מבחינה הלכתית" (נספח 5: ראיון מספר 3). יש לציין כי הבחירה הראשונית – התייעצות עם רב או התייעצות עם עורך-דין – נתונה בלעדית לבחירתו של המתדיין ועשויה להצביע על נטייה ראשונית לכיוון בית דין רבני או בית משפט אזרחי.

בנוסף, כ- 32% מהפונים לבית משפט אזרחי כתבו כי המניע לבחירתם היה מעמדו הציבורי של בית המשפט. כאמור לעיל, גם מהם היו שהסבירו עד כמה חשוב לתמוך בבתי המשפט הציבוריים דווקא מתוך הערכים הלאומיים שלהם: "זאת אומרת שבמקום שננסה להשפיע על בתי המשפט, להכניס שם יותר משפט עברי ולהכניס יותר שופטים דתיים, אז אנחנו בורחים ומקימים לנו מערכת של בתי משפט דתיים שנקראים בתי דין לממונות" (נספח 5: ראיון מספר 24).

על פי הנתונים שנתחו, נראה שמערכת בתי המשפט נתפסת בעיני רובו של ציבור המרואיינים כלא אמינה או כלא יעילה מספיק, אולם רובם לא היו מעורבים אישית בדיון משפטי שנערך שם ואף לא שקלו להגיע ולהתדיין במקום. מאידך, כ-23% מתוך הנשאלים המצויים בהווה או שהיו מצויים בעבר בהתדיינות בבית משפט אזרחי מרוצים מהתנהלותו של בית המשפט ומבחירתם בו כמקיים ההליך השיפוטי. אולם היו מתוכם ששיבחו גם את בית הדין ופועלו והביעו רצון להתדיין בו. חלקם טען כי ההתדיינות בבית המשפט האזרחי הייתה מאילוץ שנבע מהגשת תלונה של הצד השני בבית המשפט או מחוסר רצון של הצד השני להגיע להתדיינות בבית דין רבני-פרטי. "אם זה היה תלוי בי אין ספק שהייתי רוצה משהו יותר נעים, כמו בית דין ממוני או מגשר" (נספח 5: ראיון מספר 46).

10. דיון

בפרק זה, בהתבסס על כלל הנתונים המופיעים בפרקים לעיל, אציג סיכום ומסקנות למחקר ולאחר מכן השוואה למחקרים קודמים.

סיכום ומסקנות

שאלת המחקר הראשונה הינה: "מהם המניעים המביאים בעלי דין הנמנים עם הציבור הדתי-לאומי, במסגרת סכסוך אזרחי, לבחירה בערכאה שיפוטית בבית דין דתי-פרטי או בבית משפט?". שאלה זו הניבה שתי תשובות עיקריות וכוללות, שהן: יעילות ומעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי. שתי התשובות הללו ניתנו ברוב מוחלט של המקרים על ידי מרואיינים שהעידו כי בחרו/יבחרו בבית דין רבני-פרטי כאשר נדרשו/ידרשו לכך, משמע, "יעילות" נתפסת, בקרב אוכלוסיית המחקר, כנחלתם של בתי הדין הרבניים-פרטיים. "מעמד דתי", כפי שראינו, כולל בתוכו מספר גורמים, בעיקר ערכיים, בעלי משמעות רבה לבני הציבור הדתי לאומי - כפי שגילה המחקר - וביניהם ערכי התורה וההלכה, כבוד הרבנים והרצון להשפיע על העם והמדינה. נימוק בחירתם של מרבית המרואיינים בסיבת היעילות מעיד כי קיים רצון משמעותי ומהותי של בעלי דין כי ניהול הסכסוך וההכרעה בעניינם יתקיימו באופן יעיל. יעילות, לעניין בחירת ההליך השיפוטי, נתפסת בשני אופנים, לעיתים תכופות קשורים זה בזה: קיומו של הליך מהיר וזול יחסית, וקיומו של הליך בדרך של גישור/פשרה. מרבית המרואיינים אשר בחרו בסיבת היעילות העידו כי הן הרצון להתדיין בדרך המאפשרת גישור/פשרה והן הליך משפטי זול ומהיר יחסית, הינם גורמים משפיעים בבחירתם.

הבחירה בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי כאשר הנימוק הוא יעילות מעידה על הקשר הישיר ביניהם, כפי שנתפס בעיני מרבית המרואיינים. מרביתם תופסים את בתי הדין כעדיפים יותר, יעילים יותר, הן מבחינת דרך ניהולו של ההליך השיפוטי והן מבחינת זמן ומחיר, זאת בהשוואה לבתי המשפט האזרחיים.

נימוק בחירתם של מרבית המרואיינים בסיבת מעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי מעיד על הצורך/או הרצון להגיע לערכאה שיפוטית המייצגת את הדת היהודית והשופטת על פי דין תורה. גם כאן, בחירה זו מעידה על תפיסתם של המרואיינים כי בתי הדין הם אלה היחידים אשר מאפשרים התדיינות על פי חוקי היהדות, ומכאן ייחודיותם ובעקבות כך הבחירה בהם.

הבחירה בהליך השיפוטי בעקבות מעמדו הדתי של בית הדין הרבני-פרטי כללה בתוכה עוד ארבעה מרכיבים: בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים, קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי, הבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה והערכים החברתיים הלאומיים שהם מאמינים בהם. ארבעה מרכיבים אלה מעידים כי בחירה בבית הדין בעקבות מעמדו הדתי הינה בחירה מורכבת המגיעה בעקבות הימצאותם ושילובם של מספר גורמים משפיעים.

הנתון שהראה כי 50% מהמרוואיינים התייעצו עם רב בעניין בחירת ההליך השיפוטי (ראה תרשים 6 בפרק 9 לעיל), שפך אור על הגורמים לבחירתם של 78% מהמרוואיינים בהליך שיפוטי בבית הדין הרבני-פרטי. כפי שפורט בפרק ניתוח הממצאים (פרק 9 לעיל), אפשר להניח כי עצם ההתייעצות עם הרב מסבירה את אחוזי הבחירה הגבוהים בבית הדין הרבני-פרטי, את הבעת הרצון להתדיינות על פי חוקי התורה ואת קיומו של לחץ חברתי כפי שהופיע במספר ראיונות, כגון: "ברגע שהבנו שהוא כן מחשבן לבית הדין לממונות וכן אכפת לו מה הרבנים והקהילה יאמרו עליו, קפצנו על המציאה והלכנו להגיש שם תביעה" (נספח 5: ראיון מספר 41), "אין ספק שהמעמד ההולך ומתעצם של בתי הדין הפרטיים בציבור שלנו" (נספח 5: ראיון מספר 12). כציבור האמון על התייעצות עם רבנים בכל תחומי החיים, אפשר להניח כי גם כשיש צורך לבחור מערכת משפטית, יבחר בן הציבור הדתי לאומי להתייעץ ברב, אף שהוא מניח כי הרב יעץ לו לפנות לבית דין רבני.

גורם נוסף לבחירה בהליך השיפוטי, אשר פורט כחלק מהגורמים המרכיבים את גורם ה"יעילות", ראוי שיקבל דגש נוסף. הגורם הוא: הידיעה כי בתי הדין הרבניים-פרטיים משתמשים במקרים מסוימים בכלים של גישור ו/או פשרה. 38% מהמרוואיינים העידו כי גורם זה הינו "גורם מעודד", 20% העידו כי הוא "מהותי" בעצם הבחירה בהליך השיפוטי (למרות שחלקם לא דווקא בחרו בערכאה שיפוטית בבית הדין הרבני-פרטי אלא בבית משפט אזרחי). נתון זה נותן נקודת מבט נוספת לעצם הבחירה ומעיד כי חלק לא מבוטל מהמרוואיינים רואים בשימוש בכלים של גישור ו/או פשרה כחלופה יעילה ועדיפה שבכוחה לסייע לניהולו של הסכסוך הן מבחינת זמן והן מבחינת שיח אנושי ומכבד.

שאלת המחקר השנייה הינה: "האם המניעים שהועלו ונותחו מתוך שאלת המחקר הראשונה, מעידים על אידיאולוגיה סדורה בדבר הבחירה בערכאה שיפוטית בבית משפט או בבית דין דתי-פרטי? אם כן, מהי אותה אידיאולוגיה ומהו הקשר בין מרכיביה לבין השפעותיה".

מתוך התשובות לשאלת המחקר הראשונה עלולות עדויות אפשריות לאידיאולוגיה סדורה שהביאה את המרואיינים לבחירה בבית הדין הרבני-פרטי ולא בבית המשפט האזרחי. כאשר אדם מעיד כי בחר בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי מעצם מעמדו הדתי של בית הדין, וכאשר הנימוק לכך הוא הבעת רצון להתדיין על פי חוקי התורה, אפשר להניח כי עצם הבחירה כאן נבעה מאידיאולוגיה סדורה, אשר משמעה רצון לחזק מערכת משפט חלופית בדמותם של בתי הדין הרבניים-ממלכתיים, מערכת שפסיקותיה על פי התורה ודייניה נציגי התורה.

אמירות מגוונות, אשר נאמרו על ידי כ-44% מהמרואיינים, והמעידות כולן כי **אמינות** הינה הגורם לבחירת הערכאה השיפוטית בבית דין-רבני דווקא, מעידות כי בעיני המרואיינים נתפסים בתי הדין הרבניים-פרטיים והעומדים בראשם כאמינים ופסיקותיהם כאמינות, זאת במרבית המקרים בהשוואה לבתי המשפט האזרחיים. כאמור לעיל, מדובר בציבור הרגיל לפנות לרבנים בסוגיות הנוגעות לכל תחום בחיי היומיום.

אפשר להניח שמניע **האמינות** קשור למניע **המעמד הדתי** (שהוצג בפסקה לעיל) ומעמד דתי, הנתפס בעיני המרואיינים כמשמעותי וחיובי, קשור גם לגורם האמינות, שאם לא כן, לא היו המרואיינים קושרים את האמינות למעמד הדיינים – הרבנים – בבתי הדין הרבניים: "אני הרבה יותר סומך על הרב שלנו" (נספח 5: ראיון מספר 34), "אני סומכת בעיניים עצומות על בתי הדין האלה" (נספח 5: ראיון מספר 38), "הרבנים והאמון בהם" (נספח: ראיון מספר 41), וכן רבים נוספים. יש להדגיש כי השאלות בראיון **לא הזכירו אמינות כלל**. כל מרואיין שהזכיר את הנושא עשה זאת על דעת עצמו, ללא הכוונה כלשהי.

בנוסף, כשמרואיינים העידו כי בחרו בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי בעקבות יעילות המערכת, מתגלה תמונה מורכבת יותר. 52% מהנבדקים העידו כי יעילות המערכת המשפטית היא אשר הביאה אותם לבחור בערכאה השיפוטית, כאשר כ-73% מהם העידו כי בחירתם בערכאה השיפוטית נבעה גם ממעמדו הדתי של בית הדין. מכאן אני מסיקה כי מניע היעילות המגיע לצד המניע הדתי, יתכן כי מושפע הוא מן המניע הדתי ומהווה מניע "נספח" אשר מטרתו לתת לעצם הבחירה הדתית נימוק טכני נוסף המגיע כדי **לאזן** את הבחירה הדתית או **לבססה יותר** באמצעות נימוק נוסף שאינו דתי.

ממצאיו של מחקר זה מעידים על מורכבות כפולה, מורכבותה של עצם הבחירה ומורכבות חייו של האדם הדתי-לאומי. מורכבותה של עצם הבחירה מתייחסת לכך שעל אף ש"יעילות" ו"מעמד דתי" התגלו כגורמים העיקריים לבחירת ההליך השיפוטי, עדיין כלל כל אחד מהם מגוון רחב של מניעים נוספים ואמירות מגוונות ומורכבות. מורכבות חייו של האדם הדתי-

לאומי, דומה למורכבות הממצאים שהתגלו – לכאורה אלו שני מניעים ברורים ובהירים, אך במבט נוסף מתגלה יריעה נרחבת, מסועפת ומגוונת בצבעיה. יריעה מיוחדת במינה זו מביאה אותי לכדי הבנה כי במרבית הסוגיות אין תשובות חד משמעיות, כי אם חיים שלמים של הלכות, קביעות ודעות, שעל כולנו ככלל ועל האדם הדתי לאומי בפרט, לחקור, להבין ובסופו של דבר לבחור. לבחור עם הראש, לבחור עם הלב, לבחור מתוך אמונה.

כפי שהזכרנו לעיל (פרק 3), בכל חברה מגוון סכסוכים, וכל חברה יוצרת מערכת חוקים כדי למנוע ולנהל אותם. המערכת המשפטית אמורה לשלב בין ההשקפה החברתית לבין החקיקה ויישומה בפועל (Unger, 1976: 47). מערכות משפטיות מתחרות עשויות להעיד על תת חברה בתוך החברה בכללותה. ממצאי המחקר עשויים להצביע על כך שיש מבני הציבור הדתי לאומי הרואים את הקהילה שאליה הם משתייכים כתת חברה נפרדת מהחברה הישראלית הכללית, הנדרשת למערכת שיפוטית משלה, אם מפני הכבוד והאמינות שהם רוחשים לעומדים בראשה, אם מפני שהם רואים בה תחליף זול ויעיל למערכת השיפוטית האזרחית ואם כמנוף להשפעה ולקידום ערכים אישיים שלהם. בדרך כלל, אפשר היה לזהות שילוב של כמה מגורמים אלה או כולם.

המצאותם של גורמים מגוונים בתשובותיהם של מרבית הנחקרים, מביאה אותי להסיק כי יתכן שהראיון והשאלות בו הובילו למתן תשובות בעלות מידע נרחב אשר העפילו במעט על מתן מענה ממוקד על שאלות המחקר. מצד אחד, שאלות מעין אלה איפשרו פתיחות מצד המרואיין וקבלת מגוון רחב של נתונים, אך מצד שני יתכן כי היה מקום לשאול שאלות יותר ישירות וממוקדות שבתשובותיהן היה ניתן לענות באופן חד משמעי על שאלות המחקר.

מחקר המשך אפשרי, אשר מטרתו תהיה זיהוי ומיפוי קבוצות שונות בתוך הציבור הדתי-לאומי, יאפשר לנתח את ממצאיו של מחקר זה במגוון דרכים נוספות. הגדרתן של קבוצות מרכזיות ומובילות בתוך הציבור הדתי-לאומי וזיהוי המאפיינים הדומים והשונים בין כל אחת מהן, תאפשר להבין לעומק את עצם הבחירה בהליך שיפוטי כזה או אחר ואת קיומה או אי קיומה של אידיאולוגיה המנחה אותה. מחקר מסוג זה יאפשר להכיר ולהבין ציבור משמעותי במדינת ישראל ולעמוד על מגוון תהליכים המתחוללים בקרבו, המושפעים והמשפיעים על כלל החברה הישראלית.

מחקר זה ממשיך ומוסיף בשאלות המחקר המוצגות והנבחנות בו נדבך ידע נוסף למגוון מחקרים קודמים אשר באו לחקור את הציבור הדתי לאומי ביחסו למדינה בכלל ולמערכת המשפט בפרט, כאשר מחקריהם ומסקנותיהם רלוונטים להשוואה בינם לבין מחקר זה. במחקר שבחן עמדות רבנים כלפי הדמוקרטיה (שלג, 2006), נטען כי המתח הקיים בין עולם התורה לדמוקרטיה הינו "מן המפורסמות שאינן צריכות ראייה". מגוון מצבים אישיים-ערכיים-חברתיים מזמנים לעיתים מתח בין דת לבין מדינה דמוקרטית, בין אדם דתי לבין המדינה הדמוקרטית בה הוא חי. מבחינה עקרונית קיימת סתירה בין סמכות המקור ההלכתי המייצג את הסמכות האלקית לבין מקור הסמכות הדמוקרטי המייצג את רצון רוב העם (דון-יחיא, תשס"ה). מתוך היותה של הסתירה הקיימת במהותה בין דת למדינה דמוקרטית (שטרן, 2006), נחקרו ונבחנו במספר מקרים עמדותיו של הציבור הדתי-לאומי כדי לברר מהי עמדתו דווקא, לאור עובדת היותו מורכב מאנשים המביעים נאמנות הן לתורה והן למדינה (דון-יחיא, תשס"ה). מחקרים אלו מחזקים את שנטען לאורכו של מחקר זה, בדבר המצאותו של האדם הדתי-לאומי בקונפליקט מתמשך המגיע לידי ביטוי במגוון מצבים שמזמנים לו חייו בתור אדם דתי החי במדינה דמוקרטית, ליברלית ומערבית.

מתוך הכרה בסתירה שהוצגה לעיל, באתי לבחון במחקר זה את בחירתו של האדם המשתייך לציבור הדתי-לאומי בין בחירה בבית דין רבני-פרטי לבין בחירה בבית משפט אזרחי. בחירה זו הינה שיקוף למצב חיים בו נתקל האדם הדתי בקונפליקט בדבר הסמכות השיפוטית (שטרן, 2006). מספר מחקרים שופכים אור על תוצאות מחקר זה, בהתייחס לבחירת רוב המרוויינים בערכאה שיפוטית בבית דין רבני-פרטי דווקא.

מספר מחקרים שהגיעו לבחון את הציבור הדתי-לאומי בשנים האחרונות, מצאו כי קיימת מגמת "התחזקות" מבחינה דתית בציבור זה, ביניהם מחקריהם ומאמריהם של אדם חפרי-וינוגרדוב (2011), אליעזר דון-יחיא (תשס"ה) והרב מיכאל אברהם (תשס"ה). מגמה זו, המעידה על התחזקות דתית של אלה הנמנים עם הציבור הדתי-לאומי, יתכן ותשפיע על בחירות מסויימות המתבקשות בין הלכה למדינה. בהתייחס למחקר זה, אף מסביר היטב את הבחירה הגורפת בערכאה בבתי הדין הרבניים-פרטיים בפועל את דרכה של התורה וההלכה. במאמרו של אדם חפרי-וינוגרדוב (2011), הבוחן את התעצמותם של בתי הדין הרבניים-פרטיים (בתי דין לממונות), עולה כי מטרת התעצמות זו להציב את הפורם ההלכתי כחלופה

למשפט האזרחי. מגמה זו על מהותו של המאבק הנובע מן הסתירה שבין הדת וההלכה לבין הדמוקרטיה הליברלית. ברצוני לסכם בדבריו החשובים, המהותיים והאופטימיים של אליעזר דון-יחיא מתוך מאמרו "דמוקרטיה והלכה בקבלת החלטות מדיניות" (תשס"ה), דברים מהותיים לעניינו של הקונפליקט המדובר שבין הדת למדינה ובין האדם הדתי למדינה: "מבחינה מעשית ישנה אפשרות ליישב בין דמוקרטיה להלכה, כאשר ההלכה מביאה בחשבון שיקולים הקשורים בעמדות הציבור ובאינטרסים חיוניים של העם והמדינה, ואילו המדינה ומושליה מוכנים להתחשב בערכים ובאינטרסים של הציבור הנאמן להלכה.

11. ביבליוגרפיה

- אברהם, מיכאל. תשס"ה. "הדרך השלישית או: על ציונות דתית ללא מקף". עמ' 131-140 בתוך עזריאל אריאל. *צהר* (כב). לוד: צהר – חלון בין עולמות.
- אלון, מנחם. תשנ"ח. המשפט העברי. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- אלון, מנחם. תשנ"ח. "אלה הן אמרות אגב... בטעות יסודן ומן הראוי לסטות מהן: ערעורים והרהורים בעקבות פרשיות בבלי ולב". עמ' 361-407. *רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית*. תל-אביב: רמות – אוניברסיטת תל-אביב.
- אליאש, בן ציון. תשמ"א-תשמ"ג. "החקיקה הרבנית בפסיקה הרבנית – התעלמות ושברה". עמ' קעז-רטו בתוך אהרן קירשנבאום. *דיני ישראל (י-יא)*. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- אריאל, יעקב. תשמ"א. "תשובה לתגובה בעניין ערכאות של גויים". עמ' 528. *תחומין* (ב). גוש עציון: צומ"ת.
- בורנובסקי, משה ורן לחמן. תשנ"ב. "שימוות הבוררות, כמנגנון להקלה בעומס על מערכת המשפט בישראל". עמ' 269-286. *הפרקליט* (מ). תל-אביב: לשכת עורכי הדין בישראל.
- בלידשטיין, יעקב. תשמ"ו-תשמ"ח. "מדינת ישראל בפסיקה ההלכתית". עמ' כא-מב בתוך אהרן קירשנבאום. *דיני ישראל (יג-יד)*. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- בריס, מיכאל. תשס"ד. "בית הדין לממונות – בין סמכות לבוררות". פרשת דברים, גליון מס' 173 (<http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/173-2.htm>).
- ברנד, יצחק. 2010. "ערכאות של גויים במדינת היהודים". *מחקר מדיני* (83). ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- דון-יחיא, אליעזר. תשס"ה. "דמוקרטיה והלכה בקבלת החלטות מדיניות: מגמות בציונות הדתית על רקע פולמוס ההתנתקות". עמ' 11-22. *אקדמות* (טז). ירושלים: בית מורשה.
- דיכובסקי, שלמה. תשמ"ו-תשמ"ח. "בתי דין רבניים-ממלכתיים: בעיותיהם והישגיהם". עמ' ז-יט בתוך אהרן קירשנבאום. *דיני ישראל (יג-יד)*. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- דיכובסקי, שלמה. תשמ"ט. "תחומי חיכוך בין בתי הדין הרבניים לבתי המשפט האזרחיים". עמ' כז-מב בתוך יצחק רפאל. *תורה שבעל-פה* (ל). ירושלים: מוסד הרב קוק.
- דיכובסקי, שלמה. תשנ"ט. "בתי דין רבניים ממלכתיים במדינת ישראל". עמ' 115-119 בתוך רון מרגולין. *מדעי היהדות* (39). ירושלים: האיגוד העולמי למדעי היהדות.
- דיכובסקי, שלמה. תשס"ד. "בתי הדין ובתי משפט – תחומי חיכוך". עמ' 51-70. *תחומין* (כד). גוש עציון: צומ"ת.
- דייקן (דיקשטיין), פ. תשכ"ד. תולדות משפט השלום העברי. תל-אביב: יבנה.
- הירשנזון, חיים. 2012. מלכי בקודש. ירושלים: מכון שכטר ללימודי היהדות בשיתוף מכון הרטמן.
- הכהן, אביעד. תשס"ה. "קודיפיקציה במשפט – בין מורשת ישראל לבין הצעת חוק דיני ממונות". פרשת בחקתי, גליון מס' 210 (<http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/210-1.htm>).
- הלפרין-קדרי, רות. תש"ס. "עוד על פלורליזם משפטי בישראל". עמ' 559-577. *עיוני משפט* (כג). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

- הרמב"ם. משנה תורה - ספר שופטים : הלכות סנהדרין פרק א הלכה א. הוצאת בני יוסף תשס"ו.
- הרצוג, יצחק אייזק הלוי. תשמ"ו. "בתי הדין בישראל". עמ' 277-294. *תחומין* (ז). גוש עציון : צומ"ת.
- וייס, אשר. תש"ע. "גדרי היתר לפנות לערכאות". עמ' 275-281. *תחומין* (ל). גוש עציון : צומ"ת.
- חפרי-וינוגרדוב, אדם. תש"ע (2011). "התעצמות הפלורליזם המשפטי בישראל : עלייתם של בתי הדין ההלכתיים לדיני ממונות בציבור הציוני-דתי". עמ' 47-92. עיוני משפט (לד). תל-אביב : אוניברסיטת תל-אביב.
- ישראלי, שאול. תשכ"ו. עמוד הימני (סימן ז'). תל-אביב : מורשת.
- כהן, חיים הרמן. תשנ"ז. "על ערכאות של גויים ועל ערכים של יהודים". עמ' 299-330. *משפט וממשל* (ד). חיפה : אוניברסיטת חיפה.
- ליאון, ניסים. 2009. "דת, מעמד ופעולה פוליטית בציונות הדתית בישראל". עמ' 105-144. *תרבות דמוקרטית* (12). רמת גן : אוניברסיטת בר אילן.
- ליפשיץ, הדר וגדעון ספיר. תשס"ז (2006). "שירותי הדת בישראל – דיון נורמטיבי וניהולי לקראת רפורמה" עמ' 117-192 בתוך אור קרסין. *מחקרי משפט* (1). רמת גן : אוניברסיטת בר אילן.
- מירון, שמחה. תשמ"א. "מעמדם של בתי הדין בישראל על פי ההלכה". עמ' צד-קו בתוך יצחק רפאל. *תורה שבעל-פה* (כב). ירושלים : מוסד הרב קוק.
- משנה. מסכת אבות א, יח. הוצאת ספרי איכות. ירושלים התשס"ה.
- משנה. מסכת סנהדרין כג, א. הוצאת ספרי איכות. ירושלים התשס"ה.
- סולוביצ'יק, יוסף דב. תשנ"ב (1992). איש האמונה. ירושלים : מוסד הרב קוק.
- פרידמן, שוקי ועמיחי רדזינר. 2006. "חוקה שלא כתובה בתורה". *מחקר מדיני* (69). ירושלים : הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פרימר, דב. תשנ"א. "בתי המשפט ובתי הדין בצוותא חדא". עמ' 181-186. *משפטים* (כא). ירושלים : האוניברסיטה העברית.
- רביצקי, אביעזר. 2004. "האם תיתכן מדינת הלכה? הפרדוקס של התאוקרטיה היהודית". *מחקר מדיני* (50). ירושלים : הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- רוזן-צבי, אריאל. תשנ"ה. "בתי הדין הרבניים, ההלכה והציבור : גשר צר מאוד". עמ' 173-220 בתוך יצחק זמיר. *משפט וממשל* (ג). חיפה : אוניברסיטת חיפה.
- רוזן-צבי, יששכר. תש"ס. "סובייקט, קהילה ופלורליזם משפטי". עמ' 539-558. עיוני משפט (כג). תל-אביב : אוניברסיטת תל-אביב.
- רלב"ג, מרדכי. תשס"ה. "התדיינות בערכאות בהיתר בית דין". עמ' 249-253. *תחומין* (כה). גוש עציון : צומ"ת.
- שאווה, מנשה. תשנ"ח. "היחס בין סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה לבין סמכותו של בית הדין הרבני". עמ' 44-71. *הפרקליט* (מד). תל-אביב : לשכת עורכי הדין בישראל.
- שוחטמן, אליאב. "מעמדם ההלכתי של בתי המשפט בישראל". מתוך אתר "דעת" <http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/demokratia/nispah6.htm>.

שטרן, ידידיה צ'. 2000. "מדינה, משפט והלכה – מנהיגות ציבורית כסמכות הלכתית". *מחקר מדיני* 22. ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שטרן, ידידיה צ'. 2004. "דת ומדינה: תפקידה של ההלכה". *מחקר מדיני* 48. ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שטרן, ידידיה צ'. 2006. "מדינה, משפט והלכה – מה יהודי במשפט הישראלי?". *מחקר מדיני* 65. ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שיפמן, פנחס. תשמ"ט (1989). "ארבעים שנה לדיני המשפחה – מאבק בין דין דתי לבין חוק חילוני". עמ' 847-857 בתוך אריאל בנדור ויאיר שילה. *משפטים* (יט). ירושלים: האוניברסיטה העברית.

שיפמן, פנחס. תשנ"ה. "בתי הדין הרבניים – לאן?". עמ' 523-534 בתוך יצחק זמיר. *משפט וממשל* (ב). חיפה: אוניברסיטת חיפה.

שלג, יאיר. 2006. "אחרי רבים – להטות? – עמדות רבנים בישראל כלפי הדמוקרטיה". *מחקר מדיני* 67. ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שלזינגר, אליהו. תשס"ו. "תוקפם ההלכתי של בתי דין רבניים הפועלים מכח חוקי המדינה". עמ' קסה-קעה. *תורה שבעל-פה* (מה). ירושלים: מוסד הרב קוק.

שפירא, יעקב. תשס"ד. "משפט ושיפוט – מחלוקת חדשה גם ישנה: הפרדת הדת מהמדינה או הפרדת הדתיים מהמדינה". עמ' 425-476. *שערי משפט* (ג). הוד השרון: מכללת שערי משפט.

שרמן, חיים אברהם. תשס"ד. "איסור פנייה לערכאות לביטול פסק דין של בית דין שפסק על פי דין תורה". עמ' קמז-קסד בתוך יוסף מובשוביץ. *תורה שבעל-פה* (מה). ירושלים: מוסד הרב קוק.

תלמוד בבלי. מסכת גיטין, דף פח. הוצאת עוז והדר התשס"ה.

תלמוד בבלי. מסכת סנהדרין ב, ב. הוצאת עוז והדר התשס"ה.

תלמוד בבלי. מסכת סנהדרין קיג, א. הוצאת עוז והדר התשס"ה.

Berkovitz, Jay. 2010. "Acculturation and integration in eighteenth-century Metz." *Jewish History* 24: 271-294.

Berkovitz, Jay. 2011. "Inside the Rabbinic Court of Metz: Navigating Plural Jurisdictions in 18th France"

(<https://groups.google.com/forum/#!msg/ancientlawforum/OA6pF-hse18/wcUmYobh-hMJ>) (Downloaded May 22, 2012).

Burrows, Andrew. 2011. *The Law of Restitution*. New York: Oxford.

Chigier, M. 1967. "The rabbinical court in the State of Israel." *Israel Law Review* 2: 147-181.

Cohn, Haim H. 2011. "Studies in the basic law: Human dignity and Liberty." *Israel as a Jewish and democratic state* 21: 19-76.

Cotterrell, Roger. 1997. *Law, Culture and Society*. London: Ashgate.

Echt, Ariel. 1967. "Recent developments concerning jurisdiction in matters of personal status." *Israel Law Review* 2: 488-498.

Gaimani, Aharon. 2000. "The rabbinical court of Sa'da in northern Yemen." *Jewish Law Association Studies* 22: 47-68.

Morlino, Leonardo and Gianluigi Palombella. 2010. *Rule of law and Democracy*. Boston: Brill.

Unger, Roberto Mangabeira. 1976. *Law in Modern Society*. New York: The Free Press.

Vago, Steven. 1996. *Law and Society*. New Jersey: Prentice-Hall.

12. נספחים

נספח מספר 1 - שאלון

מצ"ב עותק של השאלון המנחה, על פיו נערכו הראיונות.

- המקומות בהם אגש לחפש מראויינים פוטנציאליים יהיו מקומות בהם יש סיכוי סביר לריכוז גדול של אוכלוסייה המשתייכת לציבור הדתי-לאומי (אוניברסיטת בר-אילן, כנסים של המגזר בבנייני האומה ובכלל, שכונות בעלי צביון דתי-לאומי וכו').
- בכדי להגדיל עד כמה שניתן את אמינות המחקר, המראויינים יבחרו על ידי באופן קבוע – כל אדם שלישי שעובר בנקודת המפגש בה בחרתי.

פתיחה מנחה למפגש :

שלום. שמי לילך ואני סטודנטית לתואר שני באוניברסיטת בר-אילן. עבודת המחקר שלי, התזה, הינה בנושא "סמכות רבנית מול סמכות משפטית". אם תואילי להקדיש מעט מזמנך כדי להשיב על מספר שאלות שנחוצות לי מאוד לביצוע המחקר. כמובן שפרטיך האישיים והתשובות שינתנו לא יחשפו בשום אופן את זהותך וישמשו אך ורק לצורך המחקר עצמו. ראשית, האם היית מצוי בשלב כלשהו בחייך בסכסוך אשר בגינו הגעת להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני?

ראיון עם מראויינים שאינם מצויים בסכסוך בפועל		ראיון עם מראויינים המצויים בסכסוך בפועל	
	<p>1. הבחירה בהליך השיפוטי: במידה והיית מצוי בסכסוך אזרחי, היכן היית בוחר לנהל את הסכסוך - בבית משפט אזרחי או בבית דין לממונות (בית דין פרטי)?</p>		<p>1. הגדרת סוג הסכסוך (כסכסוך אזרחי): ספר בקצרה על הסכסוך בגינו הגעת (או עתיד אתה להגיע) להתדיינות.</p>
	<p>2. הגורמים לבחירה בהליך השיפוטי: האם לדעתך היית מתייעץ בגורם כלשהו בדבר הבחירה בסוג ההליך השיפוטי לניהול הסכסוך התאורטי?</p>		<p>2. הגדרת שלב הסכסוך: באיזה שלב מצוי הסכסוך – לפני התדיינות / תוך כדי התדיינות / לאחר התדיינות?</p>
	<p>3. הגורמים לבחירה בהליך השיפוטי: א. האם ידוע לך כי בתי הדין הפרטיים פועלים במקרים מסויימים בכלים של</p>		<p>3. הבחירה בהליך השיפוטי: היכן התנהל / מתנהל / יתנהל הסכסוך? בבית משפט אזרחי או בבית דין לממונות (בית דין פרטי)?</p>

	<p>גישור/פשרה (נקודות לבירור : האם זהו שיקול מהותי או זניח? האם זהו גורם מעודד או מרתיע?) ב. מהם לדעתך הגורמים שיביאו אותך לבחור בסופו של דבר בהליך שיפוטי בבית משפט אזרחי/ בבית הדין הרבני פרטי? (נקודות לבירור : האם ניסיון קודם אישי או של אדם קרוב? האם יעילות ומהירות מערכת האכיפה של פסק הדין תהווה שיקול מהותי או זניח? האם מעמדו הציבורי של בית המשפט? האם מעמדו הדתי של בית הדין?)</p>		<p>4. הגורמים לבחירה בהליך השיפוטי: א. האם התעוררה התלבטות כלשהי בדבר הבחירה בניהול הסכסוך בבית המשפט או בבית הדין? אם כן, אנא פרט. (נקודות לבירור : האם היתה התייעצות עם רב/עו"ד/בן משפחה וכו') ב. האם ידוע לך כי בתי הדין הפרטיים פועלים במקרים מסויימים בכלים של גישור/פשרה (נקודות לבירור : האם זהו שיקול מהותי או זניח? האם זהו גורם מעודד או מרתיע?) ג. מהם הגורמים שהביאו אותך לבחור בסופו של דבר בהליך שיפוטי בבית משפט אזרחי/ בבית הדין הרבני פרטי? (נקודות לבירור : האם ניסיון קודם? האם יעילות ומהירות מערכת האכיפה של פסק הדין היוותה שיקול מהותי או זניח? האם מעמדו הציבורי של בית המשפט? האם מעמדו הדתי של בית הדין?)</p>

אני מודה לך מאוד על הזמן היקר שהקדשת. סייעת לי רבות. כעת, אם אפשר, מספר פרטים אישיים שחשובים מאוד לבחינת תוצאות המחקר. כמובן, כמו שהזכרתי בתחילה, הם ישארו חסויים ולא יחשפו את זהותך.

שאלות רקע:

- א. גיל: _____ .
- ב. מין: זכר / נקבה.
- ג. מצב משפחתי: רווק / נשוי / גרוש.
- ד. השכלה: יסודית / תיכונית / אקדמית => תואר 1 ; תואר 2 ; תואר 3 / אחר _____ .
- ה. מוצא עדתי: עדות המזרח / עדות אשכנז.
- ו. עבודה: עצמאי / שכיר / מובטל / אחר _____ .
- ז. הכנסה: נמוך מהממוצע / ממוצע / גבוה מהממוצע.
- ח. השתייכות דתית-מגזרית:
חילוני / דתי לייט / דתי לאומי / חרדי לאומי / חרדי / אחר _____ .

נספח מספר 2 - ראיונות

מצ"ב עותקים לדוגמא של שני ראיונות שהתקיימו.

כלל הראיונות מצויים בכרך נפרד הקרוי: כרך ב' – נספח – תמלילי הראיונות (נספח מספר 5).

מרואיין שנבחר על ידי /
מרואיין שהגיע מיוזמתו
(מסומן בצבע)

שאלון מנחה לראיון

- המקומות בהם אגש לחפש מרואיינים פוטנציאליים יהיו מקומות בהם יש סיכוי סביר לריכוז גדול של אוכלוסייה המשתייכת לציבור הדתי-לאומי (אוניברסיטת בר-אילן, כנסים של המגזר בבנייני האומה ובכלל, שכונות בעלי צביון דתי-לאומי וכו'). בחירתם של המרואיינים תהיה הן יזומה על ידי והן על ידי בחירתם להגיע (בעקבות שלט שיוצב במקום ויסביר את נושא ומטרת הראיון). על גבי טופס הראיון יצויין האם המרואיין נבחר על ידי או שהגיע מיוזמתו.

פתיחה מנחה למפגש:

שלום. שמי לילך ואני סטודנטית לתואר שני באוניברסיטת בר-אילן. אני מנסה לחקור מה מניע אדם לבחור בהליך משפטי בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי. אני מאוד אודה לך אם תסכים לסייע לי ולהקדיש מספר דקות ספורות מזמנך. כדי לזכור את דבריך אכתוב אותם על גבי דף זה וכמובן שזה ישמש אך ורק לצורך המחקר ולא יחשוף בשום אופן את זהותך.

(ירוק=שאלה לכלל המרואיינים / סגול=שאלה למרואיינים שהיו מצויים בעבר או מצויים בהווה בסכסוך / כתום=שאלה למרואיינים שלא מצויים (בעבר ובהווה) בסכסוך)

1. האם היית מצוי בעבר / כעת / אף פעם בסכסוך אשר הביא אותך להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי?

2. שאלה רלוונטית למרואיינים שהיו מצויים בעבר או מצויים בהווה בסכסוך אשר בגינו הגיעו להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי:

2.1 ספר בקצרה על הסכסוך בגינו הגעת/עתיד אתה להגיע להתדיינות?

2.2 באיזה שלב נמצא הסכסוך? (לפני התדיינות / תוך כדי התדיינות / לאחר

התדיינות)

2.3 היכן מתנהל/התנהל/יתנהל הסכסוך? (בבית משפט אזרחי / בבית דין רבני-פרטי)

2.4 האם היית מצוי לפני כן בסכסוך נוסף אשר בגינו הגעת להתדיינות בבית משפט

אזרחי או בבית דין רבני-פרטי? (אם כן, אומר: "אבקש ברשותך לחזור לאחר מכן לתחילת השאלון כדי לשאול בנפרד לבי אותו הסכסוך/סכסוכים נוספים שצינת").

3. שאלה רלוונטית למרואיינים שאינם היו מצויים קודם לכן בסכסוך אשר בגינו הגיעו

להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי:

במידה והיית מצוי בסכסוך אזרחי, היכן היית בוחר לנהל את הסכסוך -

בבית משפט אזרחי או בבית דין לממונות (בית דין פרטי)?

נראה לי שבית דין לממונות עדיף. כן, גם בגלל זה שיש שם רבנים שיודעים איך לעשות את זה על פי דין תורה.

4. האם התעוררה התלבטות כלשהי בדבר הבחירה בניהול הסכסוך בבית המשפט או בבית

הדין? אם כן, אנא פרט (נקודות לבירור: האם היתה התייעצות עם רב/עו"ד/בן משפחה וכו').

האם לדעתך היית מתייעץ בגורם כלשהו – רב, עו"ד, בן משפחה וכו' - בדבר הבחירה

בסוג ההליך השיפוטי לניהול הסכסוך התאורטי?

אני חושבת שעם רב ובן משפחה שאני סומכת עליו. הם שתי דמויות שאני מרבה להתייעץ איתם בעניינים חשובים.

5. האם ידוע לך כי בתי הדין הרבניים-פרטיים פועלים במקרים מסויימים בכלים של

גישור/פשרה? (נקודות לבירור: האם זהו שיקול מהותי או זניח בבחירת ההליך השיפוטי?

האם זהו גורם מעודד או מרתיע בבחירת ההליך השיפוטי?)

אני חושבת שזה לא כל כך מדוייק. הדרך של התורה היא עשיית דין וצדק על ידי ניסיון להשכין שלום, אז זה לא אומר שהם סלחניים כאלה שרק מנסים לעשות פשרה. אני חושבת שזה בסדר שמנסים להשכין שלום וזה אפילו מבורך אבל אני בטוחה שאם צריך לפסוק בנחרצות נגד מישהו אז הם יודעים לעשות זה יופי.

6. מהם הגורמים שהביאו/יביאו אותך לבחור בסופו של דבר בהליך שיפוטי בבית משפט

אזרחי/ בבית הדין הרבני פרטי? (נקודות לבירור: האם ניסיון קודם? האם יעילות

ומהירות מערכת האכיפה של פסק הדין היוותה/תהווה שיקול מהותי או זניח? האם

מעמדו הציבורי של בית המשפט? האם מעמדו הדתי של בית הדין?

קודם כי זה דין על פי חוקי תורה שמנסה לחדש את המשפט העברי במדינה שלנו וכן, יש גם את העניין הזה שאני בטוחה שזה יהיה הרבה יותר מהר מבית משפט.

7. אם תוכל לסכם, מהם בעצם הגורמים המרכזיים שהביאו/יביאו אותך לבחור להתדיין

בפני בית דין רבני-פרטי או בית משפט אזרחי?

להחזיר "עטרה ליושנה" וגם יותר מהר.

אני מודה לך מאוד על הזמן היקר שהקדשת. סייעת לי רבות. כעת, אם אפשר, מספר פרטים אישיים שחשובים מאוד לבחינת תוצאות המחקר. כמובן, כמו שהזכרתי בתחילה, הם ישארו חסויים ולא יחשפו בשום אופן את זהותך.

8. זכר / (נקבה) (אני מסמנת).

9. בן כמה אתה? 28

10. מהו מצבך המשפחתי כעת? (רווק) / נשוי / גרוש / אלמן.

11. מהי השכלתך? יסודית / תיכונית / אקדמית = < (תואר 1); תואר 2; תואר 3 / אחר ____.

12. מהו המוצא שלך? עדות המזרח / (עדות אשכנז) מעורב / ישראלי / אחר: ____.

13. האם אתה עצמאי / שכיר / (מובטל) (סטודנטית)?

14. השכר הממוצע במשק, נכון לפברואר 2013, הינו 9,048. האם הכנסתך (מוכה מהממוצע) /

ממוצעת / גבוהה מהממוצע?

15. כיצד היית מגדיר את עצמך מבחינה דתית?

חילוני / מסורתי / (תי לאומי) / חרדי לאומי / חרדי / אחר ____.

מרואיין שנבחר על ידי /
מרואיין שהגיע מיוזמתו
(מסומן בצבע)

שאלון מנחה לראיון

- המקומות בהם אגש לחפש מרואיינים פוטנציאליים יהיו מקומות בהם יש סיכוי סביר לריכוז גדול של אוכלוסייה המשתייכת לציבור הדתי-לאומי (אוניברסיטת בר-אילן, כנסים של המגזר בבנייני האומה ובכלל, שכונות בעלי צביון דתי-לאומי וכו'). בחירתם של המרואיינים תהיה הן יזומה על ידי והן על ידי בחירתם להגיע (בעקבות שלט שיוצב במקום ויסביר את נושא ומטרת הראיון). על גבי טופס הראיון יצויין האם המרואיין נבחר על ידי או שהגיע מיוזמתו.

פתיחה מנחה למפגש:

שלום. שמי לילך ואני סטודנטית לתואר שני באוניברסיטת בר-אילן. אני מנסה לחקור מה מניע אדם לבחור בהליך משפטי בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי. אני מאוד אודה לך אם תסכים לסייע לי ולהקדיש מספר דקות ספורות מזמנך. כדי לזכור את דבריך אכתוב אותם על גבי דף זה וכמובן שזה ישמש אך ורק לצורך המחקר ולא יחשוף בשום אופן את זהותך.

(ירוק=שאלה לכלל המרואיינים / סגול=שאלה למרואיינים שהיו מצויים בעבר או מצויים בהווה)

בסכסוך / כתום=שאלה למרואיינים שלא מצויים (בעבר ובהווה בסכסוך)

1. האם היית מצוי(בעבר) / כעת / אף פעם בסכסוך אשר הביא אותך להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי?

2. שאלה רלוונטית למרואיינים שהיו מצויים בעבר או מצויים בהווה בסכסוך אשר בגינו הגיעו להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי:

2.1 ספר בקצרה על הסכסוך בגינו הגעת/עתיד אתה להגיע להתדיינות?

תבענו את אחד העובדים שלנו על שימוש לא תקין בציוד הדיגטלי, שזה הביא לנו נזק והפסד של 50,000. זה לא שאנחנו איזה "שטראוס" או משהו, בשבילנו 50,000 זה יותר מידי כסף והוא ידע שהוא צריך לשלם את זה או לפחות את הרוב.

2.2 באיזה שלב נמצא הסכסוך? (לפני התדיינות / תוך כדי התדיינות /

לאחר התדיינות)

2.3 היכן מתנהל/התנהל/יתנהל הסכסוך? (בבית משפט אזרחי) בבית דין רבני-פרטי)

2.4 האם היית מצוי לפני כן בסכסוך נוסף אשר בגינו הגעת להתדיינות בבית משפט

אזרחי או בבית דין רבני-פרטי? (אם כן, אומר: "אבקש ברשותך לחזור לאחור

מכן לתחילת השאלון כדי לשאול בנפרד לבי אותו הסכסוך/סכסוכים נוספים

שצינת").

לא.

3. שאלה רלוונטית למרואיינים שאינם היו מצויים קודם לכן בסכסוך אשר בגינו הגיעו

להתדיינות בבית משפט אזרחי או בבית דין רבני-פרטי:

במידה והיית מצוי בסכסוך אזרחי, היכן היית בוחר לנהל את הסכסוך - בבית משפט

אזרחי או בבית דין לממונות (בית דין פרטי)?

4. האם התעוררה התלבטות כלשהי בדבר הבחירה בניהול הסכסוך בבית המשפט או בבית

הדין? אם כן, אנא פרט (נקודות לבירור: האם היתה התייעצות עם רב/עו"ד/בן משפחה

וכו').

כן, כי אנחנו בהתחלה היינו הבוגרים וניגשנו אליו כדי שנלך לבית דין של הכספים. (כספים?) כן,

פרטי, של ממונות, איך שתרצי. זה של הרב אריאל. הוא התחמק ולא רצה לשתף פעולה אז הגשנו

תביעה דרך עו"ד ומשם התגלגל העניין.

האם לדעתך היית מתייעץ בגורם כלשהו – רב, עו"ד, בן משפחה וכו' - בדבר הבחירה בסוג ההליך

השיפוטי לניהול הסכסוך התאורטי?

5. האם ידוע לך כי בתי הדין הרבניים-פרטיים פועלים במקרים מסויימים בכלים של

גישור/פשרה? (נקודות לבירור: האם זהו שיקול מהותי או זניח בבחירת ההליך השיפוטי?

האם זהו גורם מעודד או מרתיע בבחירת ההליך השיפוטי?)

כן. תראי, עם התהליך בבית משפט, בית דין זו אופציה לא רעה בכלל. יושבים שם אחלה אנשים,

זה נעשה בצורה אנושית ובפרק זמן מהיר.

6. מהם הגורמים שהביאו/יביאו אותך לבחור בסופו של דבר בהליך שיפוטי בבית משפט

אזרחי/ בבית הדין הרבני פרטי? (נקודות לבירור: האם ניסיון קודם? האם יעילות

ומהירות מערכת האכיפה של פסק הדין היוותה/תהווה שיקול מהותי או זניח? □ האם

מעמדו הציבורי של בית המשפט? □ האם מעמדו הדתי של בית הדין? (□)

אני בעד שתי המערכות האלו. צריך את שניהם וטוב שיש את שניהם. נכון שרציתי בהתחלה בית דין בעיקר בגלל הכסף והזמן אבל אם הגעתי לבית משפט זה גם בסדר, פחות נוח ויותר יקר אבל גם בסדר. בסוף הכל עובר.

7. אם תוכל לסכם, מהם בעצם הגורמים המרכזיים שהביאו/יביאו אותך לבחור להתדיין

בפני בית דין רבני-פרטי או בית משפט אזרחי?

בעיקרון תמיד אני יעדיף את הדרך של בית הדין ששם לדעתי אפשר להגיע יותר להבנות וגם בכלל, המפעל הזה של להחזיר דין תורה לחיים שלנו זה באמת רציני ויפה. אני בחרתי בבית משפט במקרה עם העובד שלנו מפני שהוא זה שלא שיתף פעולה אם הדרישה שלנו להגיע לבית דין. הוא חשב שנוותר אבל מזל שיש בית משפט שגרם לו לשלם גם את הסכום וגם את ההוצאות משפט שלנו.

אני מודה לך מאוד על הזמן היקר שהקדשת. סייעת לי רבות. כעת, אם אפשר, מספר פרטים אישיים שחשובים מאוד לבחינת תוצאות המחקר. כמובן, כמו שהזכרתי בתחילה, הם ישארו חסויים ולא יחשפו בשום אופן את זהותך.

8. (זכר) נקבה (אני מסמנת).

9. בן כמה אתה? 42

10. מהו מצבך המשפחתי כעת? רווק (נשוי) / גרוש / אלמן.

11. מהי השכלתך? יסודית / תיכונית / אקדמית = (תואר 1) ; תואר 2 ; תואר 3 / אחר _____.

12. מהו המוצא שלך? (עדות המזרח) / עדות אשכנז / מעורב / ישראלי / אחר: _____.

13. האם אתה (עצמאי) / שכיר / מובטל?

14. השכר הממוצע במשק, נכון לפברואר 2013, הינו 9,048. האם הכנסתך נמוכה מהממוצע /

ממוצעת / (גבוהה מהממוצע)

15. כיצד היית מגדיר את עצמך מבחינה דתית?

חילוני / מסורתי / (דתי לאומי) / חרדי לאומי / חרדי / אחר _____.

נספח מספר 3 - טבלת איסוף נתונים (אקסל)

מצ"ב קובץ אקסל מודפס המכיל את טבלת איסוף הנתונים.

סכסוך בפועל			סכסוך תאורטי	בחירת ההליך השיפוטי		בחירת המרואיין		מס' ראיון
אחרי התדיינות	תוך כדי התדיינות	לפני התדיינות		בית משפט אזרחי	בית דין רבני פרטי	הגיע מיוזמתו	נבחר על ידי	
			1		1		📁	1
			1		1	1	☐	2
			1		1	☐	📁	3
			1		1	☐	📁	4
			1		1	☐	📁	5
			1		1	☐	📁	6
			1		1	☐	1	7
			1		1		1	8
			1		1		1	9
			1		1		1	10
			1		1		1	11
			1		1		1	12
			1		1		1	13
			1		1		1	14
			1		1		1	15
			1		1		1	16
			1		1		1	17
			1		1		1	18
			1		1		1	19
			1		1	1		20
			1	1		1		21
			1	1			1	22
			1	1		1		23
			1	1		1		24
			1	1			1	25

			1		1		1	26
			1		1		1	27
			1		1	1		28
			1		1	1		29
			1		1		1	30
			1		1	1		31
			1		1		1	32
			1		1		1	33
1					1	□	1	34
1					1		1	35
1					1		1	36
1					1		1	37
1					1	1		38
	1				1		1	39
1					1		1	40
1					1		1	41
1					1	1		42
1				1				42
1					1		1	43
1					1		1	44
1					1		1	45
	1			1			1	46
	1			1			1	47
	1			1			1	48
	1			1			1	49
1				1			1	50
13	5	0	33	11	40	10	40	ס'כום
26%	10%		66%	22%	78%	20%	80%	

השכלה				מצב משפחתי				גיל	מין		מס' ראיון	
אקדמית			תיכונית	יסודית	אלמן	גרוש	נשוי		רווק	נקבה		זכר
תעודה	תואר 3	תואר 2						תואר 1				
			1					1	28	1		1
			1					1	25	1		2
			1					1	30	1		3
				1				1	22	1		4
			1					1	29	1		5
			1				1		43	1		6
				1				1	46	1		7
			1					1	32	1		8
			1					1	37		1	9
				1				1	44		1	10
				1				1	26		1	11
		1						1	30		1	12
			1					1	62		1	13
1								1	53		1	14
			1					1	43		1	15
			1					1	34	1		16
			1					1	40		1	17
			1					1	44		1	18
				1				1	42		1	19
		1						1	40		1	20
			1					1	55		1	21
				1				1	41		1	22
		1						1	60	1		23
			1					1	50		1	24
				1				1	30		1	25

			1						1	27		1	26
			1				1			62		1	27
			1					1		44		1	28
			1					1		54	1		29
		1						1		35	1		30
			1					1		33	1		31
			1					1		36	1		32
				1					1	31	1		33
			1					1		40		1	34
		1						1		32	1		35
			1					1		35	1		36
			1					1		28	1		37
1								1		50	1		38
		2				1				54	1		39
			1						1	35	1		40
			1					1		43		1	41
			1					1		49		1	42
										49			42
				1				1		36		1	43
			1					1		31		1	44
			1					1		43	1		45
			1					1		31	1		46
				1				1		57		1	47
		1						1		35		1	48
			1					1		38		1	49
			1					1		42		1	50
2	0	7	31	10	0	1	2	41	7	22-62	23	27	ס'כום
4%		14%	62%	20%		2%	4%	81%	14%		46%	54%	

שכר			תעסוקה			מוצא			מס' ראיון
מעל למוצע	ממוצע	מתחת למוצע	מובטל	שכיר	עצמאי	מעורב	מזרח	אשכנז	
		1	1					1	1
		1		1		1			2
	1			1		1			3
		1	1			1			4
		1		1				1	5
1					1			1	6
	1			1			1		7
	1			1		1			8
1				1			1		9
1					1		1		10
		1		1		1			11
1				1		1			12
1				1				1	13
1				1			1		14
1				1			1		15
	1			1			1		16
1				1		1			17
1					1		1		18
1					1	1			19
1				1				1	20
1				1				1	21
1					1		1		22
1				1			1		23
	1			1			1		24
	1			1			1		25

	1			1		1			26
1					1			1	27
1				1				1	28
		1			1			1	29
	1			1		1			30
	1			1		1			31
		1	1					1	32
		1		1		1			33
	1			1				1	34
1				1			1		35
	1			1				1	36
		1		1		1			37
		1		1			1		38
1					1		1		39
		1		1		1			40
1					1		1		41
	1			1				1	42
									42
		1		1				1	43
	1			1		1			44
	1			1		1			45
1					1			1	46
1					1			1	47
1					1		1		48
1				1			1		49
1					1		1		50
24	14	12	3	34	13	16	18	16	ס'כום
48%	28%	24%	6%	68%	26%	32%	36%	32%	

בית הדין הרבני פרטי כמגשר ו/או מפשר במקרים מסויימים						התייעצות בבחירת ההליך השיפוטי			התלבטות בבחירת ההליך השיפוטי		מס' ראיון
גורם מרתיע	גורם מעודד	שיקול זניח	שיקול מהותי	עובדה ידועה		בן משפחה	עו"ד	רב	לא	כן	
				לא	כן						
					1	1		1			1
				1				1			2
	1				1	1		1			3
			1		1	1					4
	1			1				1			5
			1		1	1	1	1			6
	1				1	1		1			7
		1		1				1			8
			1		1	1		1			9
		1		1			1	1			10
		1			1	1		1			11
					1	1		1			12
	1				1			1			13
	1				1	1					14
			1		1			1			15
				1				1			16
		1			1			1			17
	1				1			1			18
		1			1			1			19
		1			1			1			20
1					1	1	1				21
1					1		1				22
	1				1	1	1				23
1				1			1				24
	1			1		1					25

	1				1	1		1			26
					1			1			27
	1				1	1					28
	1		1		1			1			29
				1		1					30
		1			1	1		1			31
	1				1			1			32
	1			1				1			33
			1		1					1	34
			1		1	1				1	35
		1			1				1		36
1					1	1			1		37
				1				1			38
	1		1		1				1		39
		1			1	1	1			1	40
	1		1		1				1		41
			1		1				1		42
										1	42
	1				1				1		43
					1				1		44
1					1				1		45
	1				1				1		46
	1				1					1	47
1					1		1		1		48
		1			1				1		49
	1				1					1	50
6	19	10	10	10	40	19	8	25	12	6	ס'כום
12%	38%	20%	20%	20%	80%	38%	16%	50%	24%	12%	

הגורמים לבחירת ההליך השיפוטי			
מעמדו הדתי של בית הדין	מעמדו הציבורי של בית המשפט	יעילות	ניסיון
1		1	1
1		1	2
1		1	3
		1	4
1			5
1			6
1			7
1			8
1			9
1		1	10
1			11
1		1	12
		1	13
		1	14
1		1	15
1			16
1			17
1		1	18
		1	19
1			20
	1	1	21
	1		22
	1		23
	1		24
	1		25

1			26
1			27
1		1	28
1			29
1			30
1			31
1		1	32
1			33
1		1	34
1		1	35
1		1	36
1		1	37
1		1	38
1		1	39
1		1	40
1		1	41
1		1	42
			42
1		1	43
1		1	44
		1	45
			46
			47
	1		48
	1		49
			50
35	7	26	סיכום
70%	14%	52%	

נספח מספר 4 - טבלאות נתונים איכותניים

מצ"ב עותק של טבלאות אשר משקפות את אחת הדרכים לאיסוף הנתונים למחקר זה ולאחר מכן לניתוחם של הממצאים.

טבלת איסוף נתונים איכותניים

בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית אשר היא והעומדים בראשה נתפסים כאמינים	א	
אמירות תואמות היגד	ראיון מספר	
- אני לא אשקר שבית המשפט הוא לא הכי אמין בעיניי, אני הרבה יותר סומך על הרב שלנו מאשר על איזה שופט שלא באמת מעניין אותו מי אני ומה הצרה שלי. - קודם כל הרצון שלי שזה יעשה אצל אנשים ומערכת שאני סומך עליהם.	34	1
פסק דין אמין, מהיר ודיסקרטי. שמענו על בית הדין ברמת גן הרבה דברים טובים ואני מאמינה בכל רב שיושב שם שיראת ה' עליו ושאינ מצב כזה של הטיית דין. - אז אמינות ומהירות בעיקר.	35	2
- הרבנים שאני סומכת עליהם יותר מכל דבר ומבית משפט.	36	3
- גיסי היה מעורב בכמה סכסוכים שנפתרו יחסית מהיר ו בצורה מקצועית ואמינה בבית הדין לממון. - כמובן גם שאני מאוד סומכת על הרבנים ששם ואין לי ספק שהם עשו דין צדק אפילו שהפסק דין שלהם לא היה בדיוק כמו שציפיתי.	37	4
אני סומכת בעיניים עצומות על בתי הדין האלה הם ממש לא כמו של המדינה, הם משהו מיוחד ומופלא.	38	5
- מהתחלה היה ברור שהכיוון זה בית הדין של הרב יעקב, גם קרוב וגם אמין. - אנשים באמת יראי ה' ועושים הכל כדי שזה יהיה באמת מהיר וצודק כלפי כל הצדדים. - האמינות שלהם.	39	6
הרבנים והאמון בם.	41	7
כמובן העובדה שיושבים שם רבנים שאני סומך עליהם ועל האמינות שלהם במאה אחוזים.	42	8
- אני מעדיף את בתי הדין הפרטיים שיש אותם עכשיו כמעט בכל מקום ושם יושבים רבנים משכמם ומעלה שמביאים את הסכסוך שלי לפתרון כמה שיותר מהר ועל פי דרך יהודית. - וזה שאני מאוד סומך על מי שיושב שם.	43	9
סה"כ גם היה די נוח בבית דין, הם די נחמדים, אמינים ורצו כמוני שזה יסתיים מהר.	45	10
- אני סומך מאוד על בית המשפט. אז בית משפט של מדינת ישראל זה בסדר ויותר מבסדר עבורי.	49	11
הרב, אני גם מאמינה במקומות האלה ובחשיבות שלהם וגם בדרך ששופטים שם.	5	12
מי שיושב בבתי הדין לממונות וההתנהלות שם.	6	13
מי שמנהל את המקום שזה רבנים שאין לי ספק באמינותם. גם העניין של הדרך של המשפט, שמנסה להגיע למצב שבו גם הצד שמפסיד ירגיש את האמת שבפסק דין.	7	14
שזה באמת מקום עם אנשים לעילא ולעילא.	13	15
מתנהלים בצורה יעילה ומאורגנת שנותנת מהר יותר הכרעה אמינה.	14	16
אני מאוד סומך על הרבנים שיושבים שם.	19	17
אני מאמינה בכל מה שקשור במדינה היפה הזו ובראש ובראשונה בבתי המשפט שלנו.	23	17
אני די סומך על בתי המשפט בגלל המעמד שלהם ובגלל שהם הגוף השולט פה במדינה.	25	19

יש הרגשה כזו בציבור ששם דברים מתנהלים בצורה אמיתית יותר, מהירה יותר.	28	20
הרבנים שמעוררים אצלי תחושת אמינות וטוהר.	32	21
האמונה שלי ששם יעשה כלפי דין צדק באמת.	33	22

כחול = בהתייחס לבית הדין הרבני-פרטי.
אדום = בהתייחס לבית המשפט האזרחי.

ב	בחירה ו/או רצון לנהל סכסוך במערכת משפטית המאפשרת עשיית דין בדרך של גישור ו/או פשרה
	ראיון מספר
	אמירות תואמות היגד
1	34 - זה השכנים שלנו ואני צריך לראות את הפרצוף שלהם כל בוקר ולכן חכם יותר לעשות את זה בדרך כמה שפחות נואבת ומהירה. - זה בהחלט היה לנו חשוב שזה יעשה כמה שיותר בדרך של פשרה.
2	35 - הם חשבו שיהיה אפשר לסלוח אחרי זה ואם זה היה בבית משפט זה בטוח היה מגיע לרמות שאחרי זה אי אפשר לתקן את היחסים המשפחתיים. - לכן הלכנו דווקא לשם.
3	39 - זה אחד היתרונות של בית הדין, כל השיח והדיאלוג הזה נותנים לך תחושה שמישהו באמת מקשיב לך ומסה לפתור את המצב בדרך שבאמת תתאים לכל הצדדים ותפגע בכל אחד מהם כמה שפחות.
4	41 במקרה שלנו זה בדיוק מה שרצינו, גישור. מישהו סמכותי ותורני שיביא סוף טוב ומהיר למצב שלנו.
5	42 לכן גם החלטנו ללכת לשם (בגלל הגישור/פשרה). סה"כ אנחנו חברים טובים ולאף אחד מאיתנו לא היה רצון להתחיל התכתשות בלתי נגמרת בבית משפט.
6	43 - סיכמנו ביננו כשנחתם החוזה של הדירה שאם יהיה איזשהו סכסוך או אי הבנה נלך לבית דין לממונות בשביל ש"יברור" עברנו. - אין לי שום עניין למרוח סכסוך כזה במשך שנים, אם הפשרה, הגישור או איך שתקראי לזה יסיימו את זה מהר ויתנו לי את מה שאני רוצה, או לפחות חלק גדול מזה, אז אין לי שום בעיה עם זה אלא להפך.
7	46 אם זה היה תלוי בי אין ספק שהייתי רוצה משהו יותר נעים, כמו בית דין ממוני או מגשר. את האמת, אני מכירה לא מעט שדווקא יצאו עוד בסדר אחד עם השני מבית דין ממוני, כי שם יש להם גישה שמבינה אנשים ושכל סכסוך לא משנה מהו יש לו שני צדדים.
8	47 אני די רצינית ללכת כן לבית דין לממונות או לבורר או למגשר. הבעיה היא שצריך שניים לטנגו, במקרה שלנו יותר משניים, מה שרק מגביר את התסבוכת. אני חושב שכולנו היינו יוצאים נשכרים אם היינו הולכים להליך קצת יותר גמיש וחוסכים מעצמנו את הסאגה המתישה הזו של בית משפט.
9	50 בעיקרון תמיד אני יעדיף את הדרך של בית הדין ששם לדעתי אפשר להגיע יותר להבנות.
10	1 אני חושבת שזה בסדר שמנסים להשכין שלום וזה אפילו מבורך אבל אני בטוחה שאם צריך לפסוק בנחרצות נגד מישהו אז הם יודעים לעשות זה יופי.
11	3 אני חושבת זה משהו שמביא אליהם יותר אנשים. אני חושבת שבסופו של דבר אנשים מחפשים לסיים כל מאבק בדרך כמה שיותר טובה ומהירה.
12	4 - אם אני אבחר בבית דין אז הסכסוך אוטומטית יהפוך לפשוט יותר בגלל ששם הדרך היא יותר פשרה וגישור, לעומת בבית משפט בגלל שכל התהליך שם עד שמגיעים למשפט ותוך כדי המשפט מעצים את הסכסוך וככה הופך אותו להרבה יותר מורכב. - אז דווקא הדרך שמונהגת בבתי דין הפרטיים, כזו שנותנת לשני הצדדים להתבטא ולנסות להביא לגישור או להסכם שיגמור את זה יותר.
13	5 זה נשמע לי הגיוני שרוב יבוא קודם כל גם בקטע של לגשר ולעשות את זה בדרכי שלום. זה נראה כמו משהו שדווקא יגרום לי בנוסף לרצות להגיע לשם ולא לבית משפט כי תמיד יש שני צדדים למטבע

ואף פעם אי אפשר לדעת מי יהיה צודק בעיניי השופט, אז לפחות תמיד יש את העניין של הניסיון להגיע לפשרה שמשאיר את שני הצדדים עם אפשרות לצאת בתחושת הישג.		
ודאי שזה משמעותי בעצם הבחירה שלי. אין ספק שהדרך שמתנהלת בבתי הדין הרבניים מביאה אליהם הרבה אנשים במקום לבתי המשפט.	6	14
זו נקודת יתרון לטובתם. הרבה אנשים בציבור הדתי יעדיפו את הדרך הזו.	7	15
ודאי שזה שיקול מהותי. הניסיון להגיע לפשרה וגישור לפעמים יכולים לעזור לכל הצדדים, גם מבחינה ערכית וגם מבחינה פרקטית.	9	16
אותי באופן אישי זה מעודד לפנות דווקא אליהם אם פשרה וגישור הם האופציה שעדיפה עליהם.	13	17
אני חושב שזה מה שמביא אותם להגיע לפסק דין כל כך מהר. אין כמו דרך של גישור. תמיד אתה תצא בתחושה טובה יותר.	14	17
זה בהחלט מהותי. אני חושב שהכרעות של הליך גישורי או של פשרה תמיד יהיו עדיפות על שני הצדדים מאשר הכרעה חד צדדית "קרה".	15	19
זה די גורם מעודד אפשר לומר. דרך של פשרה תמיד עדיפה לכולם.	18	20
אני מאמינה שזה חשוב ושזה מה שמביא לתוצאות אנושיות יותר, זה שמנסים גם לגשר ולפשר.	23	21
אני חושב שזה משהו שדווקא היה משכנע אותי ללכת לבית דין פרטי כי אני באופי שלי אוהב פשרות.	25	22
כשאפשר אין כמו לגשר בין אנשים. אותי בכל אופן זה היה גורם שהיה מעודד לבחור בבית דין.	26	23
זה גורם מעודד לחשוב ששם ינסו לפעול בשיטות של גישור ופשרה.	29	24
אני בהחלט חושבת שזה משהו שמעודד לבחור בבתי הדין הפרטיים. כל מגמה של גישור נראית לי מוצלחת יותר ובכלל זו באמת דרך יהודית לנסות לגשר בין שני רעים.	32	25

בחירה לנהל סכסוך בהליך משפטי הנתפס כמהיר זול יחסית		ג
אמירות תואמות היגד	ראיון מספר	
- זה השכנים שלנו ואני צריך לראות את הפרצוף שלהם כל בוקר ולכן חכם יותר לעשות את זה בדרך כמה שפחות כואבת ומהירה. - העניין של ה"סחבת" כן, כי בבית דין של היישוב זה יותר מהר ופחות כסף. - שזה יתחיל ויסיים כמה שיותר מהר ובכמה שפחות כסף ועוגמת נפש.	34	1
- ואבא שלי והאחים שלי אמרו שנלך לבית הדין ברמת גן ושם נסדר את זה בשקט ומהר. - כמובן שגם הפרמטר של פסק דין מהיר היה די רלוונטי. - פסק דין אמין, מהיר ודיסקרטי. - אז אמיונות ומהירות בעיקר.	35	2
- הידיעה שזה מה שיספיע באמת על השכנה, ומהר, זה מה שהוביל אותנו לשם. - המהירות של הפסק דין שלהם שבמקרה שלנו זה מהותי ביותר.	36	3
- גיסי היה מעורב בכמה סכסוכים שנפתרו יחסית מהיר ובצורה מקצועית ואמינה בבית הדין לממון. - אני באופן אישי רציתי את הדירה ושכל העניין הזה יסתיים כמה שיותר מהר כי בינתיים הייתי בלי בית. אין לי ספק שבית משפט היה סוחב את זה שנים עד שיכול להיות שהייתי מקבלת איזשהו פיצוי אבל שום פיצוי לא עניין אותי באותו רגע, רק שזה יסתיים כבר.	37	4
- ובגלל שהיה ברור לנו ששם יעשה צדק מהיר. - וגם זה ששם יש הרבה פחות סחבת וכל העניין עולה שם יחסית זול.	38	5
- אנשים באמת יראי ה' ועושים הכל כדי שזה יהיה באמת מהיר וצודק כלפי כל הצדדים. - זה שפסק הדין יחסית מהיר.	39	6
- אני בהתחלה חשבתי לגשת לבית משפט אבל אחי עו"ד ואחרי שהוא הבהיר לי מה זה ידרוש וכמה זמן וכסף ילך לי בבית משפט, החלטתי להקשיב לעצתו ולגשת לבית הדין לממונות. - העניין הפרוצדוראלי היה הכי מהותי מבחינתי.	40	7
- היה ברור לי ולוועד שאין מצב שנתחיל סחבת בבית משפט ונבזבז את כל הכסף שלנו. - בעיקר היעילות והמהירות. החוסר צדק הזה ממש הפריע לנו ורצינו בעיקר לסדר אותו מהר. - המהירות היחסית והמחיר הזול בהשוואה לבית המשפט. אפשר לומר שהיעילות של המערכת והמהירות של פסק הדין.	41	8
- המהירות והמחיר. בבית משפט יש סחבת ועומס רציני שמוציא אדם עם "קרניים". - סיום מהיר של העניין.	42	9
- המהירות והמחיר. בבית משפט יש סחבת ועומס רציני שמוציא אדם עם "קרניים". - סיום מהיר של העניין.	43	10
- לי זה יצא יופי חבל על הזמן כי די קיבלתי מה שרציתי וזה גם קרה די מהר. - כן, אפשר לומר שבעיקר בעיקר זה סיום מהיר של הפסק דין וכמה שפחות פרוצדורה לעומת בית משפט. - זה שזה פחות פרוצדורה.	44	11
סה"כ גם היה די נוח בבית דין, הם די נחמדים, אמינים ורצו כמוני שזה יסתיים מהר.	45	12
- זה נעשה בצורה אנושית ובפרק זמן מהיר. - נכון שרציתי בהתחלה בית דין בעיקר בגלל הכסף והזמן.	50	13
יש גם את העניין הזה שאני בטוחה שזה יהיה הרבה יותר מהר מבית משפט.	1	14
נראה לי גם ששם באמת כל התהליך הרבה יותר קצר.	2	15

זריזות של התהליך.	3	16
- המהירות היחסית של בתי הדין הפרטיים בהשוואה לבתי המשפט. - גם המהירות והמחיר אני מניח.	10	17
העובדה ששם זה מתנהל יותר ביעילות גם תורמת לבחירה בהם.	12	17
ביננו, מה שמושך אליהם כל כך הרבה אנשים ולא דווקא דתיים זה היעילות שלהם לעומת הבתי משפט בארץ.	13	19
היעילות שלהם בזמן ובכסף וגם זה שהם הרבה יותר נגישים מבתי משפט, הרבה יותר קל לפנות אליהם באופן עצמאי בלי לקחת עו"ד צמוד.	14	20
אני חושב שהפן של היעילות מאוד חשוב. נכון שיש דברים יותר עמוקים אבל בסופו של דבר אנחנו בני אדם במירוץ של החיים וכן חשוב לנו שאם נקלענו למשבר אז מי שנבחר לנהל אותו יעשה את זה בצורה שתוציא אותנו מזה כמה שיותר מהר.	19	21
יש הרגשה כזו בציבור ששם דברים מתנהלים בצורה אמיתית יותר, מהירה יותר .	28	22
התהליך המקוצר יחסית לעומת בית המשפט זה משהו שבהחלט מוסיף ומעודד ללכת לשם.	32	23

קיומו של לחץ חברתי בעניין ניהול הסכסוך בבית דין רבני-פרטי		ד
אמירות תואמות היגד	ראיון מספר	
גם הידיעה שלא תהיה להם ברירה אלא לגשת לבית הדין הזה מפני שלא יהיה להם נעים לצאת כנגד הרבנים, עזרה לי מאוד לבחור דווקא בכיוון הזה.	40	1
המזל שלנו שגם הוא אדם דתי אז ידענו שאם יזמנו אותו לדין תורה הוא יגיע כדי שלא ידברו עליו סתם בקהילה.	39	2
היה ברור לנו שנלך לדין תורה אצל הבית דין של היישוב, גם בגללנו וגם בגלל השכנה שהיה ברור לנו שתקשיב לכל מה שהרבנים שם יגידו. אפשר לקרוא לזה לחץ חברתי אבל לחץ חברתי טוב וחשוב. היא לא תעז להמרות את פי הרב כי היא יודעת בדיוק מה יאמרו עליה אחרי זה.	36	3
ברגע שהבנו שהוא כן מחשבן לבית הדין לממונות וכן אכפת לו מה הרבנים והקהילה יאמרו עליו, קפצנו על המציאה והלכנו להגיש שם תביעה.	41	4
חבר משותף שלנו ושל הקבלן הזה הציע שנלך לבית דין לממונות, אני מיד הסכמתי והוא נראה לי הסכים כי די פחד מה יגידו עליו. את יודעת, יגידו עליו בחברה, זה שהוא לא בא לבית דין ומעדיף בית משפט.	44	5
אין ספק שהמעמד ההולך ומתעצם של בתי הדין הפרטיים בציבור שלנו.	12	6
שכל הזמן מדברים ומעודדים ללכת לבתי הדין לממונות.	23	7

ה	הבעת רצון ו/או חשיבות להתדיינות על פי חוקי התורה	
	ראיון מספר	אמירות תואמות היגד
1	36	- היה ברור לנו שנלך לדין תורה אצל הבית דין של היישוב, גם בגללנו וגם בגלל השכנה שהיה ברור לנו שתקשיב לכל מה שהרבנים שם יגידו. אפשר לקרוא לזה לחץ חברתי אבל לחץ חברתי טוב וחשוב. היא לא תעז להמרות את פי הרב כי היא יודעת בדיוק מה יאמרו עליה אחרי זה. - הרצון ללכת לדין תורה והידיעה שזה מה שישפיע באמת על השכנה, ומהר, זה מה שהוביל אותנו לשם.
2	38	האמונה כי הם עושים דין תורה אמיתי.
3	39	הדרך של התורה שמובילה אותם.
4	40	אפשר לומר שבתוך תוכי אני שמחה שפניתי לבית דין שפוסק על פי דבר תורה וחיזקתי את המפעל החשוב הזה.
5	41	זה שזה נעשה בבית דין רבני פרטי זה ציפור מבחינתנו, שזכינו לסדר את העניין הזה בדין תורה אצל גדולי תורה.
6	42	שכשהקמנו את העסק החלטנו ביננו שנלך לדין תורה אם יתעוררו ביננו בעיות בעסק.
7	43	שמביאים את הסכסוך שלי לפתרון כמה שיותר מהר ועל פי דרך יהודית.
8	44	- אני מאוד מכבד רבנים אז על הדרך בהחלט יוצא שאני נשכר מכאן ומכאן. (נשכר?) כן, גם מבחינת זה שזה דין תורה וגם שזה הסתיים מהר. - וגם זה שזה דין תורה.
9	50	המפעל הזה של להחזיר דין תורה לחיים שלנו זה באמת רציני ויפה.
10	1	- גם בגלל זה שיש שם רבנים שיודעים איך לעשות את זה על פי דין תורה. - קודם כי זה דין על פי חוקי תורה שמנסה לחדש את המשפט העברי במדינה שלנו. - להחזיר "עטרה ליושנה".
11	2	- זה שזה דין תורה. אני חושבת שצריך לתת להם כח. - לתת כח לדין תורה.
12	3	גם כל הזמן רבנים מעדיפים שילכו דווקא לשם אז כנראה שזה באמת עדיף, לפחות מבחינה הלכתית.
13	6	החשיבות ההלכתית והחברתית שיש בכך שאני באה דווקא לבית דין.
14	7	הרבנים שיושבים שם, הפסיקה שלהם שנחשבת דין תורה, הדרך היהודית שבה כל התהליך הזה נעשה.
15	8	- אני אבחר להגיע אליהם בגלל מה שהם מייצגים ובדרך התורה שמנחה אותם. - אבל בעיקר המהות של ללכת דווקא לבית דין פרטי שכל המהות שלו של דין תורה. - בקצרה זה דין תורה והחשיבות שלו לקיום שלנו כעם יהודי.
16	9	- בהחלט המעמד הערכי והדתי של בית דין ששואף לפסוק על פי רוח התורה והמקורות. - בית דין כמרכז של עשיית צדק בדרכה של התורה וההלכה.
17	10	- כמובן שהעניין הזה שזה עדיף הלכתית ותרבותית תמיד מעודד לפנות דווקא לשם. - וגם הדרך היהודית שמנחה אותם כשהם שופטים.
17	11	- בעיקר המעמד הדתי החשוב שיש לבית דין בימנו כדי לקרב אותנו לתורה ולדרך שלה ביום יום שלנו. - המעמד של הבית דין הפרטי כנציג התורה בעשיית צדק.
19	15	אותי מושך יותר בית דין גם בגלל הפן ההלכתי והתורני שיש בו

ובהכרעות שלו.		
המעמד של בית הדין הרבני בעייני והרצון שנחזור לעשות צדק על פי הדרך של התורה. אין לי ספק שבתי הדין הפרטיים הם רק התחלה של מהו רחב ומשמעותי יותר בחברה שלנו.	16	20
עצם זה שזה בית דין לממונות שקם כדי לשפוט לפי המקורות שלנו וכדי להביא את עם ישראל למצב שבו אנחנו מתאחדים לפי דין שהוא יהודי ותורני.	17	21
כמובן שגם איך שבית הדין נתפס בעייני מבחינת החשיבות הדתית וגם החברתית שלו.	18	22
המעמד של הבית דין מבחינה תורנית וחברתית עבורנו.	20	23
אני חושב ורוצה להאמין שמתני שהוא כולם יבחרו ללכת לבית דין שיפסוק להם על פי התורה.	26	24
אני בעד הבתי דין לממונות בגלל המשימה הלאומית שלהם. הם שואפים להחזיר לתודעה של כולנו את המשפט התורני והיהודי ואני איתם בקטע הזה ומתפלל שזה באמת יצליח להם בקרוב.	27	25
אני גם מאמין שבסופו של דבר הם האופציה הטובה ביותר ליהודי דתי שרוצה להשפט על פי ההלכה.	28	26
אני אישה דתית ומאמינה, אני יודעת תכלס מה כתוב בהלכה וברור שאני יעדיף בית דין מפני שהוא מייצג את הצד הדתי האמיתי שההלכה דורשת מאיתנו. אין ספק שדין תורה על פי חוקי התורה תמיד יהיה עדיף על איש דתי.	29	27
- אני מאמינה שכל יהודי צריך לשאוף לחזק את המשפט היהודי והעברי ולכן לפנות לבית דין ראוי שהוא סומך עליו במקום ללכת לבתי המשפט שרחוקים מאוד מהיהדות. - ששם החובה שלי להתדיין על פי התורה וההלכה.	30	28
- יש לנו חובה לתרום ולחזק את התורה שלנו. מבחינתי לבחור בבית דין משמע לבחור בתורה ולהצהיר שאני יודעת למה עלי לשאוף ולהגיע, שזה מדינה עם רוח יהודית. - ההצהרה הזאת שאני מאמינה במשפט התורה ושואפת להשפט רק תחתיו. מי שהולך לבית דין לממונות מבחירה יש בעצם ההליכה שלו אמירה של "אני מאמין", אני מאמין בתורה ובהלכה ויודע שיש במדינה שלנו דברים שצריכים להשתנות.	31	29
האמונה שלי ששם יעשה כלפי דין צדק באמת וגם שזה מחזק את עולם התורה ואת החיים היהודיים כאן בארץ.	33	30

נימוקים להסתייגות מהתדיינות בבית משפט אזרחי		ו
ראיון מספר	אמירות תואמות היגד	
37	- אין לי ספק שבית משפט היה סוחר את זה שנים עד שיכול להיות שהייתי מקבלת איזשהו פיצוי. - אין לי שום דבר נגד בית המשפט ואין לי שום ניסיון שם אבל תמיד נדמה לי שהוא פחות נחמד ואמין כלפי האדם הפשוט.	1
34	אני לא אשקר שבית המשפט הוא לא הכי אמין בעיניי.	2
39	ניסיון מר קודם שהיה לבעלי ולמשפחה בבית משפט ששם כל ההתנהלות פשוט מזויעה.	3
40	אני בהתחלה חשבתי לגשת לבית משפט אבל אחי עו"ד ואחרי שהוא הבהיר לי מה זה ידרוש וכמה זמן וכסף ילך לי בבית משפט, החלטתי להקשיב לעצתו ולגשת לבית הדין לממונות.	4
41	- היה ברור לי ולוועד שאין מצב שנתחיל סחבת בבית משפט ונבזבז את כל הכסף שלנו. - המהירות היחסית והמחיר הזול בהשוואה לבית המשפט.	5
43	בבית משפט יש סחבת ועומס רציני שמוציא אדם עם "קרניים".	6
44	כן, אפשר לומר שבעיקר בעיקר זה סיום מהיר של הפסק דין וכמה שפחות פרוצדורה לעומת בית משפט.	7
45	- בית משפט ממש לא בא לנו בחשבון בטח במקרה כזה. רק ה"טרטור" לבית משפט כבר היה משתלם יותר למכור את הבית ולעבור דירה. - ניסיון קודם של אנשים שאני מכירה בבית משפט, מה שבטוח שלא הייתי מסכימה לעבור מה שהם עברו.	8
47	כולנו היינו יוצאים נשכרים אם היינו הולכים להליך קצת יותר גמיש וחוסכים מעצמנו את הסאגה המתישה הזו של בית משפט.	9
50	- תראי, עם התהליך בבית משפט, בית דין זו אופציה לא רעה בכלל. - פחות נוח ויותר יקר.	10
1	יש גם את העניין הזה שאני בטוחה שזה יהיה הרבה יותר מהר מבית משפט.	11
4	לעומת בבית משפט בגלל שכל התהליך שם עד שמגיעים למשפט ותוך כדי המשפט מעצים את הסכסוך וככה הופך אותו להרבה יותר מורכב	12
6	אין ספק שהדרך שמתנהלת בבתי הדין הרבניים מביאה אליהם הרבה אנשים במקום לבתי המשפט.	13
10	המהירות היחסית של בתי הדין הפרטיים בהשוואה לבתי המשפט.	14
13	ביננו, מה שמושך אליהם כל כך הרבה אנשים ולאז דווקא דתיים זה היעילות שלהם לעומת הבתי משפט בארץ.	15
14	היעילות שלהם בזמן ובכסף וגם זה שהם הרבה יותר נגישים מבתי משפט, הרבה יותר קל לפנות אליהם באופן עצמאי בלי לקחת עו"ד צמוד.	16
30	לפנות לבית דין ראוי שהוא סומך עליו במקום ללכת לבתי המשפט שרחוקים מאוד מהיהדות.	17
31	אחד הדברים שהכי חסרים פה זה בתי משפט אמינים עם רוח יהודית ותורנית.	17
32	שם זה בטוח לוקח פחות זמן מבית משפט אבל בהחלט גם זה שאני הרבה יותר סומכת על מי שיושב שם מאשר על אלה שיושבים בבתי המשפט.	19
33	אני חושבת שהגיע הזמן לשנות את המערכת של בתי המשפט. לא הצליחו לשנות אותה מבפנים אז הגיע הזמן לחזק מאוד את הבתי דין הפרטיים ואז לנסות לשנות אותה מבחוץ. מלבד האין ספור האפילויות כלפי דתיים ומתנחלים יש להם גם כמו מגמה להרחיק מהם כל רוח יהודית ולכן הם לא רלוונטים למדינה יהודית וצריך למצוא להם תחליף ראוי.	20

נימוקים להסתייגות מהתדיינות בבית דין רבני-פרטי		ז
אמירות תואמות היגד	ראיון מספר	
כך. וזה החסרון הגדול שלהם (ניסיון לעשות גישור/פשרה). במקום לפסוק ממש כמו בית דין רציני, הם מחפשים איך לגרום לשני הצדדים לצאת מרוצים. אני בכל אופן ציפיתי מהם לקצת יותר "שיניים".	45	1
- אני לא רוצה שום גישור ושום פשרה. אני מוכן לשלם כמה שצריך ולחכות כמה זמן שצריך העיקר שהוא יקבל מה שמגיע לו. - אני מאמין שיש מקרים שביט משפט, ורק בית משפט בלבד, יכול לטפל בהם באמת. בית משפט יש לו יכולת גם לאכוף את מה שהוא אומר. לבית דין הייתי הולך אם זה היה אדם נורמלי. פה מדובר במושע ואין שום סיבה שאני ילך למקום שיעשה לו הנחות.	48	2
כשבני אדם נקלעים לסכסוך אין להם זמן ורצון להתחיל בגינוני גישור, הם רוצים פסק דין רציני ואמיתי שמתבסס על העובדות היבשות שיש.	21	3
זה המקום הסופי שפוסק בסופו של דבר במדינה שלנו, אז מלכתחילה אני מעדיף להגיע למקום כזה ולא לאיזו תחנת ביניים שאם זה יתאים לצד השני אז יופי ואם לא הוא יערער לבית משפט.	22	4
אני חושב שיותר מידי מקומות של משפט יוצרים בלאגן וגם מרחיקים אותנו מהמטרה. זאת אומרת שבמקום שננסה להשפיע על בתי המשפט, להכניס שם יותר משפט עברי ולהכניס יותר שופטים דתיים, אז אנחנו בורחים ומקימים לנו מערכת של בתי משפט דתיים שנקראים בתי דין לממונות.	24	5
נראה לי שבתי הדין יותר בקטע של שלום ואחוה, אבל אם אני חושב רגע לעצמי, לא נראה לי שאני הייתי רוצה שמי שפגע בי יקבל הנחות אלא את מה שמגיע לו. כך, זה די קשור למעמד של בית משפט וזו הסיבה ששם יותר קל להם לתת פסק דין "חותך" כזה בלי רצון לרצות אף צד.	25	6

Abstract

The current research examined the perceived authority by litigants of the private rabbinical courts as opposed to that of the civil courts. Its goals were to identify and study the factors that drive and influence litigants of the National-Religious sector when choosing the court – rabbinical or civil – to have their case heard in, and to determine whether those factors are part of any fixed ideology.

Following some primary research discussing the essence of judicial authority and how it is actually established, both in the rabbinical and civil courts, we examined what causes people who identify with the National-Religious sector to prefer one court system over the other by analyzing the interviews which were used as the research tool.

Eighty-one percent of the fifty people interviewed opted for the rabbinical court as their preferred judicial venue. Analyzing their motives helped us identify the fixed ideology behind this choice of the vast majority of interviewees.

The main motives for choosing the rabbinical courts were the religious make-up and orientation of the rabbinical judicial system and its efficiency. As will be detailed below, the element of the religious orientation of the rabbinical court includes two additional motives, which are the wish to take a dispute to a law court which abides by Torah rules, as well as social pressure. The efficiency of the judicial system includes another motivating force, which is the wish to settle disputes in a judicial system that enables, in some instances, the use of arbitration and mediation.

This research and its findings present a clearer picture of the conflict the National-Religious individual faces when dealing with judicial issues. This specific conflict of choosing a rabbinical court or a civil one as the preferred judicial system demonstrates a deeper dilemma – the conflict of choosing between religion or the state judicial institutions, a conflict faced by a person with two separate, sometimes opposing, sets of values – religious and national.

This research conveys the internal conflict and struggles the national religious individual is faced with, as brought in the book “The Lonely Man of Faith”, written by Rabbi Joseph Soloveitchik (Soloveitchik, 1992) – “the dialectic soul”. The faithful person, as a rule, has been and will always be struggling spiritually with his living, meaningful faith. The National Religious individual, specifically, will always have to

spiritually struggle between the conflicting forces of his religious, halachic faith and his national, Zionist orientation.

In his book, Rabbi Soloveitchik writes that the demand made of a person to combine those two sometimes conflicting entities generates untold pressure in one's life. Since a person lives in a state of perpetual dialectic, a constant fluctuation between his two states of existence, he will never be capable of fully achieving the goal of either being, that is, he will forever face the difficulty of having to fluctuate, attempting to balance the two paths. In certain situations a person will have to choose one of the ways, which will result in imperfection of the two ways constituting his life – but this very 'imperfection' might be the real perfection we all strive for in life.

This thesis was written under the supervision of Professor Ephraim Tabory and Advocate Hanan Mandel, of the Interdisciplinary Graduate Program on Conflict Management and Negotiation, Bar-Ilan University.

BAR-ILAN UNIVERSITY

**Rabbinical Authority vs. Legal Authority:
The Motives of National Religious Litigants in Selecting a
Judicial Setting for Civil Conflicts**

Lilah Amitai-Aplaton

**Submitted in partial fulfillment of the
requirements for the Master's degree
in the Interdisciplinary Graduate Program
on Conflict Management and Negotiation,
Bar-Ilan University**

Ramat-Gan, Israel

2014